

Manje bazilike nakon Drugog vatikanskog sabora

vlč. Tomislav Hačko

Manja bazilika i Hrvatsko nacionalno svetište sv. Josipa
Karlovac, 10. lipnja 2026.

UVOD

Jačanje kršćanskoga života među vjernicima, bolje prilagođavanje potrebama i promjenama današnjega vremena, promicanje jedinstva sviju koji vjeruju u Krista, ali i pojačavanje svega onoga što pomaže da svi budu pozvani u krilo Crkve – zadaće su koje su zacrtane, ali i ocrtane u prvim recima prvoga objavljenog dokumenta Drugog vatikanskog sabora u Konstituciji o svetoj liturgiji.

Pitajući se zašto te teme i zadaće Crkve nalaze svoj odjek upravo u ovom dokumentu, odgovor nam se nudi već u sljedećem broju navedenoga dokumenta: „Po liturgiji se naime, a napose po božanskoj euharistijskoj žrtvi, *vrši djelo našega otkupljenja* pa stoga ona u najvećoj mjeri pridonosi tome da vjernici živeći izražavaju i drugima očituju Kristovo otajstvo i izvornu narav prave Crkve“ (SC, br. 2) koja je ljudska i božanska, gorljiva u djelovanju, odana kontemplaciji, prisutna u svijetu i putnica, izgrađuje, krijepi, propovijeda, pokazuje, sabire...

Sukladno navedenim saborskim poticajima, da se sve crkvene ustanove trebaju bolje prilagoditi potrebama i promjenama današnjega vremena, tadašnja Kongregacija za obrede 6. lipnja 1968. objavljuje dekret *Domus Dei* kojim se za naslov manje bazilike uvodi „novo i šire značenje“ i to kako bi se „naglasila tješnja povezanost s Petrovom katedrom i na taj način stvorilo središte liturgijskog i pastoralnog djelovanja“.

Tako ovaj naslov, koji rimski prvosvećenik dodjeljuje crkvama istaknute povijesne, arhitektonske i pastoralne važnosti, ne označava tek pasivno priznanje, već živu zadaću i odgovornost za sadašnjost i budućnost opće, ali i mjesne Crkve. Stoga je i zanimljivo vidjeti kako su, kao jednom niti, manje bazilike na području Lijepe naše povezane s Petrovom stolicom. Kronološkim redom to su redom manje bazilike:

1. Katedrala sv. Stošije, Zadar (1867.)
2. Katedrala sv. Jakova, Šibenik (1895.)
3. Hrvatsko nacionalno svetište Majke Božje Bistričke (1923.)
4. Svetište Majke Božje Trsatske (1930.)
5. Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije, Poreč (1931.)
6. Crkva Presvetog Srca Isusova, Zagreb (1941.)
7. Katedrala sv. Petra, Đakovo (1965.)
8. Crkva sv. Kvirina, Sisak (2014.)
9. Svetište Gospe Voćinske (2022.)
10. Crkva sv. Antuna Padovanskog, Zagreb (2022.)
11. Svetište Gospe Sinjske (2024.)
12. Hrvatsko nacionalno svetište sv. Josipa, Karlovac (2026.)

Kao što ćemo kasnije i vidjeti, dodjela naslova manje bazilike sa sobom donosi, uz određene obaveze, i određena prava, liturgijske povlastice i insignije te posebne oproste za vjernike koji ih pohode. Sve to definirano je postkoncilskim dokumentima Svete Stolice, a posebno dekretom Kongregacije za obrede (*Domus Dei*, 1968.) te sada

još uvijek mjerodavnim dekretom Kongregacije za bogoštovlje i disciplinu sakramenata *De titulo Basilicae Minoris* od 9. studenoga 1989. godine.

Navedeni dokumenti pred dodjelu naslova manje bazilike stavljaju jasne i zahtjevne obaveze te kao takve bazilike moraju postati uzorom liturgijskoga života za cijelu biskupiju te mjesta u kojima se s posebnom pažnjom, dostojanstvom i vjernošću propisima slavi euharistija, sakrament pomirenja i liturgija časoslova, uz njegovanje liturgijskoga pjevanja i aktivnog sudjelovanja vjernika.

Da bi se u potpunosti razumjela narav tih obveza i smjernica, ovaj rad strukturiran je u nekoliko međusobno povezanih cjelina. Stoga ćemo u prvom dijelu rada progovoriti općenito o povijesti bazilika, prateći njihov razvoj od antičkih rimskih profanih građevina pa sve do pravnog uobličavanja naslova *basilica minor* u crkvenim dokumentima novijega doba. Razumijevanje povijesnog hoda nužno je kako bi se uočio kontinuitet, ali i teološki zaokret u shvaćanju uloge ovih crkava.

Nakon povijesnog pregleda, središnji, analitički dio rada, donosi prijevode proglasa o dodjeli naslova manjih bazilika na području Republike Hrvatske iz razdoblja prije i nakon Drugog vatikanskog sabora. Upravo tako moći ćemo vrlo jasno vidjeti u kojem se razdoblju na što stavljao naglasak. U posljednjem dijelu rada, oslanjajući se na aktualne pozitivne crkvene propise, donijet ćemo konkretne smjernice i preporuke za liturgijski pastoral u manjim bazilikama. Te smjernice obuhvatit će različite aspekte organizacije liturgijskih slavlja, formacije liturgijskih poslužitelja, važnosti pučke pobožnosti usmjerene prema liturgijskim slavljinama, te uloge bazilika kao mjesta trajnog odjeka koncilskih i postkoncilskih reformi. U dodatku rada donosimo članke koji su objavljeni u *Živom vrelu* 2023. godine, a vezani su uz temu naslova manje bazilike. Vjerujemo da će i oni svojim znanstvenim i duhovnim pristupom još dodatno pomoći u oblikovanju pastoralu u manjim bazilikama.

Na kraju napominjemo kako je ovaj rad ograničen isključivo na one crkve na području Republike Hrvatske koje su službeno proglašene manjim bazilikama (*basilicae minores*), počevši od 1783. godine kada je – kako se pravno i službeno računa u crkvenoj povijesti – proglašena prva manja bazilika, o čemu će detaljnije biti riječi u nastavku. Samim time nikako ne želimo zaboraviti niti umanjiti povijesnu i teološku važnost ranokršćanskih bazilika. Njihovi tragovi mogu se danas naći na području Republike Hrvatske (npr. Salona) te oni još i danas rječito svjedoče o stoljetnoj vjeri hrvatskoga naroda, njegovoj nepokolebljivoj vjernosti nasljedniku sv. Petra i dubokoj pripadnosti Katoličkoj Crkvi.

Time i ovaj rad želi biti konkretan doprinos prvom nacionalnom susretu rektora manjih bazilika u Republici Hrvatskoj koji se održao u Karlovcu 10. lipnja 2026. te se nadamo da će, prepoznajući potrebu za zajedničkim promišljanjem, razmjenom iskustava i ujednačavanjem pastoralnih kriterija, rektori otvoriti prostor za novu stranicu u vrednovanju ovih povlaštenih mjesta Božje prisutnosti.

1. LATINSKA BAZILIKA¹

1.1. Karakteristike latinske bazilike

Čim je početkom IV. stoljeća Milanskim ediktom (313.) službeno prepoznat status Crkve, potvrdivši tako njezinu pobjedu nad poganstvom, u svim provincijama Carstva vidjelo se kako se neočekivanom i čudesnom brzinom množe namjenske građevine posvećene kršćanskom kultu². No, neobična je stvar što je odabrani arhitektonski tip bio gotovo svima identičan³, a u crkvenom jeziku i u povijesti umjetnosti poznat je pod imenom *latinska bazilika*. Tim su imenom Rimljani obično označavali veliku dvoranu ili plemenitu javnu ili privatnu građevinu⁴; u IV. i V. st., pa i kasnije, vidimo da ga pisci vrlo često biraju kako bi označili svaku crkvu općenito, a nadasve raskošne kultne građevine podignute u Konstantinovo doba. Tako Konstantin naziva „bazilikom“ crkvu u pismu Makariju Jeruzalemskom⁵, a Hodočasnik iz Bordeauxa isti naziv koristi za crkvu Svetog Groba: *Ibi modo, jussu Constantini imperatoris, basilica facta est, id est dominicum mirae pulchritudinis* („Ondje je upravo, po nalogu cara Konstantina, izgrađena bazilika, to jest Gospodnji dom čudesne ljepote“)⁶.

Karakteristike latinske bazilike, barem na Zapadu, mogu se lako nazrijeti iz istraživanja srodnih građevina koje sežu u IV. i V. st., a koje su ili bitno sačuvale prvobitne linije, ili se, nakon što su ih kroz stoljeća djelomično modificirale, mogu na njih svesti putem arheološkog istraživanja i svjedočanstava antičkih pisaca. Takve građevine, da se ograničimo na Rim i na one najpoznatije, su⁷:

¹ Cijelo poglavlje je prijevod teksta preuzetog iz: M. Righetti, *Manuale di storia liturgica*, vol. 1, Milano, 1950., str. 424. – 436.

² Piše Euzebij: *Templa solo aequata, ab ipsis fundamentis denuo ad immensam altitudinem erigi et multo majore splendore atque amplitudine quam lila quae dudum eversa erant illustrari videbamus* („Vidjeli smo kako se hramovi srasnjeni sa zemljom iznova podižu iz samih temelja do goleme visine i bivaju prosvjetljeni mnogo većim sjajem i veličinom od onih koji su ranije bili srušeni“). *Hist. eccl.*, X, 2; usp. *De vita Constantini*, III, 47. Nasuprot tome, širenjem kršćanstva, poganski su hramovi često bili rušeni, a njihov materijal korišten za izgradnju kršćanskih bazilika. Pisao je sv. Augustin: *Videtis certe simulacrorum templa partim sine reparatione collapsa, partim diruta, partim clausa, partim in alios usus commutata* („Zasigurno vidite kako su hramovi idola dijelom propali bez popravka, dijelom porušeni, dijelom zatvoreni, a dijelom prenamijenjeni za druge svrhe“). *Epist.* 232, 3.

³ Identitet treba shvatiti, naravno, u načelu, jer se susreću znatne regionalne razlike. U afričkim bazilikama, na primjer, uvijek nedostaje transept koji se, naprotiv, nalazi u onima u Rimu; crkve u Siriji izvana predstavljaju neobičan arhitektonski oblik koji drugdje nedostaje.

⁴ Na primjer, Julijeva i Emilijeva bazilika, čiji se veličanstveni ostaci i danas nalaze na Rimskom forumu.

⁵ Euseb., *Vita Constantini*, III, 31. Optat iz Mileva naziva bazilikama čak i skromne predkonstantinovske crkve. *De schism. Donat.*, II, 4. Sv. Augustin primjećuje: *Appellamus ecclesiam basilicam, qua continetur populus* („Crkvom nazivamo baziliku u kojoj se nalazi narod“). *Ep.* 190, 5, 19.

⁶ *Itinera Hyeros.* (izd. Parthey i Pinder), str. 280. *Dominicum*, to jest, na grčkom, *kyriakon*, bio je termin korišten na Istoku. Usp. Koncil u Anciri, kan. 15; u Laodiceji, kan. 28.

⁷ Izvrstan arheološki i povijesni opis daje Marucchi, *Elem. d'arch. chret.*, sv. III, *Basiliques et Eglises de Rome*, Rim, 1902.

1) Bazilika *Spasitelja* (sv. Ivan Lateranski)⁸, *omnium urbis et orbis ecclesiarum mater et caput* („majka i glava svih crkava Grada i svijeta“), koju je podigao Konstantin Veliki na državnom zemljištu koje je darovao rimskoj zajednici, pod papom Silvestrom (314. – 335.), a koju su kasnije preuredili papa Inocent X. (1644. – 55.) te nedavno Pio IX. i Lav XIII.

2) Bazilika sv. Petra u Vatikanu, na grobu apostolskog prvaka, duž *Via Cornelia*. Premda ju je u XVI. – XVII. st. zamijenilo monumentalno djelo Bramantea i Michelangela, stara se bazilika može rekonstruirati uz pomoć starih crteža i uputa srednjovjekovnih pisaca (...).

3) Bazilika sv. Pavla na *Via Ostiense*. Konstantin je ondje najprije podigao malu građevinu, a nju je potom srušio Valentinijan (386.), kako bi napravio mjesta prostranoj i veličanstvenoj bazilici koja je bila ondje do 1823., kada je stradala u požaru. Sadašnja prilično vjerno reproducira oblik i dimenzije one antičke.

4) Bazilika Svete Marije Velike na Eskvilinu, koju je podigao papa Liberije (357. – 366.), a iznova izgradio papa Siksto III. (432. – 440.) u čast Bogorodice. To je bazilika koja više od svih još uvijek čuva nepromijenjen, osim uklonjenog atrija i jednog luka u unutarnjem dvostrukom jonskom redu, tlocrt prvobitne konstrukcije.

5) Manje bazilike sv. Agneze van zidina, sv. Sabine⁹ na Aventinu, nedavno vraćene u svoj prvobitni oblik; sv. Lovre na *Campo Veranu* i nekoliko drugih.

Analizirajući ove i brojne slične spomenike¹⁰, odmah se uočava da su svi bili izgrađeni prema prilično ujednačenom tlocrtu i modelu, koji je sadržavao tri glavna elementa: atrij, lađe i svetište.

a) atrij je bio četverokutno otvoreno dvorište, obično okruženo trijemom sa stupovima¹¹, s fontanom (*cantharus*) u sredini, koja je služila za simbolička čišćenja; katkad je bio uređen kao vrt, odakle i naziv *paradisus*. *Cantharus* svetog Petra, u obliku borove šišarke, nalazio se pod nadstrešnicom koju su podupirala četiri stupa¹². Krilo atrija prislonjeno uz pročelje bazilike nazivalo se narteks. Atrij je izvana bio zatvoren sa svih strana, osim sprijeda, gdje su vrata, nadvijena propilejem, gledala na ulicu.

b) lađe su činile baziliku u užem smislu, to jest prostrani pravokutni prostor, otprilike dvostruko duži nego širi, podijeljen dvostrukim uzdužnim redom stupova

⁸ Potpuni popis donose: Leclercq, *Manuel d'archeol. chret.*, I, str. 434-493; Kaufmann, *Manuale d'archeologia cristiana*, Rim, 1908., str. 63. – 93.

⁹ Mišljenje da je ova bazilika podignuta na području antičke palače Laterana više ne stoji nakon novijih iskapanja. Konstantin ju je podigao odjednom, bez povezanosti s bilo kakvom kućom. E. Josi, *Scoperte nella Basilica Costantiniana del Laterano*, u: *Riv. Archeol. crist.*, 1934., 335. – 58.

¹⁰ Sv. Sabina je izgrađena djelomično iznad bogate *domus* (kuće) iz III. st. s pravokutnim unutarnjim atrijem čiji su stupovi uključeni u zidove crkve. F. Darsy, *S. Sabina*, Rim, 1961.

¹¹ On je kasnije dao podrijetlo samostanskom klastru. *Paradisus* je u ranom srednjem vijeku često služio kao mjesto ukopa.

¹² Trenutačno se nalazi u jednom od velikih dvorišta Vatikana, zvanom upravo „od borove šišarke“ (*della pigna*). *Cantharus* je služio i za pranje ruku. Treba podsjetiti da su u ranoj Crkvi muškarci pričest primali na ruku, a žene na ruku prekrivenu *mappulom* (platnenim ubrusom).

na tri polja ili broda (lađe)¹³, no tako da je središnji bio znatno širi od dvaju bočnih. Središnja lađa bila je i povišena u odnosu na ostale kako bi se, s pomoću prozora otvorenih na gornjim bočnim zidovima, dobilo svjetlo potrebno za čitav prostor¹⁴. Bočne lađe u pravilu nisu imale prozore. U sredini središnje lađe, neposredno ispred svetišta, nalazila se široka pregrada, zatvorena mramornim rešetkama, te je opasivala mjesto namijenjeno za *Schola cantorum* (pjevačku školu)¹⁵; dva mala ambona uzdizala su se s obje strane ograde kako bi služila čitačima Svetog pisma i solisti za pjevanje otpjevnoga psalma.

c) svetište se nalazilo na kraju središnje lađe, ali povišeno za nekoliko dlanova iznad njezine razine. Završavalo je polukružnom apsidom (*concha* [školjka], *exedra* [egzedra]), na čijem se dnu, prekrivena velom, uzdizala biskupska katedra, papinsko prijestolje, a uokolo su bile smještene jednostavne kamene klupe za prezbitere¹⁶. Ispred katedre i pod lukom apsida uzdizao se oltar, duhovno središte čitave građevine, oblikovan od jednostavne kamene ploče, zaštićene *ciboriumom* (ciborijem) na četiri stupa.

Takav je, općenito, bio unutarnji raspored latinske bazilike; nadasve jednostavan u svojim jasnim arhitektonskim motivima, ali usklađen, organski u svim svojim dijelovima i s dojmom veličanstvenosti i svečanosti. Vjernici, uobičajeno, nisu zauzimali središnju lađu, nego samo dvije bočne, desno muškarci, lijevo žene, pri čemu su jedni i drugi bili usmjereni prema oltaru, gdje je papa, licem okrenut prema njima, s prezbiterima slavio Svetu Žrtvu. Atrij sa svojim trijemovima bio je rezerviran za katekumene i one druge skupine ljudi kojima nije bilo dopušteno prisustvovati božanskim otajstvima.

Što se tiče vanjskog izgleda, bazilike nisu pokazivale ništa izvanredno¹⁷. Građevina se, izuzev određene grandioznosti u veličini kod onih većih, doimala prilično siromašnom i teškom, s bočnim zidovima od sasvim obične strukture, zatvorena sa svih strana i sa samo jednim redom prozora, s punim lukom, otvorenih na povišenom dijelu središnjeg broda.

Ipak, što je bazilika izvana više odavala svoje građevno i arhitektonsko siromaštvo, to je u unutrašnjosti snažnije plijenila pozornost raskoši i sjajem svojih

¹³ Nisu bile rijetke ni bazilike s pet lađa. Takve su npr. u Rimu bazilika sv. Petra, Lateranska i ona sv. Pavla; u Betlehemu crkva Rođenja, u Srijemu bazilika sv. Dimitrija. Prema Delattreu, bazilika koja je tek otkrivena u Damous-el-Kariti blizu Kartage imala je ni manje ni više nego devet lađa. Lađa je uvijek neparan broj.

¹⁴ Obično ni bočne lađe ni apsida nisu imale prozore.

¹⁵ Bazilika Sv. Marka u Rimu u svom prvobitnom obliku iz V. st. već je imala ogradu *Schole* ispred oltara. A. Ferrua, *Antichità cristiane. La Schola*, u *Civ. catt.*, 1962., (III), 250.

¹⁶ Đakoni nikada nisu sjedili, nego su stajali.

¹⁷ Iznimku čine brojne bazilike u Siriji, sada gotovo sve srušene; građene su u pravilu od velikih blokova klesanog kamena, koje izvana predstavljaju značajne arhitektonske i dekorativne oblike što podsjećaju na romanički stil. Usp. M. de Vogüé, *Syrie centrale, Architecture civile et religieuse du I au VII siècle*, Pariz, 1865., s mnogim ilustracijama.

ukrasa i dekoracije¹⁸. Krovni rešetkasti nosači bili su oslikani ili pozlaćeni; dragocjeni višebojni mramori oblagali su donje zidove; polikromni mozaici na zlatnoj pozadini prekrivali su zidove središnje lađe i apsidu; dva sjajna reda stupova, koji su nosili iznimno bogate grede, ogledala su se na podu koji su fino intarzirali aleksandrijski umjetnici; svilene zavjese, brokat i tapiserije s povijesnim prikazima visjeli su u prostoru među stupovima; golemo mnoštvo svijećnjaka i lusterata, čas visećih, čas samostojećih, od bronce, srebra, katkad i od zlata, osvijetljenih stotinama plamičaka, širilo je prostranom dvoranom mirnu svjetlost, koju su zlato i dragulji svetog posuđa – križeva, kruna, kaleža, patena – smještenih na oltaru i oko ciborija, živo obasjavali. Pojedini ovi uistinu rimske veličanstvenosti, koje nam je sačuvao *Liber Pontificalis*¹⁹, nalaze potvrdu u opisu što ga je pobožna spisateljica spisa *Peregrinatio* ostavila o bogatstvu koje je Konstantin obilno utrošio u jeruzalemskim bazilikama:

Qui autem ornatus sit illa die (sc. Epiphaniae) ecclesiae vel Anastasis, aut Crucis, aut in Bethleem superfluum fuit scribi. Ubi, extra aurum et gemmas aut sirico, nihil aliud vides; nam, et si vela vides, auroclava oloserica sunt; si cortinas vides, similiter auroclavae olosericae sunt. Ministerium autem omne genus aureum, gemmatum profertur illa die. Numerus autem vel ponderatio de ceriofalibus vel cicindelibus, aut lucernis vel diverso ministerio numquid vel existimari aut scribi potest? Nam quid dicam de ornatu fabricae ipsius, quam Constantinus sub praesentia matris suae... omavit auro, musivo et marmore pretioso? („Kakav je pak ukras toga dana [to jest na Bogojavljenje] crkve, bilo u Anastasis [Crkva Uskrsnuća], bilo Križa, ili u Betlehemu, suvišno je pisati. Ondje, osim zlata i dragulja ili svile, ne vidiš ništa drugo; jer, ako i vidiš velure, potpuno su svileni i protkani zlatom; ako vidiš zavjese, slično su potpuno svilene i protkane zlatom. Svekoliko pak posuđe koje se iznosi toga dana zlatno je i ukrašeno draguljima. A broj ili težina svijećnjaka ili svjetiljaka, ili lampi ili različitog posuđa, zar se uopće može procijeniti ili napisati? Jer što da kažem o ukrasu same građevine, koju je Konstantin u nazočnosti svoje majke... ukrasio zlatom, mozaikom i dragocjenim mramorom?“)²⁰.

Mozaička djela koja Egerija spominje bez sumnje upućuju na nove, iznimno važne elemente uvedene u dekorativnu umjetnost bazilika nakon trijumfa kršćanstva i razvoja teoloških rasprava na polju dogme. Zbog toga je zidna ikonografija, napustivši svoj isključivo funerarni karakter grobljanske umjetnosti, postala crkvenom u punom smislu riječi, poprimila grandioznije oblike i postala jedno od glavnih sredstava za približavanje kršćanskih istina širokim masama²¹.

¹⁸ V. u vezi s tim: *La decorazione degli edifici sacri nell'antichità*, u *Atti Cong. intern. d'Archeol. crist.*, Rim, 1948., t. II, 11 i d., i monumentalno djelo Wilperta, *Die rom. Mosaiken und Malereien der kirchlichen Bauten vom 4-13 Jahrhundert*, Freiburg, 1916., sv. 2.

¹⁹ *Lib. Pontif.*, I, *passim*. Usp. Grisar, *Roma alla fine del mondo antico*, (1908.), str. 344 i d.

²⁰ Br. 25 (izd. Pétré, 202).

²¹ U ponekoj crkvi na Istoku, kao što je ona Rođenja u Betlehemu, na zidovima su bili ispisani i najvažniji zaključci Ekumenskog koncila. Objavio ih je Ciampini, *De sacris aedificijs a Costantino M. constructis*, Rim, 1603., 150 i d.; Leclercq, art. Anatheme, u *D.A.L.*

U tom je pogledu zanimljiv odgovor opata sv. Nila († oko 430.) izvjesnom Olimpiodoru, bizantskom plemiću, koji ga je, sagrađivši crkvu, pitao za mišljenje o svom projektu dekoracije utemeljene na pastirskim prizorima, prizorima lova, ribolova itd.²² Sve je to, odgovorio je svetac, posve djetinjasto. Umjesto toga, savjetovao mu je da u svetište postavi veličanstveni lik križa i da na zidovima dađe naslikati povijesti Starog i Novog Zavjeta, kako bi i nepismeni mogli naučiti poznavati lijepa djela vjernih slugu Božjih²³.

Drevna bazikalna ikonografija bila je, naime, izrazito biblijska. To nam 333. godine potvrđuje hodočasnik iz Bordeauxa za jeruzalemske bazilike, te sv. Feliks Nolanski za crkve koje je sagrađio; i ako, nesretnim slučajem, više ništa nije ostalo od prvobitne dekoracije bazilika iz IV. stoljeća, ciklusi mozaika iz V. – VI. stoljeća, koji još uvijek postoje u Svetoj Mariji Velikoj u Rimu i u sv. Apolinaru u Raveni, tome su dokaz. Omiljeni motivi bile su povijesti patrijarha i događaji iz Spasiteljeva života. Za ove posljednje umjetnik je tumačio ne samo izvještaje iz kanonskih Evanđelja, nego se rado inspirirao i legendama iz apokrifne literature. Mozaici na trijumfalnom luku u Svetoj Mariji Velikoj, koji prikazuju prizore Isusova djetinjstva, uvelike crpe iz Jakovljeva protoevanđelja²⁴.

Osim toga, stari simbolizam grobljanskih kubikula prelazi u dio raskošne dekoracije apsida, trijumfalnih lukova, tranzenata, podova, ispreplićući se s novim simbolima. Tako vidimo ponovljen dekorativni motiv vinove loze, slike Crkve; paunova, simbola besmrtnosti, smještenih s obiju strana *cantharus* (fontane) koji izliva vodu života; božanskog Janjeta koje stoji na stijeni iz koje izvire četiri rijeke (Evanđelja), dok je zdesna i slijeva postrojeno dvanaest ovčica. Nasuprot tome, postupno nestaje već iznimno popularni simbol ribe, zamijenjen konstantinovskim monogramom Krista i draguljnim križem, koji se, otkriven, kao znak trijumfa, počinje isticati u apsidama.

Na koncu, valja uočiti važnu transformaciju koju je doživio ikonografski prikaz Krista. Dok je u grobljanskim slikama on obično prikazan kao golobradi mladić, i to prvenstveno kao simbolički lik – Dobri Pastir, božanski Orfej, ribar, riba – u bazikalnoj ikonografiji pojavljuje se kao odrastao čovjek s bradom, kao učitelj i sudac, koji odiše svečanom uzvišenošću. Klasični mozaik u Pudenziani (IV. st.) prikazuje ga kako sjedi na carskom prijestolju, s knjigom zakona u ruci (*Traditio legis* [predaja zakona]), okružen apostolima, na zelenoj pozadini nebeskog Jeruzalema. Iznad njega ističe se križ. Ideja o ovom grandioznom liku Krista (*Pantocrator* [Svedržitelj]), koji se uzdiže na prijestolju u apsidi i s kojim svi ostali likovi moraju biti usklađeni, nije bila

²² Takvi profani prizori uistinu su se viđali u ponekoj crkvi. Na to se žali sv. Paulin Nolanski u pismu Niketi. Mauzolej Konstancije u Raveni možda je primjer toga.

²³ S. Nili, *Epist.* (P.G., 79, 577). Sv. Grgur Niski, međutim, u homiliji izrečenoj u Euhaiti, kod groba mučenika sv. Teodora, govori o slikama koje postoje u kršćanskim svetištima, a koje su prikazivale prizore mučeništva s likom Krista koji blagoslivljajući ohrabruje svoje borce. P.G. 46, 737. Na to aludira i sv. Bazilije. P.G. 31, 489.

²⁴ Vidi važan rad P. Scaglije, *I mosaici di S. M. Maggiore illustrati*, Rim, 1930.; i općenito C. Ihm, *Die Programme der christl. Apsismalerei*, Wiesbaden, 1960., s tablicama.

samo veličanstven dekorativni element, nego klasični izraz Kristova eshatološkog trijumfa nad njegovim neprijateljima i dogmatskog koncepta da je Krist središte čitave liturgije.

Kasnije se ovaj tip, zaslugom Bizantinaca, stilizirao i uvelike proširio po čitavom Zapadu. Krist se pojavljuje s ovalnim licem, izduženog oblika, široka čela, s velikim bademastim očima, stroga pogleda, duge kose, prilično kratke i često dvodijelne brade. Upravo je od tog orijentalnog tipa, nakon 1200. godine, krenuo umjetnički preporod u Italiji i Francuskoj novim, istinitijim, svetijim i ljudskijim putem.

Drevni običaj molitve licem prema istoku vrlo je rano sugerirao da se slično usmjerenje dade i kulturnim građevinama. Prva odredba o tome nalazi se potkraj III. stoljeća u spisu *Didascalia: Segregetur presbiteris locus in parte domus ad orientem versa... nam Orientem versus oportet vos orare* („Neka se odvoji mjesto za prezbitere u dijelu kuće okrenutom prema istoku... jer prema istoku trebate moliti”)²⁵; što ponavljaju i *Apostolske konstitucije: Aedes (ecclesia) sit oblonga, ad orientem versus, navi similis* („Zdanje [crkva] neka bude duguljasto, okrenuto prema istoku, nalik lađi”)²⁶. Apsida je, dakle, trebala gledati prema istoku, tako da narod, moleći, ima pogled upravljen u tom smjeru.

Na Istoku je ovaj raspored crkava morao biti pravilo, jer povjesničar Sokrat²⁷ spominje kao neobičnost činjenicu o jednoj crkvi u Antiohiji koja je gledala prema zapadu.

Na Zapadu je sv. Paulin, biskup nolanski († 431.), taj koji počinje govoriti o usmjerenju u crkvama kao o prilično uobičajenom običaju²⁸. Ono je, međutim, tek kasnije postalo prevladavajuće, osobito u Galiji. Walahfrid Strabon kaže o tome: *usus frequentior et rationi vicinior* („običaj češći i razumu bliži”)²⁹.

Čini se da se u Rimu prvotno nije vodilo računa o ovom graditeljskom simbolizmu, koji je manje odgovarao latinskom duhu, budući da mnoge drevne bazilike uopće ne odaju znakove takva usmjerenja. Apsida je gledala prema zapadu, tako da su oltar i službenik bili okrenuti prema vjernicima, imajući zdesna (jug) muškarce, a slijeva (sjever) žene. Kada se potom, u kasnijem razdoblju i iz nama nepoznatih razloga, uveo običaj da svećenik slavi misu leđima okrenut narodu, sukladno tome promijenio se i položaj oltara. Zbog toga je dotadašnja desna strana postala lijeva (*cornu Epistulae* [strana Poslanice]), a dotadašnja lijeva strana postala

²⁵ Funk, *Didasc. et Const. Apost.*, II, 57.

²⁶ Lib. II, c. 47.

²⁷ *Hist. Eccl.*, V, 21. Euzebij, govoreći o konstantinovskoj bazilici podignutoj na Svetom Grobu, izričito kaže da je bila usmjerena prema istoku, *Vita Constant.*, III, 36.

²⁸ *Epist.*, 32, 13.

²⁹ *Lib. de exord. et increm.*, 4 Sicarda iz Kremone († 1215.) precizira: *Ad orientem, scilicet ad ortum solis aequinotiale, non ut quidam faciunt ad solis ortum aestivalem* („Prema istoku, to jest prema ravnodnevičnom izlasku sunca, a ne kako neki čine prema ljetnom izlasku sunca“). *Mithrale*, I, 2.

desna (*cornu Evangelii* [strana Evanđelja])³⁰. Mjesto rezervirano za muškarce ostalo je slijeva od oltara, a zdesna ono za žene. I taj je raspored ostao.

1.2. Porijeklo latinske bazilike

Odakle potječe kršćanski bazilikalni tip koji smo opisali? Jednostavno je to pitanje koje već šezdeset godina muči arheologe i koje je, nažalost, zbog nedostatka jasnih i dovoljnih povijesnih i spomeničkih pokazatelja, još daleko od toga da bude na njega odgovoreno³¹. Sastavljanje popisa svih različitih rješenja ponuđenih za ovaj zanimljivi problem odvelo bi nas predaleko; spomenut ćemo samo tri glavna.

a) Slavni firentinski arhitekt i pisac Leon Battista Alberti (1472.)³², a s njime i nimalo mala skupina modernih arheologa, nalaze prototip kršćanske bazilike u takozvanim civilnim sudskim bazilikama³³, vrlo čestim u carsko doba. Bili su to grandiozni natkriveni objekti, građeni obično u blizini foruma³⁴; istovremeno su služili kao sudnica, burza i tržnica. Izvana su se razmetali svim spomeničkim bogatstvom grčko-rimske arhitekture; iznutra su tri ili pet lađa, na koje su bili podijeljeni, s odgovarajućim gornjim galerijama, tvorili prostranu dvoranu koja je mogla primiti znatan broj ljudi. Kršćani su stoga u ovim praktičnim i veličanstvenim civilnim bazilikama pronašli potpuno spreman tip za svoje crkve.

Ipak, pažljiv pregled dviju građevina otkriva brojne i duboke razlike. Kršćanska bazilika, za razliku od civilne, nikada nema raskošan izgled antičkih spomenika, poput lukova, kipova, trijemova, stupova; njezino je bogatstvo posve u unutrašnjosti i jednostavno je dekorativno. Također, u pravilu nedostaju gornje galerije³⁵; nasuprot tome, uvijek se prikazuje s atrijem³⁶, a često i poprečnom lađom (transeptom), što u civilnoj bazilici apsolutno nije slučaj. Ukratko, možemo reći da je, izuzev poneke sličnosti u tlocrtu, arhitektonski duh dviju građevina suštinski različit.

b) Druga teorija, sintetička, najraširenija među modernim arheolozima³⁷ i od njih različito formulirana, vidi u kršćanskoj bazilici mješoviti tip, odnosno kombinaciju

³⁰ Rubrike Misala naime kažu: *Osculato altari, accedit ad cornu eius sinistrum, id est Epistulae. Primum incensat reliquias, quae a dextris sunt, id est a parte evangelii, prope Crucem* („Poljubivši oltar, pristupa k njegovu lijevom kraju, to jest [strani] Poslanice. Najprije okadi relikvije koje su zdesna, to jest sa strane evanđelja, blizu križa“).

³¹ P. Testini, *Archeologia cristiana*, Rim, 1958., 558.

³² U svom traktatu *De re aedificatoria*, Firenze, 1465. Od modernih talijanskih pisaca slijedi ga Venturi, *Storia dell'arte italiana*, Milano, 1901., vol. I, str. 126. Među strancima: J. G. Davies, *The origin and development of early christian Church architecture*, London, 1952.

³³ U svakodnevnom govoru Rimljani su nazivali „basilica“ svaku dvoranu koja je bila dovoljno prostrana da primi priličan broj ljudi, bez obzira na njezinu svrhu. Tako nalazimo spomenutu *basilica equestris exercitatoria* = jahaonica (Corpus Inscript. Latin., VII, 965), *basilica floscellaria* = tržnica cvijeća (Ibid. VIII, 20156).

³⁴ Takve su, na primjer, u Rimu bile bazilike *Julia* i *Ulpia Aemilia*, jedna uz Rimski forum, a druga uz Trajanov forum. I danas postoje njihove ruševine: vidi tlocrt u Lemaire, nav. dj.

³⁵ Nalazimo samo jedan primjer toga u bazilici sv. Agneze.

³⁶ Ovo vrijedi za bazilike na kontinentu. U onima afričkima gotovo uvijek nedostaje. Treba, međutim, napomenuti da su i privatne kuće bile bez toga; Lemaire, nav. dj., str. 91.

³⁷ Marucchi, *Basiliques et Églises de Rome*, str. 14 i sl.; Lübke-Semrau, *Die Kunst des Mittelalters*, Stuttgart, 1905., str. 67; Bréhier, *Les Basiliques chrétiennes*, Paris, str. 5., 9., 15.; Peraté, *L'architecture chrétienne en Occident*, u: *Histoire de l'Art*, objavljeno pod vodstvom A. Michela, 1905., Pariz, str. 98. – 99.; Leclercq, nav. dj.,

nekoliko arhitektonskih elemenata preuzetih s raznih strana, među kojima su uglavnom lađe i apsida javne i privatne civilne bazilike; atrij i polukružna apsida rimske kuće, *cella memoriae* (spomen-soba) grobljanskih građevina. Ova teorija, ostavljajući po strani pojedinačna zapažanja, ima jedan temeljni nedostatak. Ona ne vodi dovoljno računa o arhitektonsko-liturgijskoj evoluciji. Budući da se bazilika ne može smatrati izvornom vrstom građevine koja je iznenada potekla iz zamisli nekog arhitekta Konstantinova doba i koju je on razradio služeći se raznovrsnim elementima, nju treba promatrati kao vrhunac organskog razvoja onih zdanja koja su, u stoljećima prije slobode Crkve, služila za okupljanja vjernika i prema čijem je rasporedu kršćanska liturgija oblikovala svoj ritual.

c) Uzimajući u obzir te kriterije, nekolicina arheologa – među kojima su Dehio, Schultze, Grisar, Ferrua, Lemaire, a odnedavno i Von Gerkan³⁸ – smatrala je da latinska bazilika u biti potječe od rimske kuće s peristilom. Riječ je o takozvanoj *domus ecclesiae* (kućnoj crkvi) iz prva tri stoljeća, koja je s vremenom poprimila veće dimenzije i doživjela preinake. Te su promjene djelomično bile potaknute utjecajem sličnih postojećih građevina, a djelomično potrebom da prostor primi sve veći broj vjernika³⁹. Doista, pregled dvaju tipova građevina pokazuje ne samo iznenađujuće sličnosti, već i apsolutno identične karakteristike.

Pogleda li se tlocrt bazilike vidi se da ona ima potpuno iste dijelove grčko-rimskog *domusa* kojeg smo prethodno opisali: jedini ulaz s ulice, četverokutni atrij s fontanom, iz kojeg se prelazi u prostranu dvoranu s dvama paralelnim nizom stupova; uži završni prostor, svetište. Kao što se vidi, rimskom atriju odgovara bazilikalni atrij, peristilu glavna lađa, a *domusu* svetište. Ako, naime, iznad glavne grede peristila s obje strane podignemo zid s prozorima radi osvjetljenja prostora te ga na vrhu zatvorimo krovnom konstrukcijom, dobivamo klasični brod bazilike⁴⁰.

Dokazi za ovu transformaciju mogu biti nekoliko okolnosti koje bi inače ostale neobjašnjive, kao npr.:

a) razlika u razini koja postoji u mnogim starim bazilikama – npr. u onoj staroj sv. Petra, između razine bočnih brodova i razine središnjeg broda, na isti način na koji je u rimskim kućama dvorište bilo smješteno niže od galerija, kako bi se olakšalo otjecanje vode;

II, str. 65 i sl. i u članku *Basilique en Orient et Occident* u: D. A. L.; Giovannoni, *Basiliche cristiane in Roma*, u: *Atti del IV Cong. int. d'Archeol. crist.*, 1948., I, 127 i sl.; E. Kirschbaum, čl. *Basilica*, u E. C.

³⁸ A. von Gerkan, *Die profane und die kirchliche Basilika*, u: *Rom. Quart.*, 1953, 129. i sl.; Lemaire, nav. dj., 87. i sl.

³⁹ Euzebij, *Hist. eccl.*, VII, 153, govoreći iz osobnog iskustva, izričito ističe da su potkraj III. stoljeća stari prostori za sveta okupljanja postali nedovoljni te da je u svim pokrajinama bilo potrebno izgraditi prostranije crkve kako bi primile mnoštvo vjernika.

⁴⁰ Ostatak stupova peristila koji su se nalazili na strani *oecusa* mogao bi se vidjeti u onoj visokoj pregradi, zvanoj *pergula*, koja se oslanjala na stupove i koja se u bazilikama podizala ispred svetišta. Primjeri toga sačuvani su u *S. Maria in Cosmedin* (Rim), u Torcellu i drugdje.

b) položaj koji su vjernici nekada zauzimali u bazilikama; budući da su oni, kao što je poznato, u pravilu stajali u dvije manje lađe⁴¹, dok je središnji ostajao prazan ili je, samo djelomično, bio zauzet *scholom cantorum*. Taj običaj, koji se na prvi pogled čini prilično neobičnim, postaje razumljiv smjestimo li ga u razdoblje u kojem vjernici nisu mogli biti u središnjoj lađi; točnije, u prostoru nekadašnjeg peristila koji je bio otvoren prema nebu i obično uređen kao vrt.

c) nedostatak krova nad središnjom lađom, što se susreće u nekim starim bazilikama, kao što je *S. Maria Antiqua*⁴². Što se tiče izvedenice apsidalnog svetišta iz dvorane *domusa*, napominje se da su ove dvije vrste dvorana imale identičnu svrhu i smještaj; obje su činile glavni dio svojih građevina; i, budući da su bile namijenjene primanju najuglednijih osoba, bile su opremljene klupama i sjedištima⁴³. Osim toga, lako je pogoditi kako se iz prostorija uz dvoranu prirodno prešlo na transept, na *diaconicum*, na *protesis*.

d) na kraju, ne smije se prešutjeti vrlo značajna činjenica da nam se kršćanska bazilika IV. i V. stoljeća, iako je već poprimila vlastiti konstruktivni organizam, gotovo uvijek predstavlja spojena ili čak ugrađena u širi spomenički kompleks, koji obuhvaća građevine ili prostorije raznih vrsta koje s njom imaju službene odnose, ali koje jasno pokazuju da su izravna izvedenica starih prostorija koje su činile *Domus Ecclesiae*⁴⁴.

Svakako, ova treća teorija ne izbjegava pokoji ozbiljan prigovor; valja međutim priznati da, bolje od druge dvije, nudi logično i zadovoljavajuće rješenje složenog problema podrijetla bazilike.

U modernom liturgijskom jeziku naslov bazilike daje se nekim crkvama koje zbog svoje iznimne važnosti i dostojanstva uživaju posebna prava. One se dijele na *Basilicae maiores* ili *patriarcales* (veće ili patrijarhalne bazilike)⁴⁵, i na *Basilicae minores* (manje bazilike)⁴⁶.

Prvih je sedam: bazilika svetog Ivana Lateranskog, *mater et caput omnium ecclesiarum* („majka i glava svih crkava“), sjedište zapadnog patrijarha, pape; bazilika svetoga Petra u Vatikanu, koja se, zbog jednog *liturgijskog simbolizma*, smatrala sjedištem carigradskog patrijarha; bazilika svetoga Pavla, koja je bila dodijeljena aleksandrijskom patrijarhu; bazilika Svete Marije Velike onome u Antiohiji, a bazilika svetoga Lovre *extra muros* jeruzalemskom patrijarhu; bazilika svetoga Franje i Marije Anđeoske u Asizu.

⁴¹ Kako bi se bolje postigla svrha, između pojedinih stupova postavljale su se *transennae* (rešetkaste pregrade/ograde). Primjer toga sačuvan je u crkvi sv. Petra u Toscanelli (Rim), Usp. Lemaire, nav. dj., str. 108.

⁴² Lemaire, nav. dj., str. 115, koji donosi druge primjere. Jedan sasvim nedavan (1940.) otkrio je i opisao arheolog Dyggve u Marusincu kod Salone; usp. *Civ. Catt.*, 1941., (II), i 1944., (III), 290, str. 222.

⁴³ Lemaire, nav. dj., str. 124.

⁴⁴ Zapažanje je od P. Ferrua, *La basilica cristiana nell'antichità*, u: *Civ. Catt.*, 1941. (I), str. 216.

⁴⁵ Usp. A. P. Frutaz, *Il centenario della elevazione a Basilica patriarcale di S. Francesco d'Assisi*, in *Ephem. lit.*, 1954., 201. i sl.

⁴⁶ Posebno obilježje bazilike *maiores* jest prisutnost papinskog prijestolja i oltara, koji su rezervirani isključivo za papu ili prelata koji je za to delegiran. Međutim, u tom slučaju, upotreba prijestolja i dalje mu je zabranjena. Osim toga, prve četiri bazilike imaju povlasticu Svetih vrata u jubilarnoj godini.

U stvarnosti, naslov „patrijarhalna“, rezerviran za veće bazilike, uopće nije u vezi s velikim patrijarhijama drevne Crkve, već s nazivom *patriarchium* koji je od otprilike VII. stoljeća označavao Lateransku palaču, službenu rezidenciju pape, a kasnije i palače Svete Marije Velike i onu u Vatikanu. Manjih bazilika (*basilicae minores*) ima osam: Svetoga Križa u Jeruzalemu, sv. Sebastijana, Svete Marije *in Trastevere*, svetoga Lovre *in Damaso*, Svete Marije *in Cosmedin*, Svetih apostola, Svetoga Petra *in vinculis* i Svete Marije *in Montesanto*.

Sveta Stolica od VIII. stoljeća običava ponekad uzdići u rang manje bazilike neku istaknutu crkvu, *extra Urbem* (izvan Grada), podjeljujući joj naslov i povlastice svojstvene istoimenim rimskim crkvama. To uključuje upotrebu sinikija, zvonca i *cappe magne* (svečanog plašta) u procesijama.

Zvonce, koje se nosi ispred procesijskog križa, i danas ima svrhu privlačenja pažnje i pobožnosti vjernika na prolazak povorke. Sinikij (od *syn-oikeo* = sustanujem), zvan i *papilio* (zbog oblika ili boja leptira), veliki je poluzatvoreni kišobran, izvedenica i transformacija starih vojnih šatora stožastog oblika, a posebno onog koji je služio kao carev paviljon na bojnopolju. Kao carska oznaka, kasnije je prešao među počasna prava Crkve i, kao takav, vidimo ga u upotrebi već u XIII. stoljeću. Freska u oratoriju svetoga Silvestra kod crkve *Ss. Quattro Coronati* u Rimu prikazuje klerika koji iznad Papina tijela, u znak časti, drži sinikij.

Carsko i papinsko značenje ove oznake bolje se razumije kada se stavi u poseban odnos s Lateranskom bazilikom; koja, *dogmate papali ac simili imperiali* (papinskim i sličnim carskim dekretom⁴⁷), ima dostojanstvo da bude Majka i glava svih crkava u Rimu i svijetu, jer je katedrala pape, biskupa Rima i namjesnika Isusa Krista.

Veliki kišobran, istkan od žutih i crvenih pruga (zlato i purpur), što su bile boje Rimske crkve do Pija VII., postao je tako karakteristično obilježje te bazilike; štoviše, u općoj upotrebi preuzeo je naziv i „bazilika“. Od bazilike Majke prešao je potom i na ostale bazilike, kao znak časti i prvenstva, te kao spomen, iako malo neobičan, na staru veličinu Rima i Crkve.

⁴⁷ Tako kaže natpis postavljen na pročelju.

2. DOKUMENTI O PROGLASU MANJIH BAZILIKA

Nakon što smo se upoznali s povijesnim razvitkom značenja bazilike kao građevine, ali i kao mjesta posebnog značenja za život jedne mjesne Crkve, u nastavku rada želimo predstaviti tri dokumenta o proglasu manjih bazilika koji su (bili) na snazi od 1968. godine pa sve do danas.

No, prije nego li predstavimo navedene dokumente, u sljedećim recima donosimo prijevod teksta Sergia Bianchia koji nam donosi kraći povijesni pregled o temi dodjela naslova manje bazilike.⁴⁸

2.1. Norme do 1968. o dodjeli naslova manje bazilike i njihova nadopuna

Apostolska konstitucija *Pastor bonus* (28. lipnja 1988.), kojom je Sveti Otac Ivan Pavao II. utvrdio nove propise o Rimskoj kuriji, u br. 69 definira i jednu od nadležnosti Kongregacije za bogoštovlje i disciplinu sakramenata, da je ona „nadležna za dodjelu naslova manje bazilike“.

Riječ je o nadležnosti koju je do 1968. godine već imala Sveta kongregacija za obrede, a koja je potom prešla na Kongregaciju za bogoštovlje (1969. – 1975.), zatim na Kongregaciju za sakramente i bogoštovlje (1975. – 1984.), pa ponovno na Kongregaciju za bogoštovlje (1984. – 1988.) te naposljetku na sadašnji Dikasterij, od 1. ožujka 1989.

Dodjela naslova manje bazilike crkvama koje taj naslov nisu uživale „od pamtivijeka“, datira zapravo iz druge polovice 18. stoljeća, točnije od 27. lipnja 1783., kada je papa Pio VI., papinskim breveom, na dostojanstvo manje bazilike uzdigao svetište sv. Nikole u Tolentinu (Macerata, Italija). To je bio prvi poznati dokument Apostolske Stolice kojim je, nakon toga, brojnim crkvama u Rimu i u svijetu dodijeljen naslov manje bazilike.

Neke od povlastica i insignija povezanih s naslovom manje bazilike utvrdila je prvi put, na izričit način, Sveta kongregacija za obrede Dekretom od 27. kolovoza 1836., kao odgovor na dvojbu koju je iznijela katedrala u Luceri (Foggia, Italija). Riječ je o povlasticama i insignijama koje su u XVII. i XVIII. stoljeću pripadale rimskim „uglednim zbornim crkvama“, budući da su bile „odlikovane po uzoru na patrijarhalne“ (*decoratae ad instar patriarchalium*). Druge povlastice naknadno su podijeljene u samom papinskom breveu o dodjeli naslova bazilike; a neke druge pak proizašle su iz običaja kojima ne možemo odrediti točne početke.

Norme koje su do sada bile na snazi za manje bazilike, a tiču se uvjeta za dodjelu naslova, obveza i povlastica povezanih s uzdignućem na taj naslov, u bitnome je to utvrđeno dekretom *Domus Dei* („o naslovu manje bazilike“), koji je 6. lipnja 1968. izdala Sveta kongregacija za obrede (AAS, 1968., str. 536. – 539.). Dekret je potvrdio da

⁴⁸ Usp. S. Bianchi, „Aggiornamento delle norme circa la concessione del titolo di Basilica Minore“, u: *Notitiae* 26 (1990.), 1, str. 17. – 19.

se i nakon Drugoga vatikanskog koncila, „nakon što su prikupljena mišljenja i savjeti stručnjaka... ovaj naslov manje bazilike doista treba zadržati, ali uz unošenje novoga i bogatijeg značenja, čime se i same bazilike tješnje povezuju s Petrovom stolicom te postaju središtem osobitog liturgijskog i pastoralnog žara“.

Nakon toga, Sveta kongregacija za bogoštovlje smatrala je uputnim „bliže definirati“ neke dijelove Dekreta iz 1968. Norme su tako objavljene, sa svojim odredbama, u dva tiskana obrasca („O naslovu manje bazilike“ i „Napomene za dobivanje naslova manje bazilike“), koji su se od prigode do prigode dijelili crkvama za koje se tražio naslov bazilike. Te iste norme objavljene su i u časopisu Dikasterija (*Notitiae* XI, 1975., 260. – 262).

Nakon otprilike petnaest godina osjetila se potreba za ponovnim nadopunjavanjem normi o manjim bazilikama, koje se sada objavljuju u ovom svesku časopisa.

Nadopunjavanje normi u bitnome se odnosi na sljedeće elemente:

- a) ponovno je proučeno značenje naslova bazilike, stavljajući u prvi plan nadasve vezu posebnog zajedništva koja povezuje baziliku, u bilo kojem dijelu svijeta, s Petrovom stolicom;
- b) više nego povijesno-umjetničko-spomeničkoj vrijednosti crkve koju se želi uzdići u baziliku, veća je važnost dana liturgijskoj funkcionalnosti i pastoralnoj službi koju zajednica svećenika, mjesno zadužena za skrb o crkvi-bazilici, mora osigurati narodu Božjemu, na pravcu obnove svete liturgije koju je želio Drugi vatikanski koncil. Tako dodjela naslova morat će biti poticaj u zalaganju za liturgijsku formaciju te za to da se crkva uzdignuta u baziliku u praksi predstavi drugim crkvama u biskupiji, nakon katedrale, kao središte širenja liturgijsko-pastoralnog života i kao njihov uzor na tom području.

2.2. Proglas prve manje bazilike 1783. godine

Kako je i navedeno u prethodnom tekstu, prvi poznati dokument Apostolske stolice kojim je papa jednu crkvu uzdigao na rang manje bazilike jest onaj od pape Pia VI. od 27. lipnja 1783. Tada je svetište sv. Nikole u Tolentinu uzdignuto na rang manje bazilike. Kako bi se vidjelo povijesno ishodište proglašavanja manjih bazilika, u nastavku donosimo prijevod ovog papinskog dokumenta.⁴⁹

POTVRDA POVLASTICA PODIJELJENIH CRKVI SVETOG NIKOLE U GRADU TOLENTINU, TE NJEZINO UZDIGNUĆE NA RANG MANJE BAZILIKE.

PAPA PIO VI.
Na trajan spomen.

§1. Onaj najviši i marljivi domaćin, koji je od početka svijeta zasadio svoj vinograd, to jest opću Crkvu, nije prestao u njega svakodnevno slati radnike, kako bi ona, obrađena njihovom marljivošću i očišćena od trnja, donosila stotruk, šezdesetotruk ili tridesetotruk plod. Stoga je prije utjelovljenja u njega poslao patrijarhe i proroke, nadasve svete muževe, koji su podnijeli teret i žegu dana. Nakon što je došla punina vremena, te je Mudrost Božja po uzetoj čovječnosti izvela ljudski rod iz tmine i sjene smrti u kojoj je sjedio, i oslobodila ga jarma đavolske vlasti pod kojom je bio držan, najprije je postavila svete apostole, koji su ovaj vinograd, kako žarom vjere tako i riječju propovijedanja, proširili po čitavom svijetu. Njima je pridružila sjajne mučenike, koji su, odjeveni u oklop vjere, protiv nastojanja sila tame, poput snažnih boraca Božjih, usred golemih tjelesnih muka natopili vinograd prolivenom krvlju; stupili su naprijed i crkveni naučitelji, koji su ga svojim naukom i primjerom branili od lažnih i nepravednih težaka i pastira te su naposljetku uslijedili i priznavaoci, koji su, bježeći od svih ovozemaljskih užitaka, postovima i mučenjem tijela podvrgavali protivni zakon tijela u ropstvo, te učinili da ona [Crkva] po primjerima njihove svetosti posvuda blista i širi najslađi miris, među kojima se čini da sjajno mjesto zauzima blaženi Nikola od Tolentina.

§2. On je, naime, za života — uz sveprisutnu pomoć božanske milosti — išao teškim i tijesnim životnim putem, kroteći svoje tijelo postovima i bdjenjima te ustrajući u molitvama. Zbog toga ga se već odavno, nakon neopozivog pravorijeka Katoličke crkve kojim ga je papa Eugen IV. blage uspomene uvrstio u popis svetaca svojim pismom od 1. veljače 1446. godine, posvuda u svijetu štuje i časti među Božjim prijateljima koji s Njime kraljuju na nebesima. A njegovo tijelo — koje je razapeo s

⁴⁹ Usp. Pio VI., „Confirmatio privilegiorum concessorum ecclesiae sancti Nicolai civitatis Tolentini, illiusque erectio in basilicam minorem“, u: *Bullarii Romani continuatio Summorum Pontificum...*, vol. VII, Rim, 1843., str. 215. – 216.

manama i požudama — Nebo je proslavilo izvanrednim znakovima i čudesima. To je, uz svesrdno zalaganje svih staleža, potaknulo toliku pobožnost naroda i vladara da je crkva podignuta njemu u čast u našem gradu Tolentinu, u kojoj se čuvaju njegovi smrtni ostaci, postala posvuda slavna i čuvena. Stoga su brojni rimski prvosvećenici, ponajprije Naši predšasnici blage uspomene Bonifacije IX., Siksto V. i Klement X., spomenutu crkvu obasuli brojnim povlasticama i duhovnim milostima kako bi se sve više i više budila pobožnost vjernika prema njemu. Učinili su to jer je svemogući Bog ispruženom desnicom proslavio svoga slugu tolikim i takvim znakovima, a glas o tim čudesima proširio se po čitavu svijetu. Iz istog razloga smo i Mi sami, Našim pismom izdanim u obliku brevea godine 1779., toj istoj crkvi udijelili trajni povlašteni oltar.

§3. Potaknuti, dakle, primjerima Naših časnih predšasnika i sljedeći njihove stope kako bi se povećao i umnožio sjaj i ugled te iste crkve, rado smo donijeli odluku. Uslišavajući molbe koje Nam je u ime cijele kongregacije podnio ljubljani sin Romano Augustino Roberti, generalni prokurator Lombardske opservantske kongregacije Reda svetog Augustina, Mi — vlastitom odlukom, na temelju Našeg sigurnog znanja, zrelog promišljanja i punine apostolske vlasti — odobravamo, potvrđujemo i obnavljamo sve i pojedine duhovne povlastice koje su Naši predšasnici udijelili navedenoj crkvi, pod uvjetom da nisu opozvane ili obuhvaćene kakvim općim opozivom, nego da su i dalje na snazi.

Isto tako, snagom i sadržajem ovoga pisma, crkvu svetog Nikole podižemo na rang manje bazilike sa svim pojedinačnim povlasticama, milostima, prvenstvima, izuzećima i povlasticama koje druge manje bazilike na bilo koji način koriste, u njima uživaju ili su ih po običaju koristile i uživale. Određujemo da ona od sada pa ubuduće zauvijek ostane na tome rangu, te hoćemo da se ta crkva naziva i smatra bazilikom.

§4. Određujemo da ovo pismo uvijek bude čvrsto, valjano i djelotvorno, da postigne svoje potpune i cjelovite učinke te da u svemu najpotpunije ide u korist svima onima na koje se sada ili će se u budućnosti odnositi, a koji su ga dužni nepovredivo obdržavati. Tako imaju suditi i odlučiti svi redoviti suci i delegati, pa i auditori predmeta apostolske palače; te je ništavno i isprazno ako bi itko, s bilo kojom vlašću, svjesno ili iz neznanja, pokušao postupiti drugačije.

§5. Ovo određujemo bez obzira na apostolske konstitucije i odredbe, statute i običaje, kao i na sve drugo što je potvrđeno prisegom, apostolskom potvrdom ili na bilo koji drugi obvezujući način; isto vrijedi i za povlastice, oproste i apostolska pisma koja su na bilo koji način udijeljena, potvrđena ili obnovljena u suprotnosti s ovime. Smatrajući da je sadržaj svih tih dokumenata u ovome pismu potpuno i dovoljno izražen te umetnut od riječi do riječi, oni i dalje ostaju na snazi, no za potrebe ove odluke ih ovoga puta posebno i izričito stavljamo izvan snage, kao i sve drugo što bi joj bilo suprotno.

Dano u Rimu, kod Svetog Petra, potvrđeno Ribarovim prstenom, dana 27. lipnja 1783., u devetoj godini Našeg pontifikata.

2.3. Dekret Svete kongregacije obreda *Domus Dei* o naslovu manje bazilike (1968.)⁵⁰

Ukras i ljepotu Doma Božjega Sveta Majka Crkva neprestano je nastojala promicati; stoga nikada nije prestala donositi prikladne odredbe kojima bi se dostojanstvo svetih hramova, prema prilikama vremena, mjesta i naroda, pravodobno očuvalo i unaprijedilo. Uostalom, vjera i pobožnost kršćana uvelike su pridonijele tome da hramovi, podizani tijekom stoljeća, postanu ljepši i dostojniji. Osim toga, Vrhovni Svećenici podijelili su posebne povlastice onim crkvama koje su se isticale pred drugima, među kojima se već više od stotinu godina ubraja i naslov manje bazilike. Taj je naslov po svojoj naravi izvorno i intimno povezan s naslovom veće bazilike (*basilica maior*), koji se tek od XVIII. stoljeća pridaje patrijarhalnim bazilikama.

A patrijarhalne bazilike, kao što je poznato, smatrale su se i jesu dijelovi Lateranskog patrijarhata; naime, Nadbazilika Presvetog Spasitelja, „glava, majka i učiteljica svih crkava“⁵¹, katedralna je crkva Vrhovnoga Svećenika, dok su se bazilike Svetog Petra, Svetog Pavla, Svetog Lovre izvan zidina i Svete Marije Velike smatrale crkvama koje na poseban način pripadaju Vrhovnom Svećeniku.

Budući da se, prema misli Drugog vatikanskog sabora, sve crkvene ustanove moraju prilagoditi prilikama i potrebama našega vremena, Sveta Kongregacija obreda, nakon što je saslušala želje i savjete stručnjaka te sve pozorno i zrelo razmatrala, zaključila je da naslov manje bazilike svakako treba zadržati, ali uz davanje novoga i bogatijega značenja, kojim bi se one još tješnje povezale s Petrovom stolicom te postale središta posebne liturgijske i pastoralne djelatnosti.

Radi postizanja toga cilja, Sveta Kongregacija obreda točno je preispitala i prikladno izmijenila uvjete i obveze crkava koje će se odlikovati naslovom manje bazilike, kao i povlastice povezane s tim naslovom.

One su sljedeće:

I. UVJETI

1. Crkva se mora isticati odgovarajućom veličinom i umjetničkom ljepotom, a njezin oblik mora točno odgovarati liturgijskim propisima.
2. Mora biti posvećena.
3. U cijeloj biskupiji mora uživati ugled i biti na glasu, npr. jer se u njoj čuva tijelo ili značajna relikvija nekoga kanoniziranog svetca, ili se na istom mjestu posebnim štovanjem časti čudotvorna slika, ili je sama crkva povezana s nekim osobitim događajem iz vjerske povijesti biskupije.

⁵⁰ Usp. AAS, 1968., str. 536. – 539.

⁵¹ *Descriptio Lateranensis Ecclesiae*, 2: ur. R. Valentini - G. Zucchetti, *Codice Topografico della Città di Roma*, III, Rim, 1946., str. 335; usp. sv. Petar Damjani, *Epistularum*, lib. II, i: PL 144, col. 255. – 256.

4. Mora biti žarište i središte iz kojega zrači vjerski i pastoralni život; stoga:
- a) sveta liturgija, a osobito Euharistija, mora se slaviti sa svesrdnim dostojanstvom koje će biti uzor drugima, kako zbog obdržavanja liturgijskih propisa, tako i zbog aktivnog sudjelovanja naroda;
 - b) u njoj treba postojati pjevački zbor (*schola cantorum*), a osim toga ne smije nedostajati netko tko može voditi i podržavati sudjelovanje vjernika⁵²;
 - c) crkvi mora biti dodijeljen dovoljan broj svećenika, a ispovjednici moraju u određene sate biti na raspolaganju za potrebe pokornika;
 - d) naviještaj riječi Božje mora biti često i ne smije se svesti isključivo na homiliju u blagdanske dane.

II. OBVEZE

5. Unutar područja bazilike treba promicati katehezu vjernika posebnim tečajevima formacije, nizovima predavanja i drugim sličnim pothvatima.
6. Među djelima i pothvatima bazilike veliku važnost treba pridati proučavanju i širenju dokumenata u kojima se očituje misao i učiteljstvo Vrhovnoga Svećenika.
7. U samoj bazilici s posebnom se svečanošću moraju slaviti:
- a) blagdan Katedre sv. Petra (22. veljače);
 - b) blagdan svetih apostola Petra i Pavla (29. lipnja);
 - c) godišnjica uzdignuća (izbora) Vrhovnoga Svećenika.
8. U svakoj bazilici, prema prilici, a osobito na blagdane, jedna ili dvije mise, bilo čitane bilo pjevane, neka se slave na latinskom jeziku. Na takvim pjevanim misama gregorijanski napjevi ili sveta polifonija neka se izvode s posebnom brigom i marom⁵³.
9. Na pročelju bazilike neka se postave znamenja Vrhovnoga Svećenika ili Apostolske Stolice.

III. POVLASTICE

10. Vjernici mogu, pod uobičajenim uvjetima, dobiti potpuni oprost pohodeći baziliku u dolje navedene dane:
- a) na svetkovinu svetih apostola Petra i Pavla (29. lipnja);
 - b) na svetkovinu naslovnika crkve;
 - c) na dan posvete Svete Marije od Anđela (2. kolovoza);
 - d) jednom u godini na dan koji vjernik sam slobodno izabere.

⁵² Usp. Instr. *Musicam Sacram*, br. 19. – 22.

⁵³ Usp. Konst. *Sacrosanctum Concilium*, br. 54; Instr. *Inter Oecumenici*, br. 59; Instr. *Musicam Sacram*, br. 48.

11. Na hodočasničkim misama ili prigodom većeg okupljanja naroda, može se govoriti Vjeronanje.
12. Papinsko obilježje, to jest ukršteni ključevi, moći će se upotrebljavati na zastavama, na crkvenom posuđu i ruhu te na pečatu bazilike.
13. Rektor bazilike dopušteno je preko rokete nositi crnu svilenu mocetu s obrubima, gumbima i njihovim obrubima boje rubina.
14. Crkve koje su već dobile naslov bazilike neka se prema svojim mogućnostima prilagode gore navedenim uvjetima i obvezama pod brojevima 1-9.
15. Molbu za dobivanje naslova manje bazilike za bilo koju crkvu, pa i onu izuzetu, mora podnijeti mjesni ordinarij, koji će posvjedočiti o postojanju traženih uvjeta. Sam ordinarij u molbi će naznačiti koliko se i koje bazilike već nalaze u biskupiji. Molbama se naposljetku moraju priložiti knjižice, knjige i fotografije u kojima će se dovoljno jasno prikazati oblik, građa i stanje crkve.

Božanskom providnošću naš Sveti Otac papa Pavao VI., u audijenciji dolje potpisanom tajniku Svete Kongregacije obreda dana 6. lipnja ove godine, odobrio je ovaj dekret i potvrdio ga svojim autoritetom, određujući da crkve koje ubuduće dobiju naslov manje bazilike moraju ispunjavati gore navedene uvjete i moći izvršavati obveze koje iz toga proizlaze.

Bilo čemu protivnome unatoč.

Iz sjedišta Svete Kongregacije obreda, 6. lipnja 1968.

Kardinal Benno Gut
prefekt

✠ F. Antonelli
naslovni nadbiskup idicranski, tajnik

2.4. „De titulo basilicae minoris“ (1975.)⁵⁴

Budući da se s više strana pita koji su uvjeti za dobivanje naslova manje bazilike za neku crkvu, smatramo uputnim navesti odredbe utvrđene dekretom Svete kongregacije obreda *Domus Dei*⁵⁵ od 6. lipnja 1968. o uvjetima, obvezama i povlasticama koje su povezane s tim naslovom.

Pojedini dijelovi spomenutoga Dekreta ovdje se pobliže definiraju, uvažavajući novije dokumente.

I. UVJETI

1. Crkva se mora isticati odgovarajućom veličinom⁵⁶ i umjetničkom ljepotom te mora biti posvećena.
2. Što se tiče strukture i oblika, mora točno odgovarati liturgijskim propisima (npr. glavni oltar neka je podignut prema narodu; sjedalo za slavitelja i ambon za naviještanje riječi Božje, križ, krstionica, mjesto za čuvanje Presvete Euharistije neka budu smješteni na prikladnom mjestu; slike i kipovi svojim oblikom, brojem i smještajem neka odgovaraju važećim odredbama); crkva mora biti prikladna za propisno slavljenje liturgijskih čina i za postizanje aktivnog sudjelovanja vjernika.
3. U cijeloj biskupiji mora uživati ugled i biti na glasu, npr. jer se u njoj čuva tijelo ili značajna relikvija nekoga kanoniziranog sveca, ili se na istom mjestu posebnim štovanjem časti čudotvorna slika, ili je sama crkva povezana s nekim osobitim događajem iz vjerske povijesti biskupije.
4. Mora biti žarište i središte iz kojega zrači vjerski i pastoralni život; stoga:
 - a) slavljenje svete liturgije, a osobito Euharistije, mora se obavljati sa svesrdnim dostojanstvom koje će biti uzor drugima, kako zbog obdržavanja liturgijskih propisa, tako i zbog aktivnog sudjelovanja naroda;
 - b) u njoj treba biti *schola cantorum*, a osim toga ne smije nedostajati netko tko može voditi i podržavati sudjelovanje vjernika
 - c) crkvi mora biti dodijeljen dovoljan broj svećenika, a ispovjednici moraju u određene sate biti na raspolaganju za potrebe pokornika;
 - d) naviještaj riječi Božje mora biti često i ne smije se svesti isključivo na homiliju u blagdanske dane.
5. Dokumenti koje treba uputiti Svetoj Kongregaciji za obrede radi dobivanja naslova manje bazilike moraju obuhvaćati sljedeće:

⁵⁴ Usp. *Notitiae*, vol. II (1975.), br. 10, str. 260. – 262.

⁵⁵ AAS, 1968., str. 536.

⁵⁶ Duljina zgrade računa se, prema običaju, oko 50 m.

- a) molbu rektora crkve koju je odobrio mjesni ordinarij, čak i ako se radi o izuzetim crkvama;
- b) naznaku nalaze li se u biskupiji druge bazilike i koje su to;
- c) *nihil obstat* biskupske konferencije;
- d) knjižice, knjige i fotografije u kojima će se dovoljno jasno prikazati oblik, građa i stanje crkve;
- e) odgovore na priloženi *Quaestionario*.⁵⁷

II. OBVEZE

- 6. Unutar granica bazilike treba promicati katehezu vjernika posebnim tečajevima formacije, nizovima predavanja i drugim sličnim pothvatima.
- 7. Među djelima i pothvatima bazilike veliku važnost treba pridati proučavanju i širenju dokumenata u kojima se izlaže misao i učiteljstvo Vrhovnoga Svećenika.
- 8. U samoj bazilici s posebnom se svečanošću moraju slaviti:
 - a) blagdan Katedre sv. Petra (22. veljače);
 - b) svetkovina svetih apostola Petra i Pavla (29. lipnja);
 - c) godišnjica izbora Vrhovnoga Svećenika.
- 9. U svakoj bazilici, prema prilici, a osobito u blagdanske dane, jedna ili dvije mise neka se slave na latinskom jeziku. Na takvim misama gregorijanski napjevi ili sveta polifonija neka se izvode s posebnom brigom i marom. Također, prema prilici, neka se slave mise i na narodnom jeziku koji odgovara brojnim skupinama hodočasnika.
- 10. Na pročelju bazilike neka se postave obilježja Vrhovnoga Svećenika ili Apostolske Stolice.

III. POVLASTICE

- 11. Vjernici mogu, pod uobičajenim uvjetima, dobiti potpuni oprost pohodeći baziliku u dolje navedene dane:
 - a) na svetkovinu svetih apostola Petra i Pavla (29. lipnja);
 - b) na svetkovinu Naslovnika crkve;
 - c) dana 2. kolovoza, na dan porcijunkulskog oprosta;
 - d) jednom u godini na dan koji vjernik sam slobodno izabere.
- 12. Papinsko obilježje, to jest ukršteni ključevi, moći će se upotrebljavati na zastavama, na crkvenom posuđu i ruhu te na pečatu bazilike.
- 13. Rektor bazilike dopušteno je preko rokete nositi crnu svilenu mocetu s obrubima, gumbima i njihovim obrubima boje rubina.

⁵⁷ U *Upitniku* se traže podaci o veličini crkve i njezinoj uređenosti za liturgijska slavlja prema zahtjevima liturgijske obnove, o danu posvete, o relikvijama i slikama koje se u njoj časte, o njezinu povijesnom i umjetničkom značenju te o njezinu vjerskom i pastoralnom životu.

2.5. Norme za dodjelu naslova manje bazilike Kongregacije za bogoštovlje i disciplinu sakramenata *Domus Ecclesiae*

1. „Kuća Crkve“ ili kuća Božja i kršćanske zajednice oduvijek se isticala kao jedan od posebnih znakova same svete Crkve, Zaručnice Kristove, prisutne, ali i kao one koja je hodočasnica u svijetu.
2. Ljepota i slava crkve i njezino prikladno uređenje za liturgijska slavlja bili su u raznim vremenima određivani odgovarajućim normama.
3. Među crkvama svake biskupije katedralna crkva ima prvo mjesto i najveće dostojanstvo. U njoj je smještena katedra, znak biskupove učiteljske vlasti i moći, kao pastira iste biskupije i znak zajedništva s rimskom Petrovom katedrom. Zatim su tu župne crkve, koje su domovi različitih biskupijskih zajednica. Osim toga, postoje i svetišta u koja hodočaste kršćanski vjernici biskupije ili drugih mjesnih Crkava.
4. Među ovim crkvama i drugim različitim kategorijama nalaze se neke crkve koje imaju osobitu važnost za liturgijski i pastoralni život. Vrhovni Svećenik ih može počastiti naslovom manje bazilike, označavajući time njihovu posebnu vezu s Rimskom crkvom i Vrhovnim Svećenikom.
5. Norme koje se tiču manjih bazilika utvrđene su nakon Drugog vatikanskog sabora u dekretu *Domus Dei* kojeg je 6. srpnja 1968. proglasila Sveta kongregacija obreda.
6. S obzirom na novije liturgijske dokumente i nakon nedavnih iskustva, Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata smatra prikladnim kako bi se gore navedene norme prilagodile sadašnjim okolnostima kako slijedi.

I. Uvjeti za dobivanje naslova manje bazilike

7. Crkva za koju se predlaže naslov bazilike mora biti posvećena Bogu liturgijskim obredom i mora se isticati kao središte djelatne i pastoralne liturgije, osobito slavljem Presvete Euharistije, pokore i drugih sakramenata, čija slavlja predstavljaju primjer drugima u njihovoj pripravi i njihovom slavlju prema liturgijskim normama i uz aktivno sudjelovanje naroda Božjega.
8. Da bi se pospješila mogućnost uistinu dostojnog i uzornog slavlja, spomenuta crkva treba biti odgovarajuće veličine i s dovoljno velikim svetištem. Različiti elementi potrebni za liturgijsko slavlje (oltar, ambon [postolje], sedes) moraju biti postavljeni prema zahtjevima obnovljene liturgije.
9. Crkva može uživati određeni ugled u cijeloj biskupiji, na primjer, zato što je sagrađena i posvećena Bogu prigodom nekog posebnog povijesnog i vjerskog događaja ili zato što se u njoj čuva tijelo ili značajna relikvija nekog sveca, ili zato što se neka sveta slika tamo časti na poseban način. Također se uzima u obzir povijesna vrijednost ili važnost crkve te njezina umjetnička vrijednost.

10. Kako bi se tijekom liturgijske godine slavlja raznih liturgijskih vremena mogla slaviti na hvale vrijedan način, potreban je prikladan broj svećenika; neka budu dodijeljeni liturgijskoj i pastoralnoj skrbi crkve, osobito za euharistijsko slavlje i pokoru (također treba imati odgovarajući broj ispovjednika koji su u određeno vrijeme dostupni vjernicima). Osim toga, potreban je dovoljan broj ministranata te prikladna *schola cantorum*, koja treba poticati vjerničko sudjelovanje svetom glazbom i pjevanjem.

II. Dokumenti koje je potrebno priložiti za dodjelu naslova bazilike

11. Dokumenti koji se šalju Kongregaciji za bogoštovlje i disciplinu sakramenata:
- a) molba mjesnog ordinarija, čak i ako je briga o crkvi povjerena nekoj redovničkoj zajednici;
 - b) *nihil obstat* ili pozitivno mišljenje nacionalne biskupske konferencije;
 - c) brošure ili izvještaj koji se odnosi na podrijetlo, povijest i vjersku aktivnost crkve (njezin bogoslužni život, pastoralne udruge, dobrotvorna djela);
 - d) album sa fotografijama koji prikazuje vanjski i unutarnji izgled crkve, na poseban način raspored u svetištu (oltar, ambon, sedes) te drugih mjesta namijenjenih za obavljanje slavlja (sjedala za ministrante i poslužitelje; baptisterij ili krsni studenac; mjesto za čuvanje euharistije i mjesta predviđena za slavlje sakramenta pokore);
 - e) informacije o crkvi kako su navedeni u dostavljenom upitniku i koji se mora ispuniti i vratiti ovom Dikasteriju.

III. Službe i dužnosti svojstvene bazilici u liturgijskom i pastoralnom području

12. U manjoj bazilici treba promicati liturgijsko poučavanje vjernika osnivanjem zajednica koje se bave liturgijskom djelatnošću, posebnim formativnim tečajevima kroz konferencije i drugim programima ove vrste. Među posebnim djelatnostima bazilike posebno se može spomenuti proučavanje i aktualizacija dokumenata koji dolaze od vrhovnog svećenika i Svete Stolice, osobito onih koji se odnose na svetu liturgiju.
13. Slavlja tijekom liturgijske godine treba pripremati i provoditi s velikom pažnjom, osobito u došašću, božićnom, korizmenom i vazmenom vremenu:
- u korizmi, na mjestima koja čuvaju tradicionalni oblik okupljanja mjesne Crkve na način rimskih „postaja“;
 - preporučljivo je da bazilika bude odabrana za ova postajna slavlja;
 - Riječ Božju treba revno naviještati bilo u homilijama bilo u prigodnim propovijedima;

- treba promicati aktivno sudjelovanje vjernika kako u euharistijskom slavlju, tako i u slavlju bogoslužja časova, osobito u jutarnjoj i večernjoj molitvi;
 - osim toga, odobrene oblike pobožnosti treba prikladno njegovati.
14. Budući da slavlje liturgije poprima plemenitiji oblik kada se slavi pjevanjem, treba paziti da okupljanja kršćanskih vjernika budu povezana s pjevanjem raznih dijelova mise, osobito onih koji se nalaze u ordinariju. U bazilici gdje se često okupljaju vjernici različitih naroda ili jezika, korisno je da znaju zajedno pjevati na latinskom ispovijed vjere i molitvu Gospodnju, koristeći jednostavnije melodije poput onih skladanih u gregorijanskom koralu koji je „vlastit rimskoj liturgiji.“
15. Da bi se razjasnila posebna veza zajedništva kojom je manja bazilika sjedinjena s Petrovom rimskom katedralom, svake se godine treba s posebnom pažnjom slaviti:
- a) blagdan Katedre sv. Petra (22. veljače);
 - b) svetkovina svetih apostola Petra i Pavla (29. lipnja);
 - c) obljetnice izbora vrhovnih svećenika ili uvođenja u službu vrhovnog svećenika.

IV. Povlastice vezani uz naslov manje bazilike

16. Dan na koji se javno obznanjuje dodjela naslova bazilike određenoj crkvi treba se pripremiti i svetkovati na svečan način s prikladnim propovijedima, molitvenim bdijenjima i drugim slavljinama; sve to ne prethodi samo danima neposredno prije dodjele samoga naslova, već i u danima koji slijede nakon toga. U sve te dane, osim dana navedenih u tablici stupnjeva liturgijskih dana, br. I, 1-4 ili II, 5-6, mogu se slaviti misa i liturgija časova naslova crkve ili sveca ili svete slike koja se tamo posebno časti; ili „Za mjesnu Crkvu“ ili „Za papu“. Na sam dan proglašenja slavi se misa toga dana ili jedna od gore navedenih misa, prema propisanim normama. Na početku slavlja, prije *Slave*, čita se na narodnom jeziku apostolsko pismo ili dekret o dodjeli naslova kojim se crkva podiže na rang bazilike.
17. Vjernici koji pobožno posjećuju baziliku i u tamo sudjeluju u bilo kojem svetom obredu ili barem izmole molitvu Gospodnju i ispovijed vjere mogu dobiti potpuni oprost pod uobičajenim uvjetima (sakramentalna ispovijed, euharistijska pričest i molitva na nakanu vrhovnog svećenika:
- a) o obljetnici posvete iste bazilike;
 - b) na dan liturgijskog slavlja naslova bazilike;
 - c) na svetkovinu svetih apostola Petra i Pavla;
 - d) o obljetnici dodjele naslova bazilike;
 - e) jednom godišnje na dan koji odredi mjesni ordinarij;
 - f) jednom godišnje na dan po slobodnom izboru svakoga od vjernika.

18. Papinski simbol, to jest „ukršteni ključevi“, mogu se istaknuti na zastavama, namještaju i pečatu bazilike.
19. Rektor bazilike, ili osoba koja je za nju zadužena, može nositi tijekom obnašanja svoje službe - preko reverende ili redovničkog habita i rokete - crnu mocetu s crvenim obrubom, gumbima i obrubom za gumbe.

Iz Kongregacije, devetoga dana mjeseca studenoga 1989., na blagdan posvete Lateranske bazilike.

Eduard kard. Martinez,
prefekt

Ludovic Kada,
nadbiskup tajnik

3. PROGLASI MANJIH BAZILIKA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Od prethodno nabrojanih manjih bazilika na području Republike Hrvatske, a istražujući arhive manjih bazilika te *Acta Apostolicae Sedis* i *Acta Sanctae Sedis*, uspjeli smo pronaći gotovo sva apostolska pisma i dekrete proglašenja manjih bazilika na području Republike Hrvatske te ih u ovom poglavlju donosimo u prijevodu kronološkim redom.

Apostolska pisma koja se tiču proglašenja manjih bazilika u Zadru i Šibeniku nismo mogli pronaći, no zahvaljujući drugim dostupnim vjerodostojnim dokumentima, dolazi se do podataka kako su ove dvije katedralne crkve bile prve dvije proglašene manje bazilike na području Republike Hrvatske.

3.1. Zadar

Kako smo i prethodno napomenuli, što se tiče papinog brevea kojim se uzdiže zadarska katedrala na rang manje bazilike, nismo mogli pronaći. Ipak, istražujući Nadbiskupijski arhiv u Zadru dolazi se do vrijednih nadbiskupijskih dokumenata koji nam svjedoče kako je 23. srpnja 1867. papa Pio IX. katedralu svete Stošije uzdigao na rang manje bazilike. U nastavku donosimo u prijevodu kronološkim redom te dokumente koji su označeni brojevima 1146, 1147 te 1560:

Br. 1146

Preuzvišeni,

Vrhovni svećenik papa Pio IX., sretno vladajući, blagonaklono je prihvatio ponizne molbe ovoga Metropolitanskog kaptola, korskih vikara katedralne crkve i njezinog odbora. Te sam Mu molbe osobno predao i preporučio tijekom audijencije u koju me je milostivo primio za vrijeme mog nedavnog boravka u Rimu.

Uvaživši ih, Sveti Otac udostojao se potvrditi kanonicima ove metropolitanske crkve pravo nošenja onih kanoničkih obilježja koja im je svojedobno dodijelio blage uspomene car Franjo I., njegovo carsko i kraljevsko apostolsko veličanstvo te darežljivi obnovitelj i pokrovitelj spomenutog Kaptola. Uz to, samim kanonicima je podijelio i pravo da u najsvečanijim prilikama nose *cappa magna*.

Jednako tako, Njegova Svetost blagonaklono je podijelila i korskim vikarima navedene crkve pravo da tijekom crkvenih obreda, preko korske odjeće, nose crnu mocetu s ljubičastim obrubom. Uz nju je odobrila i nošenje medalje na crvenoj vrpici oko vrata, koja s jedne strane prikazuje lik sv. Stošije, zaštitnice crkve, a s druge nosi natpis „Pius PP. IX“.

Na kraju, Njegova Svetost uzvisila je ovu metropolitansku crkvu na čast manje bazilike, odnosno drugoga reda, s pripadajućim povlasticama.

Tom prigodom, Njegova Svetost blagonaklono je podijelila presvijetlom gospodinu don Carlu Federicu Bianchiju, kanoniku pokorničaru i dekanu ovoga Kaptola, naslov i stupanj apostolskog protonotara sa svim odgovarajućim i pripadajućim povlasticama.

Čast mi je o ovome obavijestiti Vašu Preuzvišenost radi znanja i daljnjeg potrebnog postupanja.

Izvolite primiti izraze mog najdubljeg poštovanja i osobitog uvažavanja, s kojima Vam s osobitim štovanjem ostajem privržen.

Zadar, 21. kolovoza 1867.

Pietro Doimo
nadbiskup

gosp. Guverneru

Br. 1147

Nadbiskupski ordinarijat

Potpisani ima čast obavijestiti

1. Časni metropolitanski kaptol,
2. Preuzvišene korske vikare pri ovoj metropoliji,
3. Cijenjeni Fond za gradnju metropoliske crkve

da je Apostolska pošta poslala i prosljedila Papinski breve kojim se preuzvišenim kanonicima dodjeljuju određena počasna obilježja, kao i *cappa magna* na svetkovine, a korskim vikarima ove bazilike daju se određena počasna obilježja, to jest uporaba mocete crne boje obrubljene ljubičastom bojom te gumbima iste boje, s ovlašću da preko korskoga ruha nose medalju koja s jedne strane ima lik sv. Stošije mučenice, a s druge natpis „Pius PP. IX“, a koja visi o vratu na vrpci crvene boje.

Sveti Otac Papa Pio IX., sretno vladajući, uzdigao je ovu metropolitansku crkvu na rang manje bazilike, odnosno drugoga reda, sa svim pripadajućim povlasticama i pravima.

Prije nego što potpisani poduzme odgovarajuće korake kod Njegove Preuzvišenosti i preuzvišenoga Biskupijskog ordinarijata radi priznavanja i potrebnog izvršenja spomenutoga brevea, ima čast pozvati:

1. Časni Kaptol
2. Preuzvišenu korske vikare
3. Cijenjeni Fond za gradnju

da izvole podmiriti pripadajući porez koji iznosi

1. trideset i pet (35) rimskih skuda i 25 bajoka obola
2. dvadeset i jedan (21) i 25 bajoka
3. četrdeset (40) rimskih skuda i 25 bajoka

kako bi se, čim se to dogodi, bez odgode mogle provesti daljnje radnje.

Zadar 22. 8. 1867.

Rajčević
kancelar

Časnom Kaptolu metropolitanske bazilike u Zadru
Preuzvišenim korskim vikarima metropolitanske bazilike u Zadru
Cijenjenom Fond za gradnju metropolitanske crkve u Zadru

⌘

Br. 1560

Časnom Kaptolu i kleru u Zadru
Cijenjenoj Općinskoj upravi

SVETA VIJEST

Dana 27. tekućeg mjeseca, kada je na XX. nedjelju po Duhovima i svetkovina Posvete metropolitanske crkve te svih ostalih crkava ove nadbiskupije, potpisani je odlučio objaviti Papinski breve od 23. srpnja tekuće godine, na temelju kojeg se ova metropolitanska crkva uzdiže na rang manje bazilike.

U tu svrhu, on je odlučio da se toga dana u 10 sati održi svečana pontifikalna misa, nakon koje će uslijediti čitanje hvaljenog Papinskog brevea i pjevanje Ambrozijevog hvalospjeva (*Te Deum*).

Ovo se priopćuje ovom časnom Kaptolu i kleru radi pravodobne obavijesti i odgovarajućih priprema.

Stoga se pozivaju vjerni stanovnici ovoga Grada da u velikom broju pohrle u sveti hram kako bi zahvalili Gospodinu Bogu i na ovom zadobivenom daru, koji pridonosi tome da ova drevna crkva postane još istaknutija te joj osigurava tako svijetlo mjesto među ostalim crkvama ove naše ljubljene pokrajine.

Isto se upućuje i toj cijenjenoj Upravi, uz poziv da sudjeluje u ovoj svetoj službi koja pridonosi općem dobru.

Iz Nadbiskupskog ordinarijata

Zadar, 22. listopada 1867.

Pietro Doimo Maupas
nadbiskup

3.2. Šibenik

Iako u javno dostupnoj građi Svete Stolice (ASS i AAS) nismo pronašli Apostolsko pismo kojim se katedrala sv. Jakova uzdiže na rang manje bazilike, pronašli smo ga u arhivu Šibenske biskupije. Također, i u „Općem šematizmu Katoličke Crkve u Jugoslaviji“ nalazi se podatak da je šibenska katedrala sv. Jakova proglašena manjom bazilikom 2. listopada 1895. breveom pape Lava XIII.⁵⁸

Uz ovaj podatak, a istražujući dostupnu i poznatu nam građu, pronašli smo i jedan dokument koji pak na poseban način povezuje ovu katedralu sa bazilikom Svete Marije Velike u Rimu. Naime, Kaptol rimske patrijarhalne bazilike Svete Marije Velike katedrali svetoga Jakova dodijelio je neka povlastice koja uživa i ova rimska bazilika, a u nastavku u cijelosti donosimo njegov prijevod.⁵⁹

KAPTOL I KANONICI PRESVETE PATRIJARHALNE LIBERIJSKE BAZILIKE Presvjetlom i Najdostojnijem Gospodinu Antunu Josipu Foscu, biskupu šibenskom

Poznato je da gajiš pobožnu i iznimnu odanost prema svetoj slici Djevice Bogorodice, koja se – naslikana rukom svetog Luke Evanđelista – već mnoga stoljeća čuva u našoj presvetoj Liberijskoj bazilici i svakim danom postaje sve slavnija po čudesima što ih Bog po njoj čini od davnina pa sve do danas; stoga je posve zaslužno da ti iskažemo naklonost onim milostima koje su nam dodijeljene apostolskim dopuštenjem.

Zbog toga, budući da si nas zamolio – s obzirom na tvoju osobitu pobožnost prema samoj Majci Božjoj i prema našoj Liberijskoj bazilici koja je njoj nadasve i tako posebno posvećena – da tvoju katedralnu crkvu smještenu u gradu Šibeniku sjedinimo, podložimo, pridružimo i pritjelovimo presvetoj bazilici Svete Marije Velike, kako bi tvoja spomenuta crkva mogla postići i steći udio te zajedništvo u milostima, oprostima, povlasticama i apostolskim povlasticama koje su vrhovni svećenici dodijelili nama i toj istoj Liberijskoj bazilici, mi, želeći u Gospodinu udovoljiti tako pobožnoj želji koliko god možemo, svojom redovnom vlašću i onom kojom upravljamo na temelju spomenutih apostolskih povlastica i oprosta, a osobito uvažavajući ovlast koju nam je blage uspomene Klement XII. milostivo dodijelio svojim apostolskim pismom potvrđene Ribarovim prstenom dana 8. lipnja 1736. godine, dopuštamo ti traženo pridruživanje. Tako svi Kristovi vjernici obaju spolova koji se okupe u tvojoj spomenutoj crkvi, pod uvjetom da su propisno pripravljeni, mogu na isti način uživati, posjedovati i koristiti se istim oprostima, povlasticama i duhovnim milostima, kao da su osobno pohodili našu istu presvetu baziliku.

⁵⁸ Usp. „Opći šematizam Katoličke Crkve u Jugoslaviji 1974.“, Biskupska konferencija Jugoslavije, Zagreb, 1975., str. 286.

⁵⁹ Arhiv Šibenske biskupije.

Pregled tih oprosta i duhovnih milosti glasi kako slijedi; naime, potpuni oprosti se mogu dobiti na svetkovine Bezgrešnoga Začeca, Rođenja Gospodnjega, Navještenja, i Uznesenja Blažene Djevice Marije. Djelomični oprosti: na blagdan Prikazanja Gospodinova dvadeset i pet godina i isto toliko četrdesetnica; na blagdan Pohođenja pet godina i pet četrdesetnica; na blagdan Prikazanja Blažene Djevice Marije četiri godine i četiri četrdesetnice; na blagdan Uzvišenja Svetoga Križa tri godine i tri četrdesetnice; na blagdan Posvete svetog Mihaela Arkandela dvije godine i dvije četrdesetnice. Postajni oprosti: na nedjelje Došašća; na srijedu zimskih kvatri u prosincu; na bdjenje uoči Rođenja Gospodnjega; na sam dan tog istog Presvetog Rođenja; na srijedu u tjednu Pedesetnice; na drugu korizmenu nedjelju; na srijedu Velikog tjedna; na nedjelju Uskrsnuća Gospodinova; na ponedjeljak prosnih dana; na srijedu Duhovskih kvatri; na blagdan Posvete crkve Svete Marije Snježne; na srijedu jesenskih kvatri u rujnu.

U svjedočanstvo svega navedenoga, odredili smo da se izda ova isprava, potpisana od strane našega tajnika i ovjerena kaptolskim pečatom.

Dano u Rimu, iz naše kaptolske dvorane kod Svete Marije Velike, dana 5. mjeseca svibnja godine 1884.

Aleksandar Grossi,
naslovni biskup tripolski, kanonički tajnik

⋈

Samo jedanaest godina kasnije, katedrala svetoga Jakova uzdignuta je na čast i dostojanstvo manje bazilike o čemu nam svjedoči Apostolsko pismo pape Lava XIII. od 2. listopada 1895. godine, a čiji prijevod u nastavku donosimo u cijelosti.⁶⁰

LAV XIII., PAPA
Na trajan spomen.

Božje hramove, koji ne blistaju samo svojom starinom i pobožnošću nego i čudesnim umjetničkim djelima, te podjednako izazivaju divljenje i pobožnost svih ljudi, po običaju Rimskih Prvosvećenika rado uzvisujemo časnim naslovima i počastima.

Budući da se šibenska katedrala svetog Jakova Apostola posebno ističe među drugim crkvama u Dalmaciji, jer sa starinom i veličinom zdanja spaja sjaj iznimne umjetnosti, doista Nam se učinila dostojnom da joj iskažemo posebno poštovanje. Tome se pridodaje i činjenica da više puta godišnje, čak i iz dalekih krajeva, vjernici u skupinama hodočaste u nju kako bi počastili ne samo Bogorodicu Djevicu od Zdravlja,

⁶⁰ *Isto.*

nego i presvete relikvije svetog Kristofora Mučenika, koji se s najvećom pobožnošću časti kao suzaštitnik Šibenika.

Stoga smo odlučili udovoljiti pobožnim željama i molbama časnoga brata Mate Zanonija, biskupa iste biskupije, koji Nas je u svoje ime te u ime Kaptola, klera i naroda usrdno zamolio da spomenutu katedralu počastimo naslovom manje bazilike.

Svojom apostolskom vlašću, a temeljem ovoga pisma, navedenu šibensku katedralnu crkvu trajno odlikujemo naslovom manje bazilike te joj dodjeljujemo sva prava, povlastice, počasti, prvenstva i oproste koji po pravu pripadaju manjim bazilikama Našega Grada.

Određujemo da ovo Naše pismo trajno ostane čvrsto, valjano i djelotvorno, da u svemu ima punu snagu i učinak te da u svemu koristi onima kojih će se ticati sada i u budućnosti. Tako moraju suditi i odlučiti svi redoviti i delegirani suci, te se proglašava ništavnim i nevažećim ako bi itko, s bilo kakvom vlašću, svjesno ili iz neznanja pokušao donijeti drugačiju odluku.

Bez obzira na bilo što protivno.

Dano u Rimu kod Svetog Petra, potvrđeno Ribarevim prstenom, dana 2. listopada 1895., osamnaeste godine Našega pontifikata.

C. Kardinal De Ruggiero

⌘

Sadržaj brevea potvrđen je i otpisom ordinarijata od 21. listopada iste godine⁶¹:

Br. 1404

Časnome Kaptolu Katedralne Crkve
ovdje

Razgovore koje je sa Svetom Stolicom započeo moj prethodnik, blage uspomene monsinjor Antonio Giuseppe Fosco, a koje sam nastavio s ciljem da za ovu našu istaknutu katedralu izmolim počasni naslov bazilike, urodili su željenim plodom. Naime, Njegova Svetost papa Lav XIII. udostojao se, svojim breveom od 2. listopada ove godine, uzvisiti našu katedralu na čast manje bazilike, podjeljujući joj sve povlastice, prava i prvenstva koja pripadaju manjim bazilikama grada Rima.

Obavještavajući o tome ovaj Časni Kaptol, osobito mi je zadovoljstvo dostaviti mu ovdje u privitku prijepis spomenutog papinskog brevea, kako bi ga, na trajan spomen na ovaj događaj, prepisao u svoju kaptolsku knjigu.

⁶¹ Isto.

Iz biskupskog ordinarijata
Šibenik, 21. listopada 1895.

Br. 1404

Cijenjenom Fondu za gradnju
Katedralne Crkve
ovdje

Razgovore (...) grada Rima.

Obavještavajući o tome ovaj cijenjani Fond za gradnju, dostavljam vam ovdje u
privitku prijepis spomenutog brevea, s nalogom da ga date prepisati jasnim slovima,
nakon čega ću ga ovjeriti.

3.3. Marija Bistrica

APOSTOLSKO PISMO⁶²

ŽUPNA CRKVA BLAŽENE DJEVICE MARIJE, U MJESTU U NARODU ZVANOM
MARIJA BISTRICA, U ZAGREBAČKOJ NADBISKUPIJI,
ODLIKUJE SE NASLOVOM I DOSTOJANSTVOM MANJE BAZILIKE.

PIJO XI., PAPA
Na trajan spomen.

Među najslavnije svete građevine kojima se Hrvatska resi, s punim se pravom i zaslugom ubraja i župna crkva Blažene Djevice Marije u Zagrebačkoj nadbiskupiji, u narodu zvanom Marija Bistrica.

U toj se svetoj crkvi već više od tri stoljeća časti veoma znamenit lik same Bogorodice Djevice. Njoj dolaze mnogobrojni vjernici, ne samo iz susjednih, nego i iz udaljenih krajeva, te hodočaste kako bi je pohodili i zazvali je u pomoć.

Tijekom sedam stoljeća ista je crkva iznova i iznova obnavljana, proširivana i, priložima sabranima sa svih strana hrvatskih krajeva, ukrašavana; nedavno opustošena požarom, ali ubrzo ponovno urešena sjajnijim umjetničkim djelima, svjedoči što može vjera hrvatskoga naroda.

I doista, taj se hram smatra ponosom i dragocjenošću toga naroda, kako to jasno potvrđuju veoma dragocjeni zavjetni darovi prineseni Bogorodici na čast. Štoviše, među znamenitim darovateljima ubraja se i naš časne uspomene prethodnik papa Lav XIII., koji je riznicu iste svete crkve obogatio dragocjenim darom.⁶³

Razmatrajući to u duhu, a budući da Nas je časni brat Antun Bauer, zagrebački nadbiskup, zamolio da se udostojimo uzdići tu veoma plemenitu crkvu na stupanj manje bazilike, Mi, kojima ništa nije preče nego da se pobožnost kršćanskoga naroda prema Djevici, posrednici milosti kod Boga, sve više i više rastre, te da hrvatski narod, iz osjećaja zahvalnosti, čvršće i tješnje prione uz ovu Svetu Apostolsku Stolicu, drage volje i rado odlučismo udovoljiti toj molbi.

Zbog toga, saslušavši Našega časnoga brata Antonija kardinala Vica iz Svete Rimske Crkve, biskupa Porta i Svete Rufine te prefekta Kongregacije svetih obreda, svojom apostolskom vlašću, snagom ovih pisama i trajno, župnu crkvu Djevice Marije, u narodu prozvanu Marija Bistrica, u Zagrebačkoj nadbiskupiji, odlikujemo naslovom i dostojanstvom manje bazilike, s častima i povlasticama nošenja kišobrana (ali ne

⁶² Usp. AAS, 1924., str. 33. – 34.

⁶³ „Otvorenje crkve za uporabu uslijedilo je nakon posvećenja novog oltara i služenja prve mise 3. lipnja 1883. godine pod vodstvom zagrebačkog nadbiskupa Josipa Mihalovića, a svetištu je papa Lav XIII. poklonio pozlaćeno podnožje za čudotvorni kip Majke Božje Bistričke“, u: V. Klaužer, „Župnik, mecena, političar – župnikovanje Jurja Žerjavića u Mariji Bistrici (1875. – 1910.)“, CCP 93 (2024.), str. 71.

ukrašena zlatom ili srebrom), zvona i grba, kako je i običaj za manje bazilike ovoga našega svetoga Grada.

Ovo određujemo i zapovijedamo te odlučujemo da ova Pisma trajno ostanu valjana i djelotvorna, imajući u svemu punu snagu i učinak, te da trajno vrijede za sve kojih se tiču ili bi se mogli ticati, sada i ubuduće. Tako se o tome ima ispravno suditi i odlučivati, a ništavnim i bez ikakve vrijednosti neka bude sve što bi itko, bilo kojom vlašću, svjesno ili nesvjesno, pokušao poduzeti protivno ovome.

Bez obzira na bilo kakve suprotne odredbe.

Dano u Rimu, kod svetoga Petra, potvrđeno Ribarevim prstenom, dana 4. prosinca 1923., druge godine Našega pontifikata.

P. kard. Gasparri
državni tajnik

3.4. Trsat

APOSTOLSKO PISMO⁶⁴

TRSATSKA CRKVA BLAŽENE DJEVICE MARIJE MAJKE MILOSTI U SENJSKOJ BISKUPIJI ODLIKUJE SE NASLOVOM I POVLASTICAMA MANJE BAZILIKE

PIJO XI., PAPA
Na trajan spomen.

Unutar granica Senjske i Modruške biskupije, na mjestu u narodu zvanom Trsat, nalazi se trsatsko svetište Blažene Djevice Marije Majke Milosti, čija je povijest usko vezana s poviješću svetišta Blažene Djevice Marije Loretske.

Naime, predaja kaže da je sveta loretska kućica nekoć svojom prisutnošću tijekom tri godine posvetila trsatsko tlo; stoga su već od trinaestoga stoljeća vjernici iz Hrvatske hodočastili na to mjesto.

Naš pak prethodnik papa Urban V., želeći narodu toga kraja pružiti duhovnu utjehu, poslao je čudotvornu sliku Blažene Djevice, koju svi s velikim poštovanjem časte kao glasovitu po milostima i čudesima; nju je kardinal Svete Rimske Crkve Marko Antun Barbarigo svečanim obredom okrunio zlatnom krunom.

Samo svetište, koje se ističe starinom, a iznutra blista mramornim oltarima i umjetničkim djelima, već je mnogo stoljeća povjereno ocima Reda manje braće Hrvatske provincije svetih Ćirila i Metoda. Ti isti oci, osobitom revnošću i predanošću, brinu da se bogoslužje na tome mjestu obavlja dostojanstvenim sjajem, nastoje odgovoriti na duhovne potrebe nebrojenih hodočasnika te na svaki način promiču i razvijaju čašćenje i pobožnost prema Bogorodici.

Nije stoga čudno što Nam je poglavar Hrvatske franjevačke provincije uputio usrdne i ponizne molbe da trsatsko svetište odlikujemo častima i povlasticama manje bazilike, kako bi iz dana u dan sve više rasla pobožnost naroda, osobito Jugoslavije, prema Djevici Milosti Trsatskoj.

A Mi, budući da su već mnogi Naši prethodnici raznim povlasticama odlikovali to marijansko svetište, koje su nekoć i carevi obdarivali dragocjenim darovima, te budući da Nam je poznato kako su molbe spomenutoga provincijalnog poglavara manje braće poduprte najodličnijim preporukama kako Našega apostolskog nuncija u Jugoslaviji, tako i senjskoga i modruškoga biskupa, generalnog prokuratora Reda manje braće te naposljetku i građanskoga poglavara grada na čijem se području svetište nalazi, drage volje i rado odlučismo udovoljiti spomenutim molbama.

⁶⁴ Usp. AAS, 1931., str. 44. – 46.

Stoga, saslušavši Našega ljubljenoga sina kardinala, predstojnika Kongregacije svetih obreda, vlastitom odlukom, s punom sigurnošću i nakon pomna razmatranja, puninom Naše apostolske vlasti, ovim Pismima i trajno, crkvu odnosno svetište Blažene Djevice Marije Majke Milosti na Trsatu, u granicama Senjske i Modruške biskupije, povjereno ocima Reda manje braće, podjeljujemo naslov, časti i povlastice manje bazilike, prema propisima i običaju.

Ovo određujemo i zapovijedamo te odlučujemo da ova Pisma trajno ostanu valjana i djelotvorna, imajući u svemu punu snagu i učinak, te da trajno vrijede za sve kojih se tiču ili bi se mogli ticati, sada i ubuduće. Tako se o tome ima ispravno suditi i odlučivati, a ništavnim i bez ikakve vrijednosti neka bude sve što bi itko, bilo kojom vlašću, svjesno ili nesvjesno, pokušao poduzeti protivno ovome.

Bez obzira na bilo kakve suprotne odredbe.

Dano u Rimu, kod svetoga Petra, potvrđeno Ribarevim prstenom, dana 7. srpnja 1930., devete godine Našega pontifikata.

E. kard. Pacelli
državni tajnik

3.5. Poreč

APOSTOLSKO PISMO⁶⁵

EUFRAZIJEVA CRKVA BLAŽENE DJEVICE MARIJE NA NEBO UZNESENE,
KATEDRALA POREČKE BISKUPIJE, ODLIKUJE SE ČAŠĆU MANJE BAZILIKE

PIJO XI., PAPA
Na trajan spomen.

Silno Nam je drago što, sljedeći stope Naših predšasnika, rado udovoljavamo molbama onih biskupa koji od Nas traže da povećamo ugled crkava koje se unutar granica njihovih biskupija ističu povijesnim spomenom i umjetničkom ljepotom.

Stoga smo rado primili pismo časnoga brata, porečkoga biskupa, koji Nam je uputio usrdnu molbu da katedralnu Eufrazijevu crkvu – posvećenu Bogu na čast Bogorodici Djevici na nebo uznesenoj – počastimo naslovom i dostojanstvom manje bazilike.

Naime, svima je dobro poznato da ta sveta građevina, sagrađena u šestom stoljeću od događaja Utjelovljenja Gospodnjega u bazilikalnom stilu, veličanstveno sjaji arhitektonskim umijećem, mozaicima i slikarskim djelima, te da u narodu nosi ime po svome utemeljitelju Eufraziju, porečkom biskupu. Od sadašnjega porečkog biskupa doznajemo i da vjernici u velikom broju sudjeluju u svetim obredima koji se pobožno i predano slave u toj crkvi, osobito zaslugom kanonika Kaptola ustanovljenog pri katedrali. Stoga nije čudo što i vjernici grada i biskupije Poreča, sa svećenstvom, žarko žele da spomenutu svetu građevinu svoga rodnoga grada uzdignemo na čast manje bazilike.

Budući da je tomu tako, na veću slavu Božju, za rast kršćanske pobožnosti i na uvećanje ugleda Porečke biskupije, nakon savjetovanja s Našom časnom braćom, kardinalima Svete Rimske Crkve koji su na čelu Kongregacije svetih obreda, Našom apostolskom vlašću, snagom ovoga pisma i za sva vremena, katedralnu Eufrazijevu crkvu Blažene Marije Djevice na nebo uznesene, koja se nalazi u gradu i biskupiji Porečkoj, uzdižemo na naslov i dostojanstvo manje bazilike, sa svim počastima i povlasticama koje prema običaju i odredbama Svete kongregacije obreda pripadaju manjim bazilikama.

Bez obzira na bilo kakve suprotne odredbe.

Ovo određujemo i zapovijedamo te odlučujemo da ova Pisma trajno ostanu valjana i djelotvorna, imajući u svemu punu snagu i učinak, te da trajno vrijede za sve kojih se tiču ili bi se mogli ticati, sada i ubuduće. Tako se o tome ima ispravno suditi i

⁶⁵ Usp. AAS, 1932., str. 229. – 230.

odlučivati, a ništavnim i bez ikakve vrijednosti neka bude sve što bi itko, bilo kojom vlašću, svjesno ili nesvjesno, pokušao poduzeti protivno ovome.

Dano u Rimu kod Svetog Petra, potvrđeno Ribarovim prstenom, dana 25. mjeseca studenoga godine 1931., desete godine Našega pontifikata.

E. kard. Pacelli
državni tajnik

3.6. Zagreb, Presveto Srce Isusovo

APOSTOLSKO PISMO⁶⁶

CRKVA – SVETIŠTE POSVEĆENO PRESVETOM SRCU ISUSOVU U GRADU ZAGREBU ODLIKUJE SE POVLASTICAMA I DOSTOJANSTVOM MANJE BAZILIKE

PIJO XII., PAPA
Na trajan spomen.

Rimskim je prvosvećenicima uvijek osobito na srcu bilo, kad god se za to pružila prigoda, skrbiti za dostojanstvo i ljepotu crkava; stoga i Mi, potaknuti primjerima Naših prethodnika, već od početka Našega pontifikata neprestano nastojimo to ostvarivati, osobito kada posebnim znakom Naše naklonosti prema nekoj crkvi možemo pridonijeti i duhovnom dobru kršćanskih vjernika.

Stoga, budući da Nas je provincijal Družbe Isusove usrdno zamolio da crkvu-svetište posvećenu Presvetom Srcu Isusovu u gradu Zagrebu odlikujemo naslovom i povlasticama manje bazilike, a te molbe svojim preporukama podupiru časni brat zagrebački nadbiskup i generalni prokurator spomenute Družbe Isusove, rado odlučujemo udovoljiti tim molbama i preporukama.

Naime, poznato Nam je da se u tu crkvu, koja se s pravom naziva „Hrvatskim nacionalnim svetištem Srca Isusova“, pobožno slijevaju vjernici ne samo iz grada Zagreba i Zagrebačke nadbiskupije nego i iz udaljenih krajeva, te da je velikodušno podupiru svojim prilozima. Zahvaljujući tomu, deset svećenika spomenute Družbe može ondje služiti u bogoslužju i odgovarati duhovnim potrebama vjernika, a ujedno se može prikladnije skrbiti za održavanje i uređenje same svete građevine.

Doista, ta crkva, sagrađena početkom dvadesetoga stoljeća i s uzdignutim dvama visokim tornjevima, ističe se svojom prostranošću te sjajem umjetničkih djela, osobito vješto izrađenim slikama. Krasi je i devet oltara, među kojima se naročito ističe onaj posvećen Presvetom Srcu Isusovu, načinjen od dragocjenoga mramora. Osim toga, obiluje bogatim liturgijskim posuđem i crkvenim uresom, kojima se dostojno uvećava ljepota božanskoga bogoslužja i potiče pobožnost brojnih vjernika koji se u toj crkvi okupljaju i u njoj osnivaju pobožna društva.

I zaista, i Bratovština Presvetoga Srca Isusova i „Apostolat molitve“, kao i brojne Marijine kongregacije, imaju svoje sjedište upravo u tom zagrebačkom svetištu te uspješno okupljaju veoma mnoge članove, zahvaljujući bez sumnje brižnoj zauzetosti svećenika Družbe Isusove kojoj je to svetište povjereno.

⁶⁶ Usp. AAS, 1942., str. 29. – 31.

Stoga, pošto smo sve to pomno razmotrili i gotovo sigurnom nadom potaknuti da će ta crkva-svetište, odlikovana dostojanstvom koje joj podjeljujemo, sve više postajati središtem štovanja Presvetoga Srca Isusova u hrvatskim krajevima, saslušavši također Našega časnog brata, prenestinskoga biskupa i prefekta Kongregacije svetih obreda, vlastitom odlukom, nakon zrele prosudbe i puninom Naše apostolske vlasti, snagom ovih Pisama i trajno, uzdižemo crkvu-svetište posvećenu Presvetom Srcu Isusovu, smještenu u gradu Zagrebu i Zagrebačkoj nadbiskupiji, na čast i dostojanstvo manje bazilike sa svim povlasticama koje pripadaju tomu naslovu.

Bez obzira na bilo kakve protivne odredbe.

Stoga određujemo, proglašavamo i odlučujemo da ova Pisma trajno ostanu čvrsta, valjana i djelotvorna, da imaju punu pravnu snagu i učinak, da u cijelosti koriste svima kojih se tiču ili bi se mogli ticati, sada i ubuduće, da se prema njima ima pravilno suditi i odlučivati, te da je ništavno i bezvrijedno sve što bi itko, bilo kojom vlašću, svjesno ili nesvjesno, pokušao učiniti protivno ovoj odluci.

Dano u Rimu, kod svetoga Petra, potvrđeno Ribarevim prstenom, dana 31. srpnja 1941., treće godine Našega pontifikata.

A. kard. Maglione
državni tajnik

3.7. Đakovo

APOSTOLSKO PISMO⁶⁷

NASLOV I POVLASTICE MANJE BAZILIKE DODJELJUJU SE KATEDRALNOJ CRKVI ĐAKOVAČKOJ, ODNOSNO BOSANSKOJ I SRIJEMSKOJ.

PAVAO VI., PAPA

Na trajan spomen.

„Slavi Božjoj, jedinstvu Crkava, ljubavi i slozi svoga naroda“, ove je riječi Josip Juraj Strossmayer, tadašnji biskup bosanski i srijemski, duhom punim pobožnosti i umom koji gleda u budućnost, dao uklesati u svoju katedralnu crkvu koju je između 1866. i 1882. godine sagradio u Đakovu.

Taj dom Božji, istaknut svojom veličinom i plemenitom izradom, veličanstvenošću nadmašuje sve katedralne crkve u Jugoslaviji; stoga je s pravom nazvana „dragocjenim biserom“. Ne hvali se ona samo zbog arhitektonskog rješenja, nego i zbog slika i kipova koje su izradili nipošto nepoznati umjetnici. Također, moramo istaknuti da u ovaj prvostolni hram, posvećen svetom Petru apostolu, na njegovu svetkovinu ,svake godine hodočaste brojni vjernici kako bi pobožno počastili onoga koji je „temelj“ Crkve. Unutrašnjost je biskup utemeljitelj tako uredio da narod Božji može prikladno sudjelovati u božanskim činima, baš kako je predviđeno Konstitucijom o svetoj liturgiji koju je donio Drugi vatikanski ekumenski sabor.

Kako bi se ovjekovječio spomen na ovaj sveopći Sabor, nedavno sretan završen, kojemu je graditelj ovog katedralnog hrama bio svojevrstni glasnik, te kako bi se obilježila stota obljetnica početka gradnje ovog čudesnoga djela, časni brat Stjepan Bäuerlein, biskup đakovački, odnosno bosanski i srijemski, zamolio Nas je da toj crkvi podijelimo naslov i prava manje bazilike.

Rado udovoljavajući tim molbama, nakon savjetovanja sa Svetom kongregacijom obreda, s punom sigurnošću i nakon pomna razmatranja te snagom Naše apostolske vlasti, ovim Pismom i na trajan način uzdižemo katedralnu crkvu đakovačku, odnosno bosansku i srijemsku, posvećenu Bogu na čast svetom Petru apostolu, na čast i dostojanstvo manje bazilike, uz sva prava i povlastice koji po redu pripadaju crkvama odlikovanim tim naslovom.

Bez obzira na bilo kakve protivne odredbe.

Stoga određujemo, proglašavamo i odlučujemo da ova Pisma trajno ostanu čvrsta, valjana i djelotvorna, da imaju punu pravnu snagu i učinak, da u cijelosti koriste svima kojih se tiču ili bi se mogli ticati, sada i ubuduće, da se prema njima ima

⁶⁷ Usp. AAS, 1966., str. 568. – 569.

pravilno suditi i odlučivati, te da je ništavno i bezvrijedno sve što bi itko, bilo kojom vlašću, svjesno ili nesvjesno, pokušao učiniti protivno ovoj odluci.

Dano u Rimu, kod Svetog Petra, potvrđeno Ribarovim prstenom, dana 11. prosinca godine 1965., treće godine Našeg pontifikata.

Amleto I. kardinal Cicognani
državni tajnik

3.8. Sisak

KONGREGACIJA ZA BOGOŠTOVLJE I DISCIPLINU SAKRAMENATA

Br. 115/14 (802/13)⁶⁸

SISAK

Aktualnom sisačkom biskupu preuzvišenom i prečasnomo gospodinu Vladi Košiću, na pismo datirano 27. siječnja 2014., u kojem je izrazio molitve i želje svojih svećenika i vjernika, Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata, snagom ovlasti dane istoj od Vrhovnog svećenika, pape FRANJE, Bogu posvećenu crkvu na čast Svetog Kvirina, biskupa i mučenika u Sisku, vrlo rado urešuje naslovom i dostojanstvom BAZILIKE MINOR, sa svim pravima i liturgijskim valjano nadležnim povlasticama, međutim, s potrebnim prilagodbama u skladu s uredbom „O naslovu manje bazilike“, objavljenom dana 9. mjeseca studenog godine 1989.

Bez obzira na eventualne suprotne odredbe.

Iz ureda Kongregacije za bogoštovlje i disciplinu sakramenata, dana 18. ožujka 2014.

Antonius kard. Cañizares Llovera
prefekt

Arthur Roche
nadbiskup tajnik

⁶⁸ Prijevod teksta preuzet iz arhivske građe manje bazilike sv. Kvirina u Sisku.

3.9. Požega

KONGREGACIJA ZA BOGOŠTOVLJE I DISCIPLINU SAKRAMENATA

Br. 338/21⁶⁹

POŽEŠKA BISKUPIJA

Na prijedlog preuzvišenoga gospodina Antuna Škvorčevića, požeškoga biskupa, u dopisu od 21. lipnja 2021. godine kojim je predstavio molbe i želje klera i vjernika, Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata snagom posebnih ovlasti udijeljen ih joj od Vrhovnoga Svećenika FRANJE, župnu crkvu u mjestu Voćin, Bogu posvećenu na čast Pohoda Blažene Djevice Marije, vrlo rado urešuje naslovom i dostojanstvom MANJE BAZILIKE, sa svim pripadajućim pravima i liturgijskim povlasticama, uz obdržavanje onoga što je određeno u Dekretu *De Titulo Basilicae Minoris* od 9. studenoga 1989. godine.

Ono što se ovome protivi, nema nikakvu snagu.

Iz palače Kongregacije za bogoštovlje i disciplinu sakramenta, 5. travnja 2022. godine.

✠ Arthur Roche
prefekt

✠ Aurelius García Macías
nadbiskup tajnik

⁶⁹ Prijevod teksta preuzet iz arhivske građe manje bazilike Pohoda Blažene Djevice Marije u Voćinu.

3.10. Zagreb, sv. Antun Padovanski

DIKASTERIJ ZA BOGOŠTOVLJE I DISCIPLINU SAKRAMENATA

Br. 421/22⁷⁰

ZAGREBAČKA NADBISKUPIJA

Na prijedlog uзорitoga gospodina Josipa kardinala Bozanića, zagrebačkoga nadbiskupa, dopisom od 8. srpnja 2022., na molbu i želje svećenstva i kršćanskih vjernika, Dikasterij za bogoštovlje i disciplinu sakramenata, snagom posebnih ovlasti dodijeljenih od Vrhovnoga Svećenika FRANJE, crkvi Bogu posvećenoj u čast svetoga Antuna Padovanskoga u gradu Zagrebu udjeljuje naslov i uzdiže na dostojanstvo MANJE BAZILIKE sa svim pripadajućim pravima i liturgijskim povlasticama, uz obdržavanje onoga što obvezuje u Dekretu *De Titulo Basilicae Minoris*, objavljenoga 9. studenoga 1989.

Ono što se ovome protivi, nema nikakvu snagu.

Iz ureda Dikasterija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata, 8. kolovoza 2022.

✠ Arthur Roche
prefekt

✠ Vittorio Francesco Viola, OFM
nadbiskup tajnik

⁷⁰ Prijevod teksta preuzet iz arhivske građe manje bazilike sv. Antuna Padovanskog u Zagrebu.

3.11. Sinj

DIKASTERIJ ZA BOGOŠTOVLJE I DISCIPLINU SAKRAMENATA

Br. 153/24⁷¹

SPLITSKO-MAKARSKA NADBISKUPIJA

Na prijedlog preuzvišenog gospodina Zdenka Križića, nadbiskupa splitsko-makarskog, dopisom od 21. siječnja 2024., na molbu i želje svećenstva i kršćanskih vjernika, Dikasterij za bogoštovlje i disciplinu sakramenata, snagom posebnih ovlasti dodijeljenih od Vrhovnoga Svećenika FRANJE, crkvi Bogu posvećenoj u čast Uznesenja Blažene Djevice Marije sa svim pripadajućim pravima i liturgijskim povlasticama, uz obdržavanje onoga što obvezuje u Dekretu *De Titulo Basilicae Minoris*, objavljenoga 9. studenoga 1989.

Ono što se ovome protivi, nema nikakvu snagu.

Iz ureda Dikasterija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata, 17. travnja 2024.

✠ Arthur Roche
prefekt

✠ Vittorio Francesco Viola, OFM
nadbiskup tajnik

⁷¹ Prijevod teksta preuzet iz arhivske građe manje bazilike Uznesenja Blažene Djevice Marije u Sinju.

3.12. Karlovac

DIKASTERIJ ZA BOGOŠTOVLJE I DISCIPLINU SAKRAMENATA

Br. 680/25⁷²

ZAGREBAČKA NADBISKUPIJA

Na prijedlog preuzvišenoga gospodina Dražena Kutleše, zagrebačkoga nadbiskupa, dopisom od 2. rujna 2025. godine, na molbu i želje klera i vjernika, Dikasterij za bogoštovlje i disciplinu sakramenata, snagom posebnih ovlasti udijeljenih mu od Vrhovnoga Svećenika LAVA XIV., nacionalno svetište u gradu Karlovcu, Bogu posvećenom na čast svetome Josipu, vrlo rado urešuje naslovom i dostojanstvom MANJE BAZILIKE, sa svim pripadajućim pravima i liturgijskim povlasticama, uz obdržavanje onoga što je određeno u Dekretu „De Titulo Basilica Minoris“ od 9. studenoga 1989. godine.

Ono što se ovome protivi, nema nikakvu snagu.

Iz sjedišta Dikasterija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata, 9. dana mjeseca studenoga 2025., na blagdan Posvete Lateranske bazilike.

Arthur Roche
prefekt

✠ Vittorio Francesco Viola, OFM
tajnik

⁷² Prijevod teksta preuzet iz arhivske građe manje bazilike sv. Josipa u Karlovcu.

4. DODJELA NASLOVA MANJE BAZILIKE DO 1968.

Imajući ispred sebe tekstove proglašenja manjih bazilika od 27. lipnja 1783. (sv. Nikola u Tolentinu) pa sve do 11. prosinca 1965. (Đakovo), može se primijetiti kako ne postoje određene ustaljene norme za proglašenje određene crkve manjom bazilikom. No, ono što je vidljivo iz apostolskih pisama iz toga razdoblja jest činjenica stavljanja naglasaka na tri „sjaja“ ili „odlike“ određene crkve: starina, posebnost gradnje te okupljanje vjernika u većem broju u toj crkvi na liturgijska i druga slavlja. Udovoljavajući upravo tim kriterijima, Apostolska Stolica uzdiže crkvu na rang manje bazilike.

Iako sve do 1968. ne postoje jasne norme za dobivanje naslova manje bazilike, iz apostolskih pisama iz ovoga razdoblja mogu se nazrijeti i određeni koraci koji su bili nužni za dodjelu ovoga naslova.

4.1. Molba

Ono što se nalazi u ishodištu svakog proglašenja crkve manjom bazilikom jest molba koju upućuje biskup ili redovnički poglavar Apostolskoj Stolici. Upravo je to bilo i ostalo je sve do danas prvi (nužni) korak prema uzdignuću određene crkve na rang manje bazilike:

- „... uslišavajući molbe koje Nam je u ime cijele kongregacije podnio ljubljani sin Romano Augustino Roberti, generalni prokurator Lombardske opservantske kongregacije Reda svetog Augustina...”
- „Stoga smo rado primili pismo časnoga brata, porečkoga biskupa, koji Nam je uputio usrdnu molbu da katedralnu Eufrazijevu crkvu – posvećenu Bogu na čast Bogorodici Djevici na nebo uznesenoj – počastimo naslovom i dostojanstvom manje bazilike.”
- „... a budući da Nas je časni brat Antun Bauer, zagrebački nadbiskup, zamolio da se udostojimo uzdići tu veoma plemenitu crkvu na stupanj manje bazilike...”
- „Nije stoga čudno što Nam je poglavar Hrvatske franjevačke provincije uputio usrdne i ponizne molbe da trsatsko svetište odlikujemo častima i povlasticama manje bazilike...”
- „Stoga, budući da Nas je provincijal Družbe Isusove usrdno zamolio da crkvu-svetište posvećenu Presvetom Srcu Isusovu u gradu Zagrebu odlikujemo naslovom i povlasticama manje bazilike, a te molbe svojim preporukama podupiru časni brat zagrebački nadbiskup i generalni prokurator spomenute Družbe Isusove...”
- „... kako bi se obilježila stota obljetnica početka gradnje ovog čudesnoga djela, časni brat Stjepan Bäuerlein, biskup đakovački, odnosno bosanski i

srijemski, zamolio Nas je da toj crkvi podijelimo naslov i prava manje bazilike...”

4.2. Razlozi podnošenja molbe

Kako smo i naveli u uvodu u ovaj dio rada, svaka crkva koju se htjelo uzdići na rang manje bazilike, počevši još od 1783., morala se odlikovati povijesnom vrijednošću, posebnošću gradnje i svojim uresom te okupljanjem vjernika u većem broju u toj crkvi na liturgijska i druga slavlja. Zanimljivo je primijetiti kako se s odmakom godina, uz prava, manjoj bazilici daju se i određene zadaće, obaveze ili smjernice.

4.2.1. Povijesna vrijednost

Ovaj kriterij obično je među prvima koji se ističe za proglas crkve manjom bazilikom:

- „Silno Nam je drago što, sljedeći stope Naših predšasnika, rado udovoljavamo molbama onih biskupa koji od Nas traže da povećamo ugled crkava koje se unutar granica njihovih biskupija ističu povijesnim spomenom i umjetničkom ljepotom.“
- „Tijekom sedam stoljeća ista je crkva iznova i iznova obnavljana, proširivana i, priložima sabranima sa svih strana hrvatskih krajeva, ukrašavana...”
- „Samo svetište, koje se ističe starinom...”
- „Doista, ta crkva, sagrađena početkom dvadesetoga stoljeća...”
- „'Slavi Božjoj, jedinstvu Crkava, ljubavi i slozi svoga naroda', ove je riječi Josip Juraj Strossmayer, tadašnji biskup bosanski i srijemski, duhom punim pobožnosti i umom koji gleda u budućnost, dao uklesati u svoju katedralnu crkvu koju je između 1866. i 1882. godine sagradio u Đakovu.“

4.2.2. Posebnost gradnje i ures crkve

Osim povijesne vrijednosti u apostolskim pismima ističe se i posebnost gradnje određene crkve te njezina umjetnička vrijednost:

- „...u bazilikalnom stilu, veličanstveno sjaji arhitektonskim umijećem, mozaicima i slikarskim djelima...”
- „...nedavno opustošena požarom, ali ubrzo ponovno urešena sjajnijim umjetničkim djelima, svjedoči što može vjera hrvatskoga naroda. I doista, taj se hram smatra ponosom i dragocjenošću toga naroda, kako to jasno potvrđuju veoma dragocjeni zavjetni darovi prineseni Bogorodici na čast.“
- „...iznutra blista mramornim oltarima i umjetničkim djelima...”
- „s uzdignutim dvama visokim tornjevima, ističe se svojom prostranošću te sjajem umjetničkih djela, osobito vješto izrađenim slikama. Krasi je i devet

oltara, među kojima se naročito ističe onaj posvećen Presvetom Srcu Isusovu, načinjen od dragocjenoga mramora. Osim toga, obiluje bogatim liturgijskim posuđem i crkvenim uresom...”

- „Taj dom Božji, istaknut svojom veličinom i plemenitom izradom, veličanstvenošću nadmašuje sve katedralne crkve u Jugoslaviji; stoga je s pravom nazvana 'dragocjenim biserom'. Ne hvali se ona samo zbog arhitektonskog rješenja, nego i zbog slika i kipova koje su izradili nipošto nepoznati umjetnici.“

4.2.3. Okupljanje vjernika

Iako na posljednjem mjestu ovo je jedan i od najvažnijih kriterija koji se tražio za proglas neke crkve bazilikom i to tim više jer su te crkve, proglašenjem manjom bazilikom, ujedno postale i oprosne crkve:

- „Od sadašnjega porečkog biskupa doznajemo i da vjernici u velikom broju sudjeluju u svetim obredima koji se pobožno i predano slave u toj crkvi (...) Stoga nije čudo što i vjernici grada i biskupije Poreča, sa svećenstvom, žarko žele da spomenutu svetu građevinu svoga rodnoga grada uzdignemo na čast manje bazilike.“
- „U toj se svetoj crkvi već više od tri stoljeća časti veoma znamenit lik same Bogorodice Djevice. Njoj dolaze mnogobrojni vjernici, ne samo iz susjednih, nego i iz udaljenih krajeva, te hodočaste kako bi je pohodili i zazvali je u pomoć.“
- „Ti isti oci, osobitom revnošću i predanošću, brinu da se bogoslužje na tome mjestu obavlja dostojanstvenim sjajem, nastoje odgovoriti na duhovne potrebe nebrojenih hodočasnika te na svaki način promiču i razvijaju čašćenje i pobožnost prema Bogorodici. Nije stoga čudno što Nam je poglavar Hrvatske franjevačke provincije uputio usrdne i ponizne molbe da trsatsko svetište odlikujemo častima i povlasticama manje bazilike.“
- „Naime, poznato Nam je da se u tu crkvu, koja se s pravom naziva 'Hrvatskim nacionalnim svetištem Srca Isusova', pobožno slijevaju vjernici ne samo iz grada Zagreba i Zagrebačke nadbiskupije nego i iz udaljenih krajeva, te da je velikodušno podupiru svojim prilozima. Zahvaljujući tomu, deset svećenika spomenute Družbe može ondje služiti u bogoslužju i odgovarati duhovnim potrebama vjernika, a ujedno se može prikladnije skrbiti za održavanje i uređenje same svete građevine.“
- „Također, moramo istaknuti da u ovaj prvostolni hram, posvećen svetom Petru apostolu, na njegovu svetkovinu, svake godine hodočaste brojni vjernici kako bi pobožno počastili onoga koji je „temelj“ Crkve. Unutrašnjost je biskup utemeljitelj tako uredio da narod Božji može prikladno sudjelovati

u božanskim činima, baš kako je predviđeno Konstitucijom o svetoj liturgiji koju je donio Drugi vatikanski ekumenski sabor.“

4.3. Pozitivan odgovor na molbu

Nakon što je molba razmotrena, papa „vlastitom odlukom, nakon zrele prosudbe i puninom apostolske vlasti, snagom ovih Pisama i trajno“ uzdiže određenu crkvu „na čast i dostojanstvo manje bazilike sa svim povlasticama koje pripadaju tomu naslovu“ i to „bez obzira na bilo kakve protivne odredbe“.

4.3.1. Sa svim povlasticama koje pripadaju tomu naslovu

Kako je bilo i vidljivo u prvom poglavlju, „neke od povlastica i insignija povezanih s naslovom manje bazilike utvrdila je prvi put, na izričit način, Sveta kongregacija za obrede Dekretom od 27. kolovoza 1836., kao odgovor na dvojbu koju je iznijela katedrala u Luceri (Foggia, Italija)⁷³:

„Kaptol i kanonici kraljevske katedrale u Luceri, nastojeći prethodnih godina pridonijeti novome sjaju i ukrasu te Crkve, najponiznije su zamolili našega Presvetoga Gospodina papu Grgura XVI. da spomenuti Hram, slavan po svojoj starini i veličanstvenosti, udostoji uresiti naslovom i insignijama manje bazilike, a same kanonike uresiti upotrebom pontifikalnih insignija po uzoru na opate prilikom slavlja svetih obreda. Budući da je Njegova Svetost milostivo i blagonaklono primila ovu poniznu molbu, apostolskim pismom u obliku brevea od 8. kolovoza 1834., katedralna crkva u Luceri urešena je naslovom manje bazilike; upotreba pontifikalnih insignija bila je od strane iste Njegove Svetosti podvrgnuta ovlasti i sudu Svete kongregacije za obrede.

I Sveta kongregacija za obrede, okupljena na redovitoj sjednici u Kvirinalskoj palači dana 6. rujna iste 1834. godine, nakon što je predmet zrelo i pomno raspravljen, odlučila odgovoriti: „Negativno“.

Međutim, budući da se u navedenom pismu općenito govori o privilegijama, milostima, prvenstvima, izuzećima i povlasticama koje koriste druge manje bazilike, kanonici su se obratili tajniku za to pismo, tražeći da im se pojasni što se točno podrazumijeva pod nazivom privilegija, milosti i ostaloga prethodno navedenoga, čime se časte kanonici neke crkve kada se ona uresi naslovom manje bazilike. Kako nisu primili nikakvo zadovoljavajuće objašnjenje, drugom su

⁷³ *Decreta authentica Congregationis sacrorum rituum*, vol. II., Ab anno 1706 num. 2163 usque ad annum 1870 num. 3232., Rim, 1893., str. 264.

molbom najponiznije zamolili Svetu kongregaciju obreda da im se pojasni što se podrazumijeva pod nazivom tih istih riječi ili izraza, i to ponajviše s tim ciljem da sami ne bi prekoračili granice dopuštenoga ili pak sebi uskratili nešto od onoga što im je dodijeljeno.

I ista Sveta kongregacija za obrede, ponovno okupljena na redovitoj sjednici u Vatikanskoj palači dana 19. ožujka tekuće godine, na poniznu je molbu odgovorila: „Odgađa se; i neka se zatraži mišljenje ceremonijara“. Nakon što je sve propisno uređeno i dostavljeno tiskano mišljenje spomenutoga ceremonijara kako bi svima bilo dostupno, Sveta se kongregacija naposljetku sastala na redovitoj sjednici u Kvirinalskoj palači. Ondje je, nakon izvješća kardinala izvjestitelja Giacomina Brignolea te zrelog i pomnog vijećanja, odlučila odgovoriti: „U skladu s mišljenjem ceremonijara, a izuzevši palmatoriju (svijeća, op. a.), Sveta kongregacija je izjavila da opći pojmovi poput povlastica, milosti, prvenstava i izuzeća navedeni u papinskom breveu za crkvu uzdignutu na status manje bazilike obuhvaćaju: *conopaeum* (kišobran) bez zlatnih i srebrnih ukrasa, *tintinabulum* (zvončić) te pravo nošenja velikoga plašta (*cappa magna*).

I tako je izjavila i naložila da se obdržava. Dana 27. kolovoza 1836.“

Kako bi došlo do ovoga stava, ovdje je svakako zanimljivo donijeti i tekst mišljenja koji je prethodio navedenoj odluci Svete kongregacije za obrede. Naime, vrijednost teksta (mišljenja) nepoznatoga autora očituje se u tome što jasno razgraničava razlike većih i manjih bazilika, donosi se povijesni pregled razvoja bazilika te se u konačnici i vidi da još do ovoga vremena nisu bili ujednačeni kriteriji za dobivanje naslova manje bazilike, kao ni povlastice koje bi iz toga proizlazile. Prijevod teksta mišljenja Svete kongregacije⁷⁴ donosimo u cijelosti:

„GLASOVANJE (MIŠLJENJE) O DEKRETU 2744. LUCERINA. (4781)

Na dvojbu I. Kojim su častima, povlasticama ili prednostima odlikovane bazilike, bilo velike bilo male, uistinu je nesigurno; i koliko znam i koliko sam čitao kod liturgičara, među piscima se možda ne nalazi nitko tko o tome raspravlja opširno ili barem prikladno. Naime, autori koji pišu o bazilikama uglavnom se fokusiraju na etimologiju same riječi, prijelaz iz svjetovne u sakralnu namjenu ili pak na opis njihove arhitekture, ukrasa i raskoši. Zbog toga je iz njihove literature nemoguće izdvojiti išta primjenjivo na našu temu.

⁷⁴ *Commentaria ad instructionem Clementis XI pro expositione SS. Sacramenti in forma XL horarum et suffragia atque adnotationes super decretis Sac. Rituum congregationis*, vol. IV., Rim, 1900., str. 357. – 360.

Na početku sam rekao da je posve nesigurno koje povlastice, milosti itd. bazilike uživaju; jer, ponajviše, one ne uživaju povlastice i prednosti koje bi im pripadale same po sebi i apsolutno, nego one koje su im dodijeljene u različita vremena, pa stoga nisu sve svima i zajedničke. Zato u stvarnosti vidimo da neke uživaju povlastice i oznake časti koje drugima potpuno nedostaju. To pak proizlazi ili iz toga što je nekim crkvama zbog njihove starine i slavnosti dodijeljeno nešto više nego drugima, ili zato što su vrhovni prvosvećenici htjeli neke odlikovati više od drugih zbog kakva iznimna i čuvena djela u korist Kristove Crkve ili zbog dobročinstava prema samim rimskim prvosvećenicima, ili pak zato što je sam kler, s iznimnim zaslugama za Crkvu i pape, smatran dostojnim posebnog odlikovanja. Otuda biva da i neke same katedrale uživaju ovu ili onu povlasticu, a i sami biskupi, dok svečano slave misu, koriste na samom oltaru neko obilježje kojim se doziva u sjećanje slavno djelo iz prošlosti, bilo grada bilo biskupa.

U tolikoj nejasnoći stvari i u tolikoj šutnji autora, ako se išta u ovoj stvari bude moglo utvrditi, sve će se to moći izvesti ili iz prvenstva bazilika pred drugim crkvama, ili iz primjera drugih manjih bazilika, te se ono što treba dodijeliti crkvi u Luceri može urediti prema primjeru drugih manjih bazilika; tako da se ono što joj ne pripada po sebi i apsolutno glede oznaka časti, dodijeli i njoj na temelju onoga što je drugima dopušteno, kako riječi apostolskog pisma ne bi postale beskorisne i kako se ne bi smatralo da je povlastica dana samo prividno – što bi bilo bezbožno i pomisliti.

Da kažem nešto o izvrsnosti bazilika pred drugim crkvama: bazilika, istražujemo li njezinu etimologiju, označava kraljevsku kuću ili kuću kralja. Kod pogana je bila poput svratišta za obavljanje javnih poslova; o čemu Seneka piše u 3. knjizi *O gnjevu*, poglavlje 33: *Od vreve suđenja odjekuju bazilike*. Bila je to sudnica; tako se uzima i kod Plinija u 6. knjizi, Pismo 33: *Sjedilo je sto i osamdeset sudaca... golem broj odvjetnika s obje strane i brojne klupe, a krug prisutnih okruživao je u širokom prstenu ovo vrlo prostrano suđenje. Uz ovo prepuno sudište, pa čak i s gornjeg dijela bazilike, kako žene tako i muškarci, nadvijali su se u želji da čuju, što je bilo teško, i da vide*.

Kasnije su kršćani ove bazilike pretvorili u crkve, preusmjerivši ih iz svjetovne u svetu uporabu te u mjesto za obavljanje božanskih službi. Stoga prikladno piše Izidor u 5. knjizi *Etimologija: Bazilikama su se prije nazivala boravišta kraljeva; odatle im i ime. Danas se pak božanski hramovi*

nazivaju bazilikama zato što se ondje prinosi štovanje i žrtve Bogu, Kralju sviju. Otuda Antonije u zahvalnom govoru za svoj konzulat kaže: Bazilike, nekada pune poslova, sada su pune zavjeta primljenih za vaše spasenje. Bazilikom se naziva i ono što je prije bilo poganski hram te se tako zvalo, a poslije je posvećeno pravome Bogu. Otuda Enodije, prigodom posvete bazilike apostola gdje je bio hram idola, piše: Dođi dakle, milostivi Gospodine, i potpuno se spusti na posvetu ovoga svoga djela umjesto ljudskoga: krštenjem srca neka se očiste ovi hramovi koji su dosad bili posvećeni sramotnim zaštitnicima; a sveti Augustin u djelu O državi Božjoj nazvao je vatikanski hram najprostranijom bazilikom. Postojala je razlika između hramova i bazilika; u hramovima su naime stupovi, kojima su se krasili, bili postavljeni s vanjske strane, a u bazilikama s unutarnje strane.

Bazilike su se kod kršćana u početku glede vjerskog štovanja u nekoj mjeri razlikovale od hramova. Naime, one su uglavnom bile određene posebno za čašćenje svetaca, ponajprije mučenika; dok su hramovi bili namijenjeni za slavljenje svetih otajstava. No otkad je broj crkava porastao, tada su se hramovi ili bazilike bez razlike počeli nazivati crkvama, te se u jednim i drugima obavljalo kako čašćenje svetaca, tako i božanska otajstva, bez ikakve razlike među njima, te su se u obrisima jednako slavila. Ime bazilike nisu zadržale druge crkve, niti je drugim crkvama ovo ime bazilike davano, osim, takoreći po izvrsnosti, onim crkvama koje su u cijelome svijetu bile znatnije, bilo zbog starine, bilo zbog veličine ili slavnosti koja im je pripadala, te su se zbog toga smatrale dostojnima većeg čašćenja, da tako kažem. To je bio naziv koji je s tijekom vremena davan slavnijim crkvama.

No, kada je zbog nekog osobitog razloga ime bazilike od vrhovnih prvosvećenika dodijeljeno i drugim crkvama, koje same po sebi nisu imale odlike starine, slavnosti ili, ako se može reći, većeg čašćenja, tada su se, nakon što je uvedena razlika između starijih i novih bazilika, one prve počele nazivati velikim (*maiores*), a ove druge manjim (*minores*) bazilikama, kao što je nedavno našoj crkvi u Luceri dodijeljen naziv manje bazilike. I ovaj naziv veće ili manje odgovara nazivu prvoga ili drugoga reda. Samo se četiri primarne crkve u Rimu nazivaju velikim bazilikama, odnosno patrijarhalnim crkvama, u spomen na prve četiri patrijarhalne katedrale: Lateranska, Vatikanska, Svetog Pavla izvan zidina (na Ostijskoj cesti) i Liberijska (Sveta Marija Velika); od kojih prva, prema Makriju i drugima, označava Rimsku stolicu u kojoj se ustoličuje novi papa; druga predstavlja Carigradsku; treća označava Aleksandrijsku, a četvrta Antiohijsku stolicu.

Razlika je jasna između većih i manjih bazilika; no koje su povlastice, časti i ostalo što objema treba pripasti, s obzirom na to da autori o tome ne pišu, prisiljen sam priznati da potpuno ne znam i nije me sram to priznati, jer zbog nedostatka spomena i nepostojanja zakona o tome, nitko ne može utvrditi ništa sigurno. Naime, i samim velikim bazilikama od vrhovnih prvosvećenika dodijeljene su različite stvari, koje nisu svima jednako zajedničke. Što dakle? Hoću li stvar ostaviti nedovršenom? To nikako ne priliči; odgovor će se morati izvesti iz samih apostolskih pisama i iz primjera drugih bazilika.

Sada se već ne može sumnjati da se crkvi u Luceri, odlikovanoj naslovom manje bazilike, htjelo nešto dodijeliti; i to upravo ono što manje bazilike uživaju i koriste. Čita se naime u Apostolskom pismu: *Kraljevski i katedralni hram u Luceri u Napuljskom Kraljevstvu podižemo i ustanovljujemo kao manju baziliku sa svim i pojedinačnim povlasticama... koje manje bazilike koriste, ili će moći i imati pravo koristiti i uživati.* Kako povlastica ne bi bila uzaludna, a s obzirom na to da ona mora nešto dodjeljivati – i to upravo ono čime se spomenute bazilike već služe – potrebno je utvrditi što je to što te bazilike zapravo koriste. Slijedit će naime da je to ono o čemu govore apostolska pisma. Ipak, neke su stvari, kako vidimo u Rimu, zajedničke svima, a neke su dodijeljene samo nekima.

U svim njezinim crkvama i u procesijama cijeloga klera zajednički se koriste konopej (kišobran) i tintinabul (zvončić) koji se nosi ispred njega. U koralnu odjeću pak spada veliki plašt (*cappa magna*) s hermelinskim krznom na prednjem dijelu zimi, odnosno roketa s talarom ljeti, kada se plašt skida.

Ono što je nekima dodijeljeno pojedinačno, koliko mi je poznato, doista je skromno; riječ je vjerojatno samo o palmatoriju, i to nekima samo tijekom svećanih misa, a drugima i na čitanim misama, ali isključivo unutar granica vlastite crkve. Poznato nam je da je to prije nekoliko godina dodijeljeno bazilikama Svete Marije *in Trastevere*, i svetoga Lovre *in Damaso*. To su stvari koje, iako ne pripadaju manjim bazilikama po sebi i apsolutno, ipak su im u stvarnosti dodijeljene i one ih koriste, bilo iz zajedničkog običaja bilo iz pojedinačne povlastice. Budući da apostolska pisma dodjeljuju crkvi u Luceri ono što manje bazilike mogu koristiti i uživati, a ne ono što im pripada po sebi i apsolutno, iako ne spominju izričito konopej i tintinabul, ipak treba reći da se tom povlasticom htio dodijeliti barem taj znak časti; kao i spomenut plašt zimi, te roketa preko talara ljeti, osim ako im ovo

potonje već prije nije, što ne znam, posebno dodijeljeno. Riječi apostolskog pisma doduše jesu općenite, ali su takve da se u dodjelu ne može sumnjati.

Cijela teškoća mogla bi se pojaviti glede uporabe palmatorija budući da on u Rimu nije dopušten svim manjim bazilikama jednako, nego samo nekima. Stoga se u ovo može sumnjati, jer nije zajedničko svima ostalima; naime, treba smatrati da se htjelo dodijeliti samo ono što je općenito zajedničko svima. No jer je crkva u Luceri istovremeno i katedralna crkva, moglo bi se na neki način reći da se htjelo dodijeliti i ono što imaju neke manje bazilike koje nisu katedrale.

Što se tiče uporabe konopeja i tintinabula te njihova dodjeljivanja, primjer ne nedostaje i nalazi se u slučaju crkve u Caltagironeu u biskupiji Sirakuza od 22. ožujka 1817. Nakon što je petnaest mjesta odvojeno od preopširne Sirakuške biskupije, Sveta Stolica je htjela jednu od dviju postojećih zajedničkih crkava u gradu Caltagironeu, kao npr. crkvu sv. Julijana, podići na čast katedrale kao prikladniju, što je i učinjeno. Druga pak crkva, sv. Jakova, zbog svoje je znatnosti odlikovana naslovom manje bazilike. Na molbu kanonika ove crkve, dana im je dozvola za nošenje konopeja i tintinabula.

Ipak (da mi se ne prigovori da sam išta izostavio), postavljene su određene granice glede njihove uporabe. Naime, *dopuštene su samo u onim redovitim i uobičajenim crkvenim službama u kojima nema spajanja s katedralnim kaptolom, i to isključivo unutar kruga crkve ili unutar granica župe. Iz ovog je ograničenja izuzeta jedino svečana procesija koju ta crkva svake godine održava gradskim ulicama na dan svoga titulara, sv. Jakova.* Ovdje se, kako je jasno, radilo o zajedničkoj crkvi podignutoj na rang manje bazilike u suodnosu s katedralnom crkvom, te su stoga s pravom i mudro propisane granice dopuštene povlastice. To se ne može dogoditi u crkvi u Luceri, koja je ujedno i katedrala, te stoga možda ne zaslužuje nikakvo izuzeće; jer kao katedralna crkva već sama po sebi ima nešto časnije u usporedbi sa svim drugim crkvama. Ipak, skrenuo bih pozornost na jednu stvar glede konopeja: njegov materijal mora biti takav da bih iz njega potpuno isključio tkanje ili ukrase od zlata i srebra.

Uzevši sve ovo u obzir, pazeći na dostojanstvo katedralne crkve, pazeći na apostolska pisma koja toj istoj katedralnoj crkvi, odlikovanoj naslovom manje bazilike, dodjeljuju povlastice i prvenstva koja uživaju druge manje bazilike, pazeći na primjere drugih manjih bazilika, kako se povlastica ne bi činila uzaludnom i danom samo

prividno, smatrao bih da treba odgovoriti: *da se pod povlasticama, prvenstvoima i milostima razumijeva konopej (uz potpuno izostavljanje svakog zlatnog i srebrnog ukrasa), tintinabul te uporaba plašta, kako je gore rečeno*"; preuzvišeni oci, ako bi po primjeru nekih manjih bazilika Grada htjeli dodati i palmatorij samo za korištenje unutar te crkve, ja se ne bih protivio, budući da bi se povoljnim tumačenjem apostolskog pisma to moglo uključiti, a preuzvišenom gospodinu tajniku ostaje odluka sa Svetim Ocem.

Ostali izrazi poput *izuzeća, oprost* itd. općenite su riječi koje, budući da ne uključuju ništa osobito glede časti, kako se čini, ništa takve vrste i ne dodjeljuju, te ne zahtijevaju nikakvo očitovanje ove Svete kongregacije o tome kolika je njihova snaga, što znače ili na koji način ih treba primijeniti na katedralu u Luceri; pa stoga nije ni bio zadatak ove Svete kongregacije da sve to istražuje.“

5. DODJELA NASLOVA I POTICAJI ZA MANJE BAZILIKE OD 1968.

Objavom, ali i poticajima Konstitucije o svetoj liturgiji Drugog vatikanskog sabora, da se sve crkvene ustanove trebaju bolje prilagoditi potrebama i promjenama današnjega vremena, mijenjaju se i norme, ali i samo značenje i svrha naslova manje bazilike.

U tom smjeru možemo biti i ponosni da je katedrala u Đakovu među prvim proglašenim manjim bazilikama u svijetu nakon završetka Drugog vatikanskog sabora te se već i u tom Apostolskom pismu vidi u kojem će smjeru dalje krenuti proglašiti bazilika, ne samo u svijetu, nego i na području Hrvatske (usp. Sisak, Požega, Zagreb, Sinj, Karlovac): ne stavlja se više toliko naglasak na povijesnu ili umjetničku vrijednost ili na povlastice ili privilegije već na vjernike („Unutrašnjost je biskup utemeljitelj tako uredio da narod Božji može prikladno sudjelovati u božanskim činima, baš kako je predviđeno Konstitucijom o svetoj liturgiji koju je donio Drugi vatikanski ekumenski sabor“), na tješnju povezanost s Petrovom katedrom te stvaranje središta liturgijskog i pastoralnog djelovanja“. Upravo je to u bitnome utvrđeno dekretom *Domus Dei*.

5.1. *Domus Dei*

Ovim Dekretom tadašnje Svete kongregacije obreda iz 1968. godine, prvim nakon Drugog vatikanskog sabora što se manjih bazilika tiče, nakon pomna i zrela razmatranja, zaključuje se da „naslov manje bazilike svakako treba zadržati, ali uz davanje novoga i bogatijega značenja, kojim bi se one još tješnje povezale s Petrovom stolicom te postale središta posebne liturgijske i pastoralne djelatnosti“.

U tom vidu navedeni dekret donosi, uz uvjete za dobivanje naslova manje bazilike te njezine povlastice, i obveze koje proizlaze iz samoga naslova manje bazilike.

Uz već do tada poznate uvjete (veličina, umjetnička ljepota, povijesna vrijednost, okupljanje vjernika), dodaju se i još neki novi:

- crkva mora biti posvećena
- sveta liturgija mora se slaviti posebnim žarom uz aktivno sudjelovanje vjernika
- na službi u crkvi mora biti dovoljan broj svećenika za slavlje sakramenta pomirenja

Nakon jasno navedenih uvjeta, Dekret odmah navodi i vrlo konkretne obveze koje proizlaze iz naslova manje bazilike:

- održavanje formativnih kateheza
- predstavljanje papinskih dokumenata

- s posebnom svečanošću moraju se slaviti: blagdan Katedre sv. Petra (22. veljače); svetkovina svetih apostola Petra i Pavla (29. lipnja); godišnjica izbora Vrhovnoga Svećenika
- slavljenje mise na latinskom jeziku
- njegovanje gregorijanskog pjevanja
- postavljanje grbova Vrhovnog svećenika ili Apostolske stolice na pročelju bazilike

Na samom kraju dekret donosi i određene povlastice za manje bazilike koje su usmjerene prema vjernicima te rektorima bazilika:

- dobivanje potpunoga oprosta prigodom pohoda bazilici (na svetkovinu svetih apostola Petra i Pavla; na svetkovinu naslovnika crkve; na dan posvete Svete Marije od Anđela (2. kolovoza); jednom u godini na dan koji vjernik sam slobodno izabere)
- na hodočasničkim misama ili prigodom većeg okupljanja naroda, može se govoriti Vjerovanje.
- upotreba papinskih obilježja, to jest ukrštenih ključeva na zastavama, crkvenom posuđu i ruhu te na pečatu bazilike
- rektoru bazilike dopušteno je preko rokete nositi crnu svilenu mocetu s obrubima, gumbima i obrubima oko gumbi boje rubina

Ono što i dalje ostaje na snazi je da molbu „za dobivanje naslova manje bazilike za bilo koju crkvu, pa i onu izuzetu, mora podnijeti mjesni ordinarij, koji će posvjedočiti o postojanju traženih uvjeta“. U tom smjeru molbi se onda prilažu i „knjižice, knjige i fotografije u kojima će se dovoljno jasno prikazati oblik, građa i stanje crkve“.

5.2. *De titulo basilicae minoris*

Samo sedam godina nakon dokumenta *Domus Dei*, „budući da se s više strana pitalo koji su uvjeti za dobivanje naslova manje bazilike za neku crkvu“, a jer su u međuvremenu izdani i novi dokumenti, Sveta kongregacija obreda 1975. izdaje novi dokument - *De titulo basilicae minoris*.

Ovaj Dekret zapravo je nadopunjena verzija *Domus Dei*, te je, baš kao i on, podijeljen u tri djela koja definiraju uvjete, obveze i povlastice manje bazilike.

Što se tiče uvjeta, u ovom dokumentu, uz već ranije spomenute, posebno se izdvajaju:

- da crkva, „što se tiče strukture i oblika, mora točno odgovarati liturgijskim propisima“ te pobliže definira što se pod time misli: „glavni oltar neka je podignut prema narodu; sjedalo za slavitelja i ambon za naviještanje riječi

Božje, križ, krstionica, mjesto za čuvanje Presvete Euharistije neka budu smješteni na prikladnom mjestu; slike i kipovi svojim oblikom, brojem i smještajem neka odgovaraju važećim odredbama; crkva mora biti prikladna za propisno slavljenje liturgijskih čina i za postizanje aktivnog sudjelovanja vjernika.“

- dokumenti „koje treba uputiti Svetoj Kongregaciji za obrede radi dobivanja naslova manje bazilike moraju obuhvaćati sljedeće: molbu rektora crkve koju je odobrio mjesni ordinarij, čak i ako se radi o izuzetim crkvama; naznaku nalaze li se u biskupiji druge bazilike i koje su to; *nihil obstat* biskupske konferencije; knjižice, knjige i fotografije u kojima će se dovoljno jasno prikazati oblik, građa i stanje crkve; odgovore na priloženi *Quaestionario*.

Obveze i povlastice ostaju iste kao i u *Domus Dei*.

Kako je i vidljivo, izdanjem ovoga Dekreta prošireni su dokumenti koje je potrebno uputiti Kongregaciji „radi dobivanja naslova manje bazilike“ među kojima se na poseban način izdvajaju *nihil obstat* biskupske konferencije te *Quaestionario*.

5.3. *Domus Ecclesiae*

Posljednji je to dokument u nizu tadašnje Kongregacije za bogoštovlje i disciplinu sakramenata, a koji se tiče uvjeta, obveza i povlastica za manje bazilike. Znakovito je objavljen 9. studenoga 1989. i možemo reći da je ovaj dokument sažetak svih dosadašnjih te se slobodno može reći da je, osim što je i normativni, da je i doktrinarni i pastoralni dokument.

Naime, prije nego li se donose norme vezane uz manje bazilike, a s „obzirom na novije liturgijske dokumente i nakon nedavnih iskustva“ te kako bi se „norme prilagodile sadašnjim okolnostima“, dokument već na samom svom početku ukratko izlaže učenje o životu jedne vjerničke (župne) zajednice i njezine povezanosti s Apostolskom Stolicom:

„Među crkvama svake biskupije katedralna crkva ima prvo mjesto i najveće dostojanstvo. U njoj je smještena katedra, znak biskupove učiteljske vlasti i moći, kao pastira iste biskupije i znak zajedništva s rimskom Petrovom katedrom. Zatim su tu župne crkve, koje su domovi različitih biskupijskih zajednica. Osim toga, postoje i svetišta u koja hodočaste kršćanski vjernici biskupije ili drugih mjesnih Crkava. Među ovim crkvama i drugim različitim kategorijama nalaze se neke crkve koje imaju osobitu važnost za liturgijski i pastoralni život. Vrhovni Svećenik ih može počastiti naslovom manje bazilike,

označavajući time njihovu posebnu vezu s Rimskom crkvom i Vrhovnim Svećenikom“.

Što se tiče uvjeta za dobivanje naslova manje bazilike, uz sve dosadašnje propise koji ostaju nepromijenjeni posebno se ističu:

- slavlja i u pripremi i odvijanju moraju biti primjer drugima i u njima aktivno sudjeluje narod Božji
- „različiti elementi potrebni za liturgijsko slavlje (oltar, ambon [postolje], sedes) moraju biti postavljeni prema zahtjevima obnovljene liturgije“

Dokumenti koji se šalju Kongregaciji za bogoštovlje i disciplinu sakramenata, a koje je potrebno priložiti za dodjelu naslova bazilike, ostaju nepromijenjeni, a isto vrijedi i za povlastice naslova manje bazilike. Potonje je nadopunjeno sljedećim:

- „dan na koji se javno obznanjuje dodjela naslova bazilike određenoj crkvi treba se pripremiti i svetkovati na svečan način s prikladnim propovijedima, molitvenim bdijenjima i drugim slavljinama“
- „na početku slavlja, prije *Slave*, čita se na narodnom jeziku apostolsko pismo ili dekret o dodjeli naslova kojim se crkva podiže na rang bazilike“
- uvjetima za dobivanje potpunog oprost: „vjernici koji pobožno posjećuju baziliku i u tamo sudjeluju u bilo kojem svetom obredu ili barem izmole molitvu Gospodnju i ispovijed vjere mogu dobiti potpuni oprost pod uobičajenim uvjetima (sakramentalna ispovijed, euharistijska pričest i molitva na nakanu vrhovnog svećenika
- oprosnim danima, uz svetkovinu sv. Petra i Pavla, dodani su još: obljetnica posvete bazilike; dan liturgijskog slavlja naslova bazilike; obljetnici dodjele naslova bazilike; jednom godišnje na dan koji odredi mjesni ordinarij; jednom godišnje na dan po slobodnom izboru svakoga od vjernika.

Ono što je novina ovoga dokumenta jest njegov treći dio, a tiče se služba i dužnosti svojstvene bazilici u liturgijskom i pastoralnom području. Tako se, kao i do sada potiče formativna kateheza različitih skupina vjernika, a „među posebnim djelatnostima bazilike posebno se može spomenuti proučavanje i aktualizacija dokumenata koji dolaze od vrhovnog svećenika i Svete Stolice, osobito onih koji se odnose na svetu liturgiju.“

Na poseban način i s posebnom pažnjom valja pripremiti liturgijska slavlja:

- tijekom jakih liturgijskih vremena (u došašću, božićnom, korizmenom i vazmenom vremenu)
- „da bi se razjasnila posebna veza zajedništva kojom je manja bazilika sjedinjena s Petrovom rimskom katedralom“: blagdan Katedre sv. Petra (22. veljače); svetkovina svetih apostola Petra i Pavla (29. lipnja); obljetnice izbora vrhovnih svećenika ili uvođenja u službu vrhovnog svećenika.

- bogoslužje časova, osobito Jutarnju i Večernju
- na kojem se „okupljaju vjernici različitih naroda ili jezika“; tada je korisno „da znaju zajedno pjevati na latinskom ispovijed vjere i molitvu Gospodnju“

ZAKLJUČAK

Istraživanje povijesnoga, pravnoga i pastoralnoga hoda manjih bazilika (*basilicae minores*) – od antičkih korijena arhitektonskog oblika latinske bazilike pa sve do suvremenih proglašenja manjih bazilika unutar Crkve u Hrvata – jasno pokazuje da ovaj naslov nadilazi puko povijesno-umjetničko priznanje ili samo vanjski ukras određene crkvene građevine.

Kroz analizu razvoja od prve proglašene manje bazilike 1783. godine, preko normi važećih do Drugoga vatikanskog sabora, pa sve do ključnih postkoncilskih dokumenata Svete Stolicе (poput dekreta *Domus Dei* iz 1968., upute *De titulo basilicae minoris* iz 1975. te važećeg dokumenta *Domus Ecclesiae*), uočavaju se postupene promjene i u dodjeli, ali i u razumijevanju naslova manje bazilike. Iako je u ne tako davnoj prošlosti ovaj naslov bio vezan uz različite pravne i liturgijske povlastice, naslov manje bazilike danas se u svojoj biti razumije samo kroz prizmu pastoralne izvrsnosti, liturgijskog uzora i neraskidive povezanosti s rimskim prvosvećenikom i Apostolskom Stolicom.

Iako sam formalno-pravni postupak za dobivanje naslova manje bazilike na prvi pogled može djelovati administrativno jednostavan, on u stvarnosti zahtijeva dugotrajan trud, iznimnu brigu i nesebičan mar crkvene zajednice, a osobito njezinih pastira, kako sadašnjih, tako i svih onih koji su se posvetili izgradnji Crkve i crkve. Izneseni uvjeti i stroge provjere koje prethode proglasu – od povijesne vrijednosti crkve, njezine arhitektonske posebnosti i uresa, pa sve do intenziteta okupljanja vjernika – služe kao jamstvo da se ovaj naslov ne dodjeljuje olako, a glavni naglasak stavljen je na to da u crkvi koja je kandidat za dodjelu naslova manje bazilike, sve mora biti besprijekorno uređeno prema važećim liturgijskim propisima.

Tako i dobivanje ovog naslova predstavlja veliku čast za svaku partikularnu Crkvu i biskupiju, što potvrđuju i brojni primjeri iz Republike Hrvatske – od najstarijih bazilika u Zadru, Šibeniku, Poreču, Mariji Bistrici i Trsatu, pa preko bazilika u Đakovu, Požegi i Sisku, pa sve do važnih pastoralnih središta i svetišta u Zagrebu, Sinju i Karlovcu. Ipak, taj naslov istodobno nosi i golemu pastoralnu i duhovnu odgovornost.

Ta se odgovornost prvenstveno očituje u odnosu prema Gospodinu i prema vjernicima, a njezino je glavno očitovanje u trajnoj i uzornoj brizi oko liturgijskih slavlja i pučkih pobožnosti. A ono što je u tome najzanimljivije je činjenica da Sveta Stolica kroz svoje propise ne traži nikakve izvanredne spektakle ili blještave manifestacije koje bi služile ljudskoj hvali. Naprotiv, Crkva zahtijeva ustrajnost, ozbiljnost i brižnost u redovitosti: u svakodnevnom dostojanstvenom slavljenju sakramenata i liturgije časova, stalnoj dostupnosti ispovjednika, formativnoj katehezi... Zato Gospodin traži ustrajnost. Svakako u toj redovitosti nikako i nikada ne smiju se zaboraviti niti oprosni dani vezani uz manju baziliku kao ni obilježavanje dana koji zajednicu na poseban način vežu s Apostolskom Stolicom.

U konačnici, pravne norme i povijesni dokumenti predstavljeni u ovome radu nisu kruti, hladni propisi koji bi trebali sputavati pastoralni život crkve. Oni su oblikovani i ponuđeni kao dragocjena pomoć, putokaz i usmjerenje. Kako će se sve to ostvariti prepušteno je svakome pojedinom rektoru bazilike, njegovoj pastoralnoj umješnosti, osobnim darovima i njegovim suradnicima. A baš se u tome onda može vidjeti sve bogatstvo života Crkve koja uvijek u svemu ima samo jedan cilj: da se u svemu tome slavi Bog...

DODATAK⁷⁵

Povijesni pregled i aktualnost titule manje bazilike

Zlatko Vlahek

Što je to „basilica minor“?

Zadnjih godina, nekoliko je crkava u Hrvatskoj koje su zadobile naslov „basilica minor“. Prošle godine taj naslov dobile su crkva svetišta Gospe Voćinske u Voćinu o proslavi 25. obljetnice uspostave Požeške biskupije i crkva sv. Antuna Padovanskog na Svetom Duhu u Zagrebu o proslavi 100. obljetnice osnutka Samostana Svetog Duha te 90 godina od osnutka Župe sv. Antuna Padovanskoga. Šira javnost upoznata je s tim događajima, te se nerijetko postavljalo pitanje koja je svrha dobivanja tih naslova i koji su uvjeti da jedna crkva zadobije naslov manje bazilike. Pokušat ćemo u kratkom izlaganju odgovoriti na ova pitanja.

Etimologija riječi „basilica“

Počasni naziv crkve koju se proglašava titulom „basilica minor“, iziskuje produblјivanje pojma riječi „basilica“, što nas uvodi u antičko-grčko razdoblje, prostor govora prvenstveno vezan za arhitekturu građevina. Naime, riječ „basilica“ vuče svoje korijene iz grčke riječi „basilikē“ uz koju je redovito dolazila druga riječ: „oikía“, što je označavalo „kraljevu kuću“. Upravo grčki pojam nazivlja „basilikē oikía“ bio je isključivo vezan za arhitektonsko zdanje gdje živi kralj te je imalo svoje proporcije gradnje, dekoracije i funkcionalnu ulogu u službi kraljevanja-vladanja nad određenim narodom što je uključivalo nužni estetski aspekt gradnje, budući da se moralo izdvajati/isticati od drugih građevina.

U rječnicima nalazimo različita značenja riječi „bazilika“, no svakako se podudaraju i slažu kako je riječ bazilika grčkoga podrijetla te označava kraljevski dvor ili dvoranu, dok na latinskom jeziku riječ „basilica“ predstavlja javnu zgradu pravokutnog oblika s velikom središnjom dvoranom, a u kasnom latinskom jeziku kršćanske literature riječ bazilika označavala je isključivo zgradu za bogoslužje.

Povijesni pregled izraza „basilica minor“

Od kraja trećeg stoljeća, kada su se počele graditi crkve za bogoslužje, osobito nakon Milanskog edikta 313. godine, pojam „bazilika“ poprimio je novo značenje za građevinu sakralne uporabe, bez obzira na njezin arhitektonski stil ili veličinu.

⁷⁵ Članci u ovom djelu rada preuzeti iz: *Živo vrelo. Liturgijsko-pastoralni list*, 10/2023, str. 2. – 19.

Obilježja starokršćanske bazilike

Od 4. stoljeća, kada kršćanstvo dobiva slobodu ispovijedanja vjere, gradnja sakralnog prostora za bogoslužje (koje se do tada slavilo u „domus ecclesiae“) utemeljena je na postavkama gradnje rimskih bazilika. Struktura arhitekture ranokršćanskih bazilika uglavnom je sadržavala tri broda (lađe) koji su bili odijeljeni stupovima, dok je u prostorima iznad pobočnih brodova bilo predviđeno mjesto bogoslužja za žene („matronae“). Važno je naglasiti da ranokršćanske bazilike uglavnom imaju tlocrt latinskog križa, simbola vazmene žrtve Isusa Krista, središnjeg događaja kojeg liturgija slavi, dodajući poprečni brod (lađu) pod nazivom transept („transseptum“), koji presijeca apsidu u brodove (lađe) bazilike.

Središnji unutarnji prostor bazilike sadrži apsidu koja je polukružna i svoj prostor zauzima na vrhu srednjega broda, od kojega je odijeljena trijumfalnim lukom (*arcus triumphalis*). U apsidi se nalazi oltar, a iznad oltara podiže se baldahin (*ciborium*, *tabernaculum*) te propovjedaonica (ambon). Vanjski dijelovi ranokršćanske bazilike su dvorište (*atrium*) i predvorje (*porticus*, *narthex*) kao prostor za katekumene.

Patrijarhalne bazilike

U četvrtom stoljeću četiri najznačajnije crkve u Rimu bile su nazivane patrijarhalne bazilike (*basilicae patriarchales*). Taj su naziv zadobile jer su smatrane sjedištima četiriju patrijarha u Rimu. Bazilika svetog Ivana Lateranskog naslovno je pripadala papi, patrijarhu Zapada, te je od samog početka uživala primat nad svim ostalim crkvama (Majka i glava svih Crkava u Rimu i u svijetu); bazilika svetog Petra carigradskom patrijarhu; bazilika svetog Pavla izvan zidina aleksandrijskom patrijarhu i bazilika Svete Marije Velike patrijarhu Antiohije.

Na Kalcedonskom saboru 451. godine, kada je sjedište Jeruzalema uzdignuto u naslov patrijarhata, papa Lav Veliki dodijelio je baziliku svetog Lovre izvan zidina u Rimu jeruzalemskom patrijarhu. U tim ranim stoljećima, spomenute bazilike imale su pridružene smještajne jedinice za spomenute patrijarhe koji su boravili u njima kada su dolazili u Rim zbog sabora ili nekog drugog posla. Povijesne prilike tijekom stoljeća izmijenile su značaj naslova patrijarhalnih bazilika, primjerice kada je Carigradska Crkva prekinula zajedništvo s Rimom u Velikom raskolu 1054. g., jednako kao kad su muslimanske trupe porazile križare u Svetoj Zemlji oslabivši latinske patrijarhate Aleksandrije, Antiohije i Jeruzalema.

Prije 1964. godine patrijarsi latinskog obreda bili su imenovani za svaki od naslovnih patrijarhata Carigrada, Aleksandrije i Antiohije, ali su uglavnom nosili samo počasni naslov. Jeruzalemski latinski patrijarhat ponovno je uspostavljen 1847. g., ali jeruzalemski patrijarh više nije imao prava na baziliku sv. Lovru izvan zidina u Rimu.

Naslovna crkva – *basilica maior*

Četiri najznačajnije bazilike (*basilicæ maiores*) u Rimu ujedno nose naslov i patrijarhalnih bazilika. Dok je Lateranska bazilika katedrala rimskog biskupa, ostale tri glavne bazilike privržene su svojim povijesnim značajem za Svetu Stolicu. Sve četiri imaju papinski sedes i oltar, na kojemu drugi ne predvode misu te na ulazu imaju „sveta vrata“, koja se otvaraju samo u jubilarnim, svetim godinama.

Razlika u naslovnim titulama između velikih i manjih bazilika nije postojala sve do ranog osamnaestog stoljeća. Najraniji dokument koji bilježi upotrebu izraza „velika bazilika“ datira iz 1727. godine. Iako su tijekom vremena doživjele različite izmjene i dogradnje, četiri veće bazilike podignute su u prvim stoljećima kršćanstva i kroz sve su vrijeme važna hodočasnička odredišta.

Jubilarne godine i svete godine

Četiri glavne bazilike in Rimu izdvojene su kao najistaknutije crkve u Latinskoj Crkvi zbog tradicije jubilarnih godina, koju je započeo papa Bonifacije VIII., proglašivši prvu jubilarnu godinu 22. veljače 1300. Odredio je da do 24. prosinca iste godine (kasnije ju je produljio do Uskrsa 1301.), građani Rima koji su posjetili bazilike svetog Petra i svetog Pavla trideset uzastopnih dana (ili petnaest dana za strane hodočasnike) mogu zadobiti potpuni oprost.

Zahtjev da se posjeti i sv. Ivan Lateranski dodan je u drugoj jubilarnoj godini 1350. godine, bazilika Svete Marije Velike u trećoj jubilarnoj godini 1390. godine. Od 1390. nadalje, posjeti ovim četirima crkvama bili su ključni za sudjelovanje u jubilarnim godinama u Rimu. U jubileju 1475. usvojen je naziv „sveta godina“ koji je u uporabi do danas.

Naslov manje bazilike (*basilica minor*)

Nakon imenovanja glavnih bazilika, sve ostale crkve poznate kao bazilike – uključujući baziliku svetog Lovre izvan zidina i dvije franjevačke patrijarhalne bazilike u Asizu – kanonski su smatrane manjim bazilikama (*basilicæ minores*). Nekoliko je crkava dobilo naslov manje bazilike kao takve na temelju povijesne oznake, no većini drugih je Apostolska Stolica naknadno dodijelila naslov. Nekim crkvama privržen je naslov manjih bazilika, ne zbog toga što su dobile dekret proglašenja određene crkve manjom bazilikom od strane Apostolske Stolice, već zbog uporabe tog naslova koji se pripisivao određenoj crkvi zbog nekog značaja u prošlosti.

U drugoj polovici osamnaestog stoljeća naziv manje bazilike primjenjivan je na gotovo sve crkve grada Rima, osim na one već spomenute četiri najznačajnije bazilike. Tek je 1917. godine Zakonik kanonskog prava službeno priznao de jure crkve koje su imale iskonski običaj korištenja naslova bazilike s takvim pravom na naslov. Mi takve crkve nazivamo drevnim naslovnim bazilikama.

Većina naslovnih drevnih bazilika nalazimo u samom gradu Rimu (koji ima 37 bazilika), ali također i u Hrvatskoj određene crkve koje su bile značajne u prošlosti te

nose i danas titulu bazilike: Bazilika svetog Martina u Sv. Lovreču, Eufrazijeva bazilika u Poreču i dr.

Kanonski proglašene manje bazilike

Prva manja bazilika koja je službeno proglašena datira iz 1783. godine. Augustinska braća svetišta svetog Nikole od Tolentina (San Nicola da Tolentino), u Tolentinu, Macerati, u Italiji, zatražila su od Apostolske Stolice proglašenje crkve svetišta u naslov manje bazilike, i Papa Pio VI. je proglasio spomenutu crkvu papinskim dekretom *Supremus Ille* od 27. lipnja 1783. g. manjom bazilikom. Ovo je najstariji poznati dokument koji sadrži službeno proglašenje titulom manje bazilike od Svete Stolice.

Godine 1804. imenovane su još dvije manje bazilike u Italiji: katedrala svetog Klementa u Velletriju i katedrala svetog Flaviana (danas sukatedrala) u Recanati. Praksa je potom proširena i na druge crkve. Prva crkva izvan Italije koja je od Apostolske Stolice dobila titulu manje bazilike je katedrala Notre Dame u Parizu. Papa Pio VII. bio je prisutan u katedrali na krunidbi Napoleona Bonaparte za cara Francuske; tri mjeseca kasnije, 27. veljače 1805. g., objavio je bulu kojom je katedralu uzdigao na stupanj manje bazilike.

Povijesni razvoj privilegija manjih bazilika

Dodjela titule manje bazilike u osamnaestom stoljeću nije odmah implicirala postojanje privilegija povezanih s naslovnim imenovanjem crkava u manje bazilike. Povlastice povezane s naslovom manje bazilike formulirane su tek 1836. Od tada će se povlastice polagano razvijati.

Od samih početaka razvoja privilegija vezanih za naslov manjih bazilika, nailazimo na činjenicu da su kanonici manjih bazilika u Rimu u procesijama imali prednost pred kanonicima drugih crkava, te su uživali pravo na posebna obilježja u liturgijskim slavljinama. Što se tiče same unutrašnjosti crkve s naslovom manje bazilike, vanjski prepoznatljiv znak bio je uporaba papinog baldahina i posebnog zvona u bojama i simbolima Svete Stolice. Spomenuta obilježja ostala su u uporabi do današnjih dana.

Nakon Drugoga vatikanskog koncila

Nakon Drugoga vatikanskog koncila, liturgijska reforma nije ukinula višestoljetnu tradiciju davanjem počasti određenoj crkvi naslovom manje bazilike. Prvi dokument koji progovara o dodjeljivanju titule manje bazilike je *Domus Dei* kojeg je objavila Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenta 6. lipnja 1968. g. U spomenutom dekretu, naglašava se kako su pape, vrhovni poglavari Crkve bili privrženi onim crkvama koje su se isticale po ljepoti i dostojanstvu, te su ih počastili naslovom manjih bazilika.

Nakon liturgijske reforme Kongregacija je odlučila sačuvati tradiciju dodjeljivanja titule manjih bazilika, s obogaćenim značenjem vezanu za Katedru sv. Petra, ali također uz posebne liturgijske i pastoralne djelatnosti. Pod uvjetima, dekret ističe kako sam prostor crkve treba biti prostran i umjetnički obogaćen u skladu s liturgijskom reformu Drugoga vatikanskog koncila; crkve trebaju biti posvećene; na prostoru (nad)biskupije dotična crkva treba uživati određeni ugled, bilo zbog toga što posjeduje relikviju nekog značajnog sveca, bilo zbog samog povijesnog značaja crkve; zatim zbog redovničkog ili pastoralnog života kojim djeluje u nad(biskupiji) – središte koje gaji osobito dostojanstvo liturgije i slavljenja sakramenata, gdje se njeguje liturgijska glazba, gdje postoji dovoljan broj svećenika i ispovjednika na raspolaganju za bogoslužje, te su euharistijska slavlja obogaćena propovijedanjem.

Iz obaveza proizlazi da se promiče liturgijski odgoj vjernika, predavanja i tečajevi, predstavljaju dokumenti Svete Stolicе, te da se s osobitom svečanosti obilježe blagdani koji povezuju jednu manju baziliku s bazilikom sv. Petra apostola: blagdan Katedre sv. Petra (22. veljače); blagdan sv. Apostola Petra i Pavla (29. lipnja); obljetnica izbora pape. U privilegijima koje zadobiva crkva naslovom manje bazilike, vežu se dani potpunih oprosta: na blagdan sv. Apostola Petra i Pavla (29. lipnja); o naslovnoj svetkovini crkve – manje bazilike; o blagdanu sv. Marije Anđeoske (2. kolovoza); te jedan dan po volji odabran u godini. Dekret nadalje ističe mogućnost uporabe pontifikalnih znakova koje bazilika nosi: grb s apostolskim ključevima, koji može biti postavljen na zastavama, namještaju i pečatu bazilike.

Drugi dekret kojeg je Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenta objavila je *Domus Ecclesiae*, Norme za dodjelu naslova manje bazilike, 9. studenog 1989. u kojem se nadopunjuje prethodni dekret ističući već spomenute uvjete iz prijašnjeg dekreta: kako u (nad)biskupijama postoje neke crkve, nakon katedrala i svetišta, koje imaju posebnu važnost za liturgijski i pastoralni život. Takve crkve, rimski prvosvećenik – papa, može uzvisiti naslovom manje bazilike, označavajući tako njihovu posebnu vezu s Rimskom Crkvom i papom.

Zaključak

Polazeći od konteksta i razdoblja antičkog grčkog i rimskog shvaćanja riječi basilica, jasno je da se odnosi na arhitektonski stil, proporcije gradnje, otmjenost dekoracije kako vanjske, tako i unutarnje što je jasno odražavalo samu funkcionalnost zdanja koje je bilo izdvojeno od uobičajenog. Davanjem slobode ispovijedanja kršćanske vjere, počinju se graditi crkve, koje uzimajući u obzir norme o sakralnoj gradnji i nazočnosti Gospodinovoj, postaju prostor izdvojen od svakodnevnog. Tako nastaju bazilike, kojima će se dodjeljivati počasni naslov kako patrijarhalnih, tako i velikih bazilika grada Rima.

Dodjeljivanje naslovnih titula manjih bazilika izvan Rima, poprimat će drugačiji značaj te nakon Drugoga vatikanskog koncila zadobiti novi naglasak i značenja, koji

se premješta s arhitektonskog na pastoralni i djelatni život manje bazilike. Zadnji dokumenti Kongregacije o bogoslužju i disciplini sakramenta naglašavaju kako za dobivanje naslova manje bazilike, određena se crkva mora isticati među svim drugim crkvama (nad)biskupije, što nije samo kriterij dimenzija i povijesnog značaja, nego izrazito uzornog slavljenja liturgijskih slavlja, imajući usklađen liturgijski prostor s normama liturgijske reforme Drugoga vatikanskog koncila.

Osim drugih komponenti, već istaknutih u tekstu, naslov manje bazilike nosi obveze prema liturgijskoj formaciji vjernika, dostojanstvenom i uzornom slavljenju liturgije, predstavljanju novih, naročito liturgijskih, dokumenata i enciklika. U dodjeljivanje naslova manje bazilike, uključen je određeni broj oprosnih dana u kojima vjernici mogu zadobiti potpuni oprost.

Bazilika kao uzor u razvoju sakralne arhitekture

Mario Kopjar

Crkva je u raznim povijesnim razdobljima na različite načine nastanjivala vlastite prostore, očitujući tako zajedništvo u slavljima Gospodina, koji u Duhu sjedinjuje svoj narod s Bogom Ocem. Nakon teškog razdoblja mučeništva i progonstva kršćanâ, Konstantinova odluka prihvatanja kršćanstva kao državne religije Rimskog Carstva, imala je dubok utjecaj na buduću gradnju crkava, te je profilirala nove sadržaje kršćanske umjetnosti i arhitekture. Do tada, kršćanima je bilo zabranjeno javno bogoslužje te se ono tajno slavilo u kućama imućnijih obitelji.

Kasnije, s dahom mira i porastom vjernika, privatne kuće više nisu mogle primiti velik broj koji se okupljao na slavlja te su, kako svjedoči poganin Porfirije 268. g., počeli graditi vrlo velike dvorane u koje bi se okupljali na molitvu. Najbliži model za crkve tog vremena bila je poganska bazilika koja je spajala prostranu unutrašnjost, koju su zahtijevali kršćanski obredi, i asocijacija na carstvo koje je izražavalo povlašteni položaj kršćanstva kao nove državne religije.

Crkva je morala biti nešto više od dvorane za sastanke jer osim što se u njoj okuplja zajednica vjernika, ona je svega Božji dom. Da bi se stvorio upečatljiv arhitektonski okvir za novu službenu vjeru, sam Konstantin je posvetio tom zadatku sve mogućnosti koje mu je dopuštao njegov položaj pa je u nekoliko godina pod carskim pokroviteljstvom niknuo nevjerojatan broj velikih crkava, ne samo u Rimu nego i u Carigradu, Svetoj zemlji i drugim važnim mjestima, a danas ih zovemo ranokršćanske bazilike. Njihov je model poslužio kao temeljni uzor u razvoju sakralne arhitekture u zapadnoj Europi.

Zanimljivo je da se nije nastavilo s dotadašnjom tipologijom gradnje hrama, nego je novi arhitektonski tip gradnje bazilike preuzet iz temelja profane arhitekture. Njezin izvorni naziv potječe iz kraljeve dvorane βασιλεὺς (*basileus*) – kralj, čija je arhitektonska tipologija u antičko doba služila kao paviljon za trgovinu ili za sudske sjednice te kao dvorana za primanja bogatih patricija.

Na taj je način prijelaz iz kuća u kojima se okupljalo na bogoslužje u bazilike bio jednak prijelazu iz οἶκος – oikos (život u obitelji) u πόλις – pólis (javni društveni život) što znači otvaranje kršćanskih slavlja javnom bogoslužju (*cultus publicus*). Od prvih primjera sazivanja zajednice koja je slavila liturgiju u kućama, u godinama koje su uslijedile razvio se novi „sustav“ bogoslužja s jasnim naglaskom na suprotnost carskom kultu, jer je jedini Car naš Gospodin i Bog, Isus Krist, koji dolazi u našu sredinu. Ovdje je riječ o gradnji crkava koje više nisu slijedile uzor antičkih hramova, nego su krenule drugim putem, gradnjom bazilike, koja je hram zajednice Isusovih vjernika okupljenih na slavlju liturgije.

Bazilika in sebi sadrži karakteristike već poznatih starih elemenata zgrada takvog tipa, tj. dugu glavnu lađu s bočnim lađama s obje strane, osvijetljena je prozorima koji se nalaze na bočnim zidovima. Nasuprot pročelja (ulaza) nalazi se apsida (polukružni završetak prostora), a svod je nadsvođen drvenim krovom.

Svojom kompozicijom upućuje na „prikaz“ antičkoga grada koji na svoj način predstavlja kozmos. Tako pročelje predstavlja glavna gradska vrata, lađa sa stupovima i lukovima predstavlja ulice s nadsvođenim galerijama, slavluk odgovara antičkom slavluku, odnosno počasnom luku, svetište odgovara glavnoj zgradi grada, prijestolnoj dvorani. Kao kasniji arhitektonski element bazilike, pojavljuje se kupola ispod koje se nalaze transept i bočne lađe. S ovim elementima bazilika dobiva efektanu i dinamičnu dvoranu u unutrašnjosti objekta (Franz von Kutschera, Ästhetik, Berlin, 1998.).

Pravila građenja bazilikâ

Po suvremenom načinu gradnje crkava nerijetko prepoznamo propuste o kojima ovisi liturgijsko-arhitektonska poveznica, funkcionalnost, ukratko sakralnost prostora, prisutnost Boga u prostoru u vremenu. Na pitanje zašto se sve to tako događa, odgovor se daje sam od sebe, iz lijepih primjera koji nas vraćaju u vrijeme koje danas pripada, nažalost, nedovoljno neizučenoj prošlosti. Na sreću, ta ista povijest prisutna je među nama i uvijek imamo priliku učiti od nje.

Arhitektura bazilikâ u svojem izričaju prostora, uči nas gledanju i slušanju pravila koja su ispis bogatstva simbolike i prirode čovjekova okruženja. Usmjeravanje bazilikâ prema istoku, odnosno izlasku sunca (za ekvinocij), kršćani su povezivali sa spasenjem, Isusom Kristom, koji je u simbolici prikazan kao sunce (Sunce pravde), a sam smjer prema istoku simbolizirao je križ (simbol pobjede). Bazilike su se projektirale s apsidom okrenutom prema istoku, smjeru izlaska sunca, a glavni je ulaz bio postavljen na zapadnu stranu, tako da su vjernici pri ulasku u zgradu hodali prema istoku što simbolizira Kristov uzlazak na križ.

S pojavom kupola nad središnjim dijelom prostora, željelo se predstaviti nebeski svod, dok je oltar simbolizirao vrh Kristova križa. Arhitekt je iskoristio svoje znanje o položajnoj astronomiji kako bi kroz opažanja, izračune i geometrijske konstrukcije odredio najprikladniji smjer orijentacije simboličkih specifikacija koje se željelo naglasiti u prostoru, povezano s liturgijskim žarištima. Astronomija je bila samo jednostavno sredstvo izražavanja liturgijske i simboličke funkcije crkve. Zapravo, kaže se da je Kristov križ bio podignut na brdu Kalvariji tako da je bio okrenut prema zapadu, stoga su u crkvi vjernici u klanjanju morali biti okrenuti prema istoku koji je, prema drevnoj tradiciji, područje svjetla i dobra (*pars familiaris*).

Temeljno obilježje u gradnji bazilika bila bi dominacija uzdužne osi središnje lađe, kojoj se pridodaju niže pokrajnje lađe, tako da bazilika može imati tri, pet, čak i sedam lađa. Kraća strana nasuprot ulazu zaključena je polukružnim prostorom, apsidom. Riječ je, dakle, o prostoru koji je uzdužno raspoređen u smjeru istok – zapad.

Za razliku od uzdužno postavljenih bazilika, crkve sa središnjim šesterokutnim ili osmerokutnim tlocrtom, ili čak grčkim križem s oba kraka iste duljine, tvore ideal kruga sa središtem nadvišenim kupolom. Na taj se način u Istočnoj crkvi razvio model crkve u obliku križa s kupolom. Kvadratnom tlocrtu nadsvođenom kupolom dodana su s četiri strane druga četiri kvadrata jednake veličine, od kojih se na istočnom nalazi oltarni prostor, izveden u ranom srednjem vijeku zidom ukrašenim slikama – ikonostasom. Na središnjem dijelu slavi se liturgija riječi i pričest. Vjernici zauzimaju svoja mjesta u ostala tri kraka križa i odatle se mogu okrenuti prema oltaru.

Tijekom stoljeća, kršćanska bazilika nije bila izuzeta od arhitektonskih obnova. Tako se transept pojavljuje od IV. stoljeća. Kasnije, od V. stoljeća, osobito u Galiji, križ transepta i glavne lađe služio je kao baza zvonika s četvrtastim poligonalnim ili okruglim tlocrtom, čija je funkcija bila da, poput glazbenog instrumenta koji se izdiže iznad crkve, poziva zajednicu na slavlje liturgije. „Mudrost glasno uzvikuje na ulici, na trgovima diže svoj glas; propovijeda po bučnim uglovima, na otvorenim gradskim vratima govori svoje riječi...” (Izr 1,20s).

Zvona, koja na Zapadu zamjenjuju čegrtaljku, a koju su voljeli istočni redovnici, liturgiji daju dodatni osjećaj svečanosti. Još i danas zvonjava zvona – jutarnja, podnevna i večernja – Anđeosko pozdravljenje, obilježava svakodnevni ritam života.

U nastavku ovog promišljanja o bazilici, nećemo se zaustavljati na tumačenju liturgijskih žarišta koja smo već spominjali u Živom vrelu (brojevi 4 i 5/2021), nego bismo istaknuli tri važna prostorna elementa bazilike, a koji su u našem vremenu sve više podložni zanemarivanju zbog nedostatka umjetničko-arhitektonskog izričaja i nepoznavanja sakralne arhitekture. Ta tri elementa su zvonik, sagrat (atrij) i narteks (porticus).

Zvonik

Sve je rjeđi susret s ovim sastavnim elementom crkvene građevine. Možda suvremeni projektanti smatraju da je funkcija zvonika iscrpljena i da je njegova prisutnost beskorisna. Ne mislimo na isti način. Pojavljujući se već s bazilikama, zvonik nas budno prati kroz povijest arhitekture. Uz baziliku, koja izvana i u urbanom kontekstu svjedoči o ostvarenju liturgijskog djelovanja, zvonik je odigrao svoju ulogu vizualnog i akustičnog podsjetnika u čijoj sjeni prepoznajemo vlastite korijene i identitete.

As arhitektonski element, pojavljuje se povezan s crkvom koja ne ostaje zatvorena u sebe, već zvonjavom i melodijama želi prenijeti u svoju okolinu radost evanđeoske poruke njegovih zvona. Svojim položajem, kao vanjski prostor koji pripada crkvenoj građevini, u blizini crkvenog dvorišta, upućuje poziv svim ljudima, bez zabrane bilo kome te tako čini poveznicu između interijera i crkvenog prostora.

U tom prostoru visoko uzdignut iznad crkve, zvonik označava vrijeme, a time i različite liturgijske sate koje kršćanska zajednica slavi i čije plodove prenosi svim

ljudima koji su s njom povezani, osjećajući se na bilo koji način uključenima u povijest spasenja.

Sagrat

„Gle, kako je dobro i kako je mило kao braća zajedno živjeti“ (Ps 133,1). Vjerojatno je to biblijski tekst koji najbolje izražava i označava radosnu puninu bratske ljubavi koja se očituje u crkvenom dvorištu, ovom aktualnom mjestu i u vrlo bliskoj vezi s liturgijskom dvoranom. Kršćanstvo nije intelektualna filozofija udaljena od konkretnog života, niti sterilni rituali koji bi se provodili u zgradi dobro odvojenoj od stvarnog života, nego egzistencijalna praksa koja čovjeka potpuno uključuje, kako u njegovu intelektualnu, duhovnu i liturgijsku stvarnost, tako i u njegov svakodnevni odnos s ljudima, što je onda konkretan dokaz nečije vjere (usp. Jak 2,14s).

Kratki susreti ljudi, razmjene trenutačnih događaja koji se odvijaju u ovom prostoru bazilike, zapravo su dovršenje i ostvarenje bratske agape koja se slavi u liturgiji i naviješta Riječju. Iz tog razloga sagrat je zamišljen kao mjesto dobrodošlice, kako za kršćansku zajednicu tako i za one koji joj se žele približiti.

Stoga, kako nas poučava iskustvo sagrata ranokršćanske bazilike, ovaj prostor mora biti izrazito lijepo i gostoljubivo mjesto sa živom prisutnošću prirode (nebo, zemlja, tlo, tama, razni atmosferski čimbenici, voda, dobro osmišljena i uređena hortikultura, npr. zasađeni trs i pšenica kao euharistijska materija...), kao čin stvaralačkog djelovanja Boga Oca koji stavlja čovjeka u iskreno zajedništvo sa stvorenim, mjesto namijenjeno odmoru izvan slavljeničkih trenutaka. Sagrat mora biti mjesto lako dostupno onima koji dolaze u vozilima, ali ne i kaotično zauzet kao parkiralište. Kao takvo, moralo bi služiti i za vanjska ljetna slavlja, procesije ili bilo koju drugu prigodu koja uključuje slobodno okupljanje braće koja osjećaju potrebu podijeliti nekoliko trenutaka zajedno kako bi se više međusobno upoznali i utvrdili u bratskoj ljubavi.

Sagrat je, dakle, višenamjensko mjesto, sposobno poprimiti višestruka „značenja“ ovisno o povremenoj uporabi, nužan prostorni, emocionalni i psihološki filter između svakodnevne stvarnosti, s njezinim višestrukim zanimanjima i brigama, te liturgijskog okupljanja za slavlje svetih otajstava. Čini se da izostanak ovog prostora povezanog s crkvenom zgradom podcrtava i naglašava mnogo ozbiljniji gubitak gesta i radnji koje se u njemu odvijaju za mnoge kršćanske zajednice, čime se crkveni život svodi na individualistički odnos s Bogom, koji nije niti „remećen“ niti „pogođen“ prisutnošću braće, prisutnošću bez koje rado prolazimo, u sebičnom i lažnom „životu vjere“, daleko od smetnji i problema okolnog svijeta, čvrsto odvojeni kroz sigurnost zatvorenog i intimnog okruženja.

Danas je više nego ikada nužno i obvezno planiranje ovog prostora uz crkvenu građevinu zbog neupitnih vrijednosti i potencijala koji su u njemu sadržani, budući da kršćanska zajednica živi i zauzima fizička mjesta, koja je u određenoj mjeri uvjetuju i određuju njezine stavove, otvorenosti ili ne, odnosa ili izolacije. Razmišljanje o ovom

aspektu crkvenog arhitektonskog planiranja i kompozicije, u odnosu na novu gradnju i adaptaciju povijesnih zgrada, danas se čini hitnim, kako bi se ovom prostoru dalo ono što mu pripada.

Ovaj prostor ima središnju ulogu između okolnog urbaniziranog prostora i liturgijske dvorane, kako crkva ne bi bila sterilno izolirana, te joj se čak i fizički vratila njezina zadaća majčinske i svečane dobrodošlice svakom čovjeku, kako pjevamo u psalmu 87: „Divote se govore o tebi, grade Božji! ...Gospodin će zapisati u knjigu naroda: ‘Ovi su rođeni ondje’. I pjevat će igrajući kolo: ‘Svi su izvori moji u tebi!’“

Sagrat je, u bliskoj i osebujnoj vezi sa zvonikom, koji se vrlo zgodno može smjestiti u nj. Tako imamo poziv koji je upućen po zvoniku, okupljanje vjernika ispred crkve i pripravu za aktivno udioništvo u liturgiji, u prostoru kojeg nazivamo narteks.

Narteks

Narteks je natkriveni, ali otvoreni prostor (predvorje), prostor – prolaz iz vanjskog dijela bazilike u njezinu unutrašnjost. Već prisutan kao arhitektonski element u poganskom hramu, narteks bazilike preuzima vrlo preciznu i osebujnu funkciju, tj. uvođenje i na određeni način pripremu za liturgijsko slavlje u sakralnom prostoru. To je dakle filter-prostor koji se odnosi na nešto važnije što će se ostvariti na mjestu kamo se ulazi; prostor u kojem svjetlo i sjena neprestano propuštaju jedno drugo kako vrijeme prolazi. Također označava promjenu i međupovezanost između unutarnjeg i vanjskog, između liturgijskog djelovanja i svakodnevice.

Prostor kratkog i prolaznog pred i postliturgijskog zastoja ima svoj posrednički odnos i sa sagratom i sa slavljem unutar prostora crkve. To je mjesto gdje procesija započinje i ulazi, ali i gdje se prekida na kraju. Mjesto gdje se posebno priprema liturgijski događaj koji se treba slaviti, ali i mjesto gdje se, izlazeći nakon liturgije, netom primljena milost prenosi u konkretnu svakodnevicu. To je mjesto koje je još uvijek „pokriveno“ iako je već vani, mjesto koje više nije bučno, kao vani, ali još nije prožeto liturgijskim melodijama.

Umjesto zaključka

U vremenu u kojem živimo, koje je uronjeno u naglašeno zatumljivanje misli i ideala, svjesni smo da je danas čest nedostatak ovih elemenata u suvremenoj liturgijskoj građevini također uzrok ozbiljnog gubitka u liturgijskom i slavljeničkom smislu za cijelu crkvenu zajednicu.

Ono čega se danas zanimljivo prisjetiti je da nijedna od crkava, izgrađenih do 1500. godine (do tada je bila navika pridržavanja pravilima), nije građena prema slučajnim kriterijima, nego je svaka građena prema građevinskim kanonima te smjernicama iz prvih stoljeća kršćanstva. Analiza razvoja arhitekture bazilika, omogućuje nam da uočimo kako sakralni prostor uvijek ima veliku važnost kao mjesto gdje se zajednica okuplja na slavlje liturgije, a da nikada ne dosegne konačan oblik, već se u različitim razdobljima prilagođava različitim mjestima.

***Basilica minor* – središte djelatnoga liturgijskog i pastoralnog života**

Milan Dančuo

Kršćanska tradicija na Zapadu razlikuje dvije vrste bazilika: *basilica maior* i *basilica minor*. Najvažnije „velike bazilike“ (*basilica maior*) nalaze se u Rimu i nose taj naziv zbog posebne veze s papom u povijesti i danas. Manje bazilike značajne su crkve diljem svijeta koje se tako nazivaju tradicionalno zbog svoje starine, zatim povijesne, arhitektonske ili umjetničke vrijednosti ili su značajne kao važna središta bogoslužja.

Naziv „manja bazilika“ (*basilica minor*) dodjeljuje se danas crkvama koje imaju posebno značenje u liturgijskom i pastoralnom životu Crkve. Kod dodjeljivanja ovoga naziva vodi se računa o povijesnoj vrijednosti, o važnosti crkve u konkretnoj crkvenoj stvarnosti, o sakralnoj umjetnosti, prisutnosti svetih relikvija, o primjerenoj veličini i sl.

Manje bazilike nisu crkve po važnosti samo u smislu pastoralne službe, već se danas moraju isticati kao mjesta izvrsnosti u liturgiji i katehezi i kao mjesta gdje se promiče sakramentalni život, ponajprije slavlja euharistije, sakramenta pomirenja i liturgije časova. Posljednji crkveni dokument koji objašnjava svrhu i važeće uvjete za dodjelu naslova manje bazilike kao i dužnosti ovih crkava je *Domus Ecclesiae* iz 1989. godine kojega uzimamo kao polazište za razmišljanje o bazilikama kao središtima djelatnoga liturgijskog i pastoralnog života.

Uzoran sakramentalni život bazilike

Dekret *Domus Ecclesiae* Kongregacije za bogoštovlje i disciplinu sakramenata donosi nekoliko važnih naglasaka vezanih uz okvir djelovanja manjih bazilika. Ističe da među crkvama postoje neke koje imaju posebnu važnost za liturgijski i pastoralni život u pojedinoj biskupiji, a kojima papa može dodijeliti naslov manje bazilike, kroz koji se izražava posebna veza s rimskom Crkvom i papom kao vrhovnim poglavarom (usp. DE, br. 4.).

Such crkva treba biti središte liturgijskog i pastoralnog djelovanja u biskupiji, osobito se to odnosi na slavlje euharistije, pomirenja i na druge sakramente. Slavlja trebaju biti pripremljena i slavljena dostojno poštujući liturgijske norme i uz djelatno udioništvo svih vjernika (usp. DE, br. 7.-8.). Dekret ističe i potrebu ispravne liturgijske izobrazbe vjernika osnivanjem liturgijskih skupina za animaciju, posebnim katehezama, nizom susreta, pouka i sličnim inicijativama.

Među djelatnostima velika se važnost pridaje proučavanju i širenju dokumenata papâ i Svete Stolice, osobito onih koji se tiču slavlja liturgije (usp. DE, br. 12.). Osmišljavanje sakramentalnoga pastoralnoga u bazilici treba dakle uskladiti s dokumentima i normama crkvenoga učiteljstva sadržanima u dokumentima Drugog vatikanskoga koncila, zatim u odredbama liturgijskih knjiga i u Zakoniku kanonskoga

prava kao i u Katekizmu Katoličke Crkve. U oblikovanju pastoralnih aktivnosti važno je stvoriti iskustvo življenoga kršćanstva, što uključuje stvaranje duhovnih i eklezijalnih preduvjeta u kojima je moguće doživjeti autentično kršćansko iskustvo. Iz toga se razloga iziskuje uzoran sakramentalni život.

Krist uprisutnjuje i nastavlja svoje djelo spasenja po liturgiji Crkve. U vremenu Crkve, Krist živi i sada djeluje u Crkvi i na nov način daje iskustvo spasenja na putu prema vječnosti. Sakramenti udjeljuju plodove Kristovih otajstava smrti i uskrsnuća kroz koje je Krist i danas uvijek prisutan u svojoj Crkvi. Naviještati Božju riječ i vršiti spomen iziskuje njegovo povijesno-spasenjsko i sakramentalno dostojanstvo, kao i dotaknuti u vjeri i životu kršćanskoga naroda dubinu njegova značenja.

To je zadatak svake kršćanske zajednice kao i bazilike kao autentičnoga mjesta spomena koji posadašnjuje spasenje u dimenziji od Boga darovane i djelatne prisutnosti otajstva. Tako sakramentalnim životom vjernici postaju Crkva jer po riječima i sakramentalnim gestama Krist, djelujući snagom Duha Svetoga, čini vjernike dionicima njegovih otajstava te time postaju dionici spasenjskih plodova.

Bazilika treba postati takvo mjesto novoga sakramentalnog pastorala koje sakramente ne promatra odvojeno jedne od drugih ili ih promatra samo kao pojedinačna slavlja koja vjernicima podjeljuju duhovne milosti bez eklezijalne dimenzije. Pastoral Crkve treba još snažnije produbiti autentičnost kršćanskoga života, kojemu su sakramenti bitni elementi i trajna hrana milosti.

Sakramenti nisu usputni događaji, slavlja koja započinju pripremom i završavaju samim slavljem, nego su događaji koji mijenjaju i pravilno usmjeruju kršćanski život. Jedino na takav način pastoral može pomoći vjernicima da razumiju važnost sakramenata u vlastitoj kršćanskoj egzistenciji. Nije dovoljno shvatiti sakramente, već ih živjeti u konkretnoj sadašnjosti crkvene zajednice. Osmišljavanje sakramentalnoga pastoral u bazilikama treba se bazirati upravo na ovim pretpostavkama.

Slavlje euharistije

U organizaciji pastoralnoga života u bazilici dekret *Domus Ecclesiae* predviđa dovoljan broj svećenika za liturgijska slavlja, naročito za slavlja euharistije. Ističe se također i potreban broj poslužitelja oltara i odgovarajuća schola cantorum kako bi se vjernici potaknuli na sudjelovanje u slavlja i liturgijskom glazbom i pjevanjem (usp. DE, br. 10.). Liturgija u bazilici treba biti primjer svim ostalim crkvama u biskupiji pa je potrebno posvetiti odgovarajuću pozornost svemu što uzvisuje ljepotu i svetost euharistijskoga slavlja, ponajprije simboličkom govoru jer je dobro slavljenje euharistije zapravo već prva kateheza o samom slavlju. Euharistija je izvor i vrhunac svega kršćanskoga života pa se preporučuje privatne i javne pobožnosti koje su često prisutne u pastoralnom životu bazilike usmjeriti i uskladiti sa slavljem euharistije.

Euharistijsko slavlje je središte pastoralna i cjelokupnog kršćanskoga života, kako za opću Crkvu tako i za mjesnu, ali i za pojedine vjernike. Euharistija je vrhunac djela

spasenja kojim Bog posvećuje svijet u Kristu i štovanja koje ljudi iskazuju klanjajući mu se po Kristu u Duhu Svetome. Tijekom godine Kristovo djelo otkupljenja se obnavlja i Kristova otajstva se ponovno uprisutnjuju. Zato je jedna od temeljnih dužnosti Crkve i pastorala u bazilici približiti važnost i značenje slavlja euharistije i njezine učinkovitosti za vjernikov život.

Vjernike treba primjereno odgajati i životvorno uvoditi u slavlje euharistije, da ovaj sakrament ne bude neko privatno slavlje i osobni susret s Kristom, već slavlje zajednice kojoj se Krist daruje. Time se može živjeti duboku liturgijsku duhovnost, a liturgija Crkve postaje povlašteni izvor kršćanske svetosti.

Da se postigne takva liturgijska duhovnost, oblikovanju euharistijskih slavlja u bazilici treba prethoditi dolična priprava u koju su uključene različite liturgijske službe. U skladu s crkvenim dokumentima potrebno je voditi računa o rasporedu službenika, ministranata, čitača i pjevača, zatim pripremiti misne tekstove te prikladnu i odobrenu liturgijsku glazbu za dostojanstveno slavlje euharistije. Slavlja trebaju biti organizirana bez improvizacije i proizvoljnosti, a naglasak na pojedine obredne elemente može pomoći vjernicima da žive djelatnije euharistijsko zajedništvo.

Ovdje se mogu istaknuti trenutci šutnje, naglašeniji procesijski liturgijski čini, poticanje na redovito pomirenje i redovitu pričest, priprava i prinos euharistijskih darova od strane vjernika čime se izražava prinos vlastitoga života i rada, pouka o ispravnom držanju i raspoloženju tijela i duše i sl.

Posebno mjesto u oblikovanju slavlja treba dati navještaju Božje riječi kroz koju sam Bog progovara i odgaja svoj narod. Navještaj se treba pripremiti pozorno uz sudjelovanje svećenika, svih službenika i cijele zajednice vjernika. Za pastoral bazilike je važna redovita homilija koja se preporučuje ne samo u važnijim liturgijskim vremenima nego svakoga dana. Kroz homiliju Božju se riječ treba donijeti u uski odnos sa sakramentalnim slavljem i sa životom zajednice.

Prikladne su i tematske homilije koje tijekom cijele liturgijske godine, polazeći od trogodišnjeg ciklusa čitanja, obrađuju velike teme kršćanske vjere kao što su vjerovanje, slavlja kršćanskoga otajstva, života u Kristu i kršćanske molitve. Propovjednici bi trebali kroz homiliju privlačiti Božjoj dobroti, ljepoti i istini, a suzdržati se od vlastitih mišljenja, osobnog iskustva ili različitih nevezanih tumačenja.

Sakrament pomirenja

U dekretu *Domus ecclesiae* naglašava se nadalje važnost sakramenta pomirenja u pastoralnoj skrbi za vjernike s odgovarajućim brojem ispovjednika koji bi u bazilici trebali biti dostupni vjernicima u određene sate (usp. DE, br. 10.). Sakrament pomirenja ima svoju vrijednost na mnogim područjima kršćanskoga života pa njegovo pastoralno osmišljavanje i u liturgijskom životu bazilike treba zauzeti važno mjesto u povezanosti sa slavljem euharistije koje usmjeruje vjernike prema dubljem obraćenju.

Sakrament pomirenja donosi spasenje samo u mjeri koliko ga vjernik prihvaća i koliko je spreman izvršiti čin obraćenja i stvarnog povrata k Bogu i k Crkvi kao

zajednici vjernika. Stoga je potrebno raditi na kvaliteti obraćenja, u svjetlu Božje riječi ponovno otkriti smisao grijeha i shvatiti duboke zahtjeve iskrenog obraćenja. Bazilika na vidljiviji način donosi eklezijalnu dimenziju grijeha i pokore, ali isto tako i nužnost obraćenja Gospodinu uz pomoć Crkve kao zajednice vjernika da bi grijeh bio oprošten.

Danas se općenito u životu kršćanskih zajednica zanemaruje eklezijalni karakter sakramenta pomirenja kao slavlja koje donosi pomirenje s Bogom, ali i s kršćanskom zajednicom. Upravo bi bazilike kao važna mjesta molitve i bogoslužja trebale u osmišljenom pastoralnom programu organizirati redovita zajednička pokornička slavlja. Pomirenje više pokornika s pojedinačnom ispovijedi i odrješenjem jasnije ističe zajedničarsko obilježje sakramenta.

Kao temeljni model slavlja pomirenja trebao bi se predlagati vjernicima redovito, napose u vremenu došašća i korizme. Najviše ističe eklezijalnu narav pokore i potiče vjernike na intenzivnije slušanje Božje riječi, koja proglašava Božje milosrđe i poziva na obraćenje. Bogatstvo obreda ne smije biti samo formalno ili da se sakrament svede samo na vjernikovu pojedinačnu ispovijed grijeha izvan konteksta zajednice. Slavlje sakramenta pomirenja trebalo bi stoga organizirati u bazilikama izvan slavlja euharistije, kao zasebna slavlja u određene sate. Njegovo teološko, liturgijsko i pastoralno shvaćanje kao i mjesto i vrijeme slavljenja imaju utjecaja na kvalitetu slavljenja pomirenja.

Ispravan pristup može vjernike potaknuti na odgoj i pravilno slavljenje pokore i pomirenja. Svrha je u pojedinim vjernicima i u cijeloj kršćanskoj zajednici hraniti duh pravoga praštanja. Pouka želi uputiti na iskustvo Božje ljubavi, kršćansku svijest o pravom moralnom smislu i o osjećaju grijeha, na potrebu oprostjenja i iskustvo da se primi od Krista, po Crkvi u osobi službenika, djelotvorni navještaj oslobođenja i spasenja. Pouka o grijehu može se vršiti u ispitu savjesti kroz dobro sastavljene formule kao iskreno i ozbiljno sučeljavanje s unutarnjim Božjim zakonom po evanđeoskim mjerilima.

Dobar ispit savjesti u zajedničkom slavlju je osnovni, a nekada i nenadomjestivi uvjet za valjanu i plodonosnu ispovijed. U pojedinačnoj ispovijedi nikada ne smije izostati navještaj Božje riječi bez obzira što u bazilikama pristupa češće veći broj vjernika sakramentu pomirenja. Jedino u punini slavlja ispovjednik je autentični navjestitelj Božje riječi, ali i otac, liječnik, učitelj i sudac, dok se odrješenje tada može doživjeti kao proglašenje suda Božjega milosrđa.

Ostala slavlja i ciklus liturgijske godine

Prema dekretu *Domus Ecclesiae* u bazilici se posebna važnost treba pridati promicanju djelatnog sudjelovanja vjernika i u slavlju ostalih sakramenta, slavlju liturgije časova i različitim odobrenim oblicima pučke pobožnosti, redovitom i češćem slavlju euharistijskoga klanjanja koji uvijek trebaju usmjeravati prema liturgiji kao svome izvoru i vrhuncu (usp. DE, br. 13.). Velika se briga treba posvetiti pripremi i

provedbi slavlja u ciklusu liturgijske godine, osobito u proslavi otajstva Kristova utjelovljenja i u proslavi Kristovih otajstava smrti i uskrsnuća.

Među blagdanima u tijeku liturgijske godine, koje treba slaviti s velikom pažnjom, dekret ističe nekoliko slavlja koja očituju posebnu vezu zajedništva manje bazilike s papom i rimskom Crkvom. To su blagdan Katedre svetog Petra 22. veljače, svetkovina svetih apostola Petra i Pavla 29. lipnja i obljetnica izbora rimskog prvosvećenika ili početka njegove papinske službe. U pontifikatu pape Franje 13. ožujak je datum izbora za rimskog prvosvećenika (usp. DE, br. 15.).

Zaključne misli

Papa Benedikt XVI. u listopadu 2007. godine u govoru kanonicima bazilike sv. Petra u Vatikanu istaknuo je da njihova služba u posljednjim desetljećima sve više nastoji ponovno otkriti njezinu pravu i izvornu funkciju koja se prije svega sastoji u službi molitve. Velike papinske bazilike u Rimu kao i crkve kojima je dodijeljen naslov manje bazilike trebaju ponajprije biti autentična mjesta molitve, klanjanja i slavljenja Gospodina. Stoga njihov liturgijski i pastoralni život treba biti primjer nasljedovanja i za druge crkve i zajednice u biskupiji, ali i šire.

Autentična kršćanska liturgija ne sastoji se u samo u euharistijskom žrtvenom obredu, nego postaje egzistencijalni prinos svih vjernika Bogu. Kršćanski se kult ostvaruje u prinosu samih sebe, cijelog čovjekova života i cijele zajednice. Liturgija odgaja vjernike na molitvu jer sama Crkva u liturgiji vrši primljeni zadatak učeći moliti vjernike kao što je i Krist učio moliti svoju Crkvu. Stoga bazilike kao mjesta autentičnoga liturgijskog i pastoralnog života trebaju biti mjesta molitve i susreta sa živim Bogom koji se daruje Crkvi i cijelome svijetu na spasenje.

SADRŽAJ

UVOD	2
1. Latinska bazilika	4
1.1. Karakteristike latinske bazilike.....	4
1.2. Porijeklo latinske bazilike.....	10
2. dokumenti o proglassu manjih bazilika.....	14
2.1. Norme do 1968. o dodjeli naslova manje bazilike i njihova nadopuna..	14
2.2. Proglas prve manje bazilike 1783. godine	16
2.3. Dekret Svete kongregacije obreda <i>Domus Dei</i> (1968.).....	18
2.4. „De titulo basilicae minoris“ (1975.)	21
2.5. Norme za dodjelu naslova manje bazilike <i>Domus Ecclesiae</i>	23
3. Proglati manjih bazilika u Republici Hrvatskoj.....	27
3.1. Zadar	27
3.2. Šibenik	31
3.3. Marija Bistrica.....	35
3.4. Trsat	37
3.5. Poreč	39
3.6. Zagreb, Presveto Srce Isusovo	41
3.7. Đakovo	43
3.8. Sisak	45
3.9. Požega	46
3.10. Zagreb, sv. Antun Padovanski	47
3.11. Sinj.....	48
3.12. Karlovac	49
4. dodjela naslova manje bazilike do 1968.	50
4.1. Molba.....	50
4.2. Razlozi podnošenja molbe.....	51
4.2.1. Povijesna vrijednost	51
4.2.2. Posebnost gradnje i ures crkve	51
4.2.3. Okupljanje vjernika	52

4.3. Pozitivan odgovor na molbu	53
4.3.1. Sa svim povlasticama koje pripadaju tomu naslovu.....	53
5. dodjela naslova i poticaji za manje bazilike od 1968.	60
5.1. <i>Domus Dei</i>	60
5.2. <i>De titulo basilicae minoris</i>	61
5.3. <i>Domus Ecclesiae</i>	62
Zaključak.....	65
Dodatak.....	67
Povijesni pregled i aktualnost titule manje bazilike.....	67
Bazilika kao uzor u razvoju sakralne arhitekture	73
<i>Basilica minor</i> – središte djelatnoga liturgijskog i pastoralnog života	78